Elena LUPȘA
Daniela VOINEA
Victor BRATU
Alina BRATU

PSIHOLOGIE

Sinteze, aplicații, teste

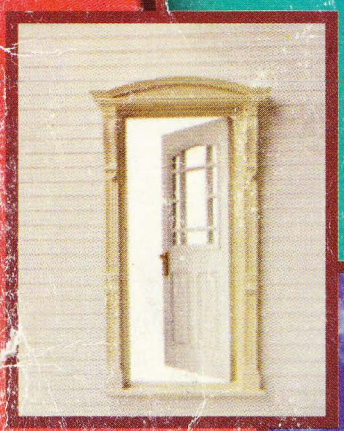

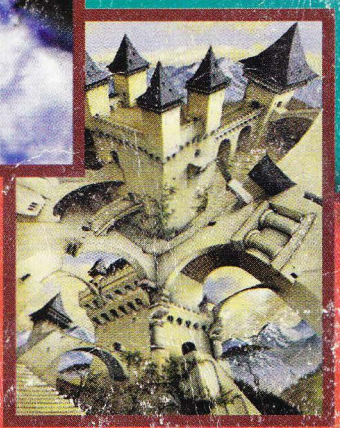

CONFORM PROGRAMEI ÎN VIGOARE

EDITURA CORVIN
DEVA

Elena LUPȘA
Daniela VOINEA
Victor BRATU
Alina BRATU

PSIHOLOGIE

Sinteze, aplicații, teste

Clasa a X-a

EDITURA CORVIN
DEVA

Lucrare apărută la Editura CORVIN, Deva
Director: Varga Károly

Adresa: 330065 Deva, Str. Gh. Barițiu Nr. 9
Tel.: 0254-234500
Fax: 0254-234588
www.corvin.ro
E-mail: office@corvin.ro
grapho@corvin.recep.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Psihologie - sinteze, aplicații, teste / Elena Lupșa, Victor Bratu, Alina Bratu, Daniela Voinea. - Deva : Editura Corvin, 2005
ISBN 973-622-222-5

I. Lupșa, Elena
II. Bratu, Victor
III. Bratu, Alina
IV. Voinea, Daniela

159.9(075.35)

Tipărit la GRAPHO TIPEX Deva
Director: Farkas László

I. OBIECTUL ŞI METODELE PSIHOLOGIEI

1.1 DEFINIREA PSIHOLOGIEI

Termenul de psihologie este utilizat pentru prima dată de **Philipp Schwarzerd (Melanchton)** şi el devine uzual odată cu scrierile psihologului **Christian Wolff.**

Etimologic, psihologia înseamnă "ştiinţa despre suflet", ea fiind definită în diferite moduri, precum:

Psihologia este **ştiinţa despre viaţa sufletească** care **"urmăreşte să descrie în mod complet şi exact diferite forme ale vieţii sufleteşti** (Constantin Rădulescu-Motru).

Psihologia reprezintă "ştiinţa conduitei" (P. Janet).

Psihologia este "ştiinţa faptelor psihice" (N. Sillamy).

Din punct de vedere istoric, cunoaşterea psihologică poate fi împărţită în trei mari momente:

- **etapa preştiinţifică** (animismul);
- **etapa filosofică** (sec. VI-V a.Chr. - 1879);
- **etapa ştiinţifică** (debutează în 1879).

1.2 PRINCIPALELE MOMENTE ÎN EVOLUŢIA PSIHOLOGIEI CA ŞTIINŢĂ

Evoluţia psihologiei ştiinţifice cuprinde:

1. **Psihologia clasică** (1879-sfârşitul primei jumătăţi a sec. al XX-lea) cuprinde mai multe şcoli de psihologie, precum: **asociaţionismul, gestaltismul, introspecţionismul, behaviorismul, psihanaliza, psihologia acţiunii şi a conduitei** etc.
2. **Psihologia contemporană**, care cuprinde numeroase şcoli şi orientări de cercetare psihologică.

1.3 PSIHICUL ŞI CARACTERISTICILE SALE

Psihicul nu constituie un atribut exclusiv al omului, el fiind caracteristic şi animalelor.

În încercarea de a defini psihicul, psihologia contemporană utilizează **raportarea la:**

a) **lumea externă - Psihicul** reprezintă o **modalitate a vieţii de relaţie;**

b) **substratul material - Psihicul** este o **funcţie a sistemului nervos;**

c) **factorul timp** pune în evidenţă natura dinamic-evolutivă a psihicului. Astfel, se pot delimita trei etape esenţiale:

1. **etapa ascendentă** (de la naştere până la vârsta de 20-25 de ani);
2. **etapa optimului funcţional** (25-65 de ani);
3. **etapa regresivă** (după vârsta de 65 de ani).

d) **stările de necesitate şi sarcinile de adaptare la mediu** ne arată rolul reglator al psihicului şi baza obiectivă a apariţiei lui în procesul evoluţiei biologice (conştiinţa).

A.N. Leotitiev distinge în evoluţia psihicului următoarele stadii:

1. stadiul psihicului senzorial elementar;
2. stadiul psihicului perceptiv;
3. stadiul intelectului;
4. stadiul psihicului conştient.

Psihicul este o modalitate prin care omul există ca fiinţă în acelaşi timp biologică şi socială, deci ca fiinţă biosocială, iar ca fiinţă bio-psiho-socială, **omul este personalitate.**

Psihicul **se manifestă prin:**

- **procese şi fenomene psihice** (gândire, memorie, imaginaţie, motivaţie etc.);
- **stări psihice** (conştientă sau inconştientă, bună sau proastă dispoziţie etc.);
- **însuşiri psihice** (stări temperamentale, trăsături de caracter, nivel de creativitate etc.);
- **activităţi psihice** (joc, muncă, creaţie, învăţare).

La omul concret, **psihicul este chiar personalitatea sa**, care se formează, se dezvoltă şi se manifestă în societate prin intermediul relaţiilor interpersonale.

Psihologia studiază şi comportamentul. Paul Popescu-Neveanu defineşte **comportamentul** ca ***ansamblul tuturor reacţiilor şi acţiunilor care pot fi observate întrucât se manifestă cumva la exterior***. Comportamentul omului, numit şi conduită, poate fi clasificat :

1. După **gradul de complexitate**, există comportamente:
   a) simple;
   b) complexe, multifazice.
2. După **nivelul de reprezentare** (integrare) **reflexă**, există **comportamente cu mecanism de tip reflex**:
   a) necondiţionat;
   b) condiţionat.
3. După **prezenţa** sau **absenţa intenţiei şi a controlului voluntar**, există comportamente:
   a) neintenţionate-involuntare;
   b) intenţionate-voluntare.
4. După **stările de necesitate cărora li se subordonează**, există comportamente:
   a) de igienă corporală;
   b) de descărcare-eliminare;
   c) erotico-sexuale;
   d) de orientare-investigare;
   e) de cunoaştere;
   f) instrumental-rezolutive.

Termenul de personalitate provine din limba latină, "persona" însemnând masca actorului, rolul acestuia, personajul unei drame. Trei **trăsături** contribuie la definirea ei:
- **particularizarea;**
- **durabilitatea;**
- **coerenţa.**

1.4 IPOSTAZELE PSIHICULUI ŞI RELAŢIILE DINTRE ELE*

În cadrul organismului uman un rol central îl deţine sistemul nervos central. **Între psihic şi comportamental există o strânsă interdependenţă,** ele fiind **reciproc convertibile.**

Psihologul **Paul Popescu-Neveanu** considera că **sistemul psihic uman (SPU)** ***este un ansamblu de funcţii şi procese psihice aflate în interacţiune, organizate ierarhic şi care contribuie la apariţia fenomenului de conştiinţă.***

Fenomenul de conştiinţă rezultă din interacţiunea tuturor proceselor psihice.

Wundt considera că **fenomenul de conştiinţă este o sinteză creatoare, o integrare de procese psihice care prin ele însele nu sunt conştiente, dar contribuie la conştiinţă.**

Conştiinţa are un rol conducător, concretizat **prin funcţiile de cunoaştere, de orientare spre scop, de autoreglaj voluntar, creatoare şi anticipativă.**

Psihologul **Andrei Cosmovici** considera că există **două feluri de conştiinţă**: una **implicită, primitivă** şi alta **reflexivă, conştiinţa de sine.**

În cadrul SPU se delimitează, alături de conştiinţă:
- **subconştientul** sau **preconştientul** (acţionează ca un fel de **"filtru"**, de **"prag"**, motiv pentru care este numit **"conştiinţă latentă şi potenţială"** sau **"conştiinţă stinsă"**);
- **inconştientul** sau **psihismul bazal.**

La sfârşitul secolului al XIX-lea **Sigmund Freud** (1856-1939) a descoperit procedeul de investigare a proceselor inconştiente pe care l-a numit **"psihanaliză".**

1.5 METODELE PSIHOLOGIEI

Pot fi utilizate în investigarea fenomenelor şi a proceselor psihice următoarele metode:
- **metoda observaţiei;**
- **metoda experimentului;**
- **metoda convorbirii;**
- **metoda anchetei;**
- **metoda biografică;**
- **metoda analizei produselor activităţii;**
- **testul psihologic;**
- **metoda modelării şi simulării computerizate.**

I. OBIECTUL ŞI METODELE PSIHOLOGIEI: TEST DE EVALUARE

1. Scrieţi, la alegere, una dintre definiţiile psihologiei. *(5 p.)*
2. Scrieţi etimologia cuvântului "psihologie". *(5 p.)*

Transcrieţi litera subiectului şi precizaţi termenul (termenii) care lipsesc (4 x 2 p.):

3. Etapa ştiinţifică debutează în anul .....
4. Animismul este caracteristic etapei .....
5. Etapa filosofică se încheie în anul .....
6. În definirea psihicului, psihologia contemporană utilizează raportarea la lumea externă, la substratul material, la factorul timp şi la .....

7. În raportarea sa la substratul material, psihicul este definit drept o funcţie a creierului, a sistemului nervos. *(10 p.)*
   A. Scrieţi cele trei etape care ilustrează natura dinamic - evolutivă a psihicului în funcţie de factorul timp.
   B. Scrieţi trei exemple de procese psihice.

Transcrieţi litera subiectului şi răspundeţi prin ADEVĂRAT sau FALS (4 x 1.p.):

8. În ţara noastră, primul laborator de psihologie este creat la Bucureşti în 1906. ☐
9. Psihicul este sinonim cu termenul de suflet. ☐
10. După gradul de complexitate, există comportamente simple şi complexe, multifazice. ☐
11. La definirea personalităţii contribuie generalitatea şi durabilitatea trăsăturilor. ☐

12. Enumeraţi fenomenele psihice. *(5p.)*
13. Clasificaţi comportamentul după stările de necesitate cărora li se subordonează. *(10p.)*

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

14. Întemeietorul psihnalizei este:
   a) C. Jung
   b) S. Freud
   c) W. Wundt
   d) P. Janet

15. Cunoaşterea psihologică se realizează:
   a) prin acumularea de informaţii numai prin observaţie
   b) pe cale directă, nemijlocită
   c) prin acumularea de informaţii numai prin aplicarea de teste psihologice
   d) pe cale indirectă, mijlocită

16. Psihologia este ştiinţa care studiază:
   a) faptele şi procesele psihice şi comportamentale, precum şi personalitatea
   b) numai procesele senzoriale
   c) numai procesele cognitive superioare
   d) procesele cognitive şi reglatorii

17. Nu reprezintă o trăsătură care contribuie la definirea personalităţii:
   a) particularizarea
   b) durabilitatea
   c) coerenţa
   d) generalizarea

18. La definirea personalităţii contribuie:
   a) limbajul şi senzaţiile
   b) generalizarea trăsăturilor
   c) particularizarea trăsăturilor
   d) particularizarea şi durabilitatea trăsăturilor

19. În definirea psihicului, psihologia contemporană utilizează raportarea la diferite criterii. *(13 p.)*
   A. Identificaţi criteriile de raportare utilizate.
   B. Caracterizaţi psihicul în funcţie de fiecare modalitate de raportare a psihicului identificată.

20. În coloana A sunt enumerate câteva curente ale psihologiei clasice, iar în coloana B sunt numerotate enunţuri adevărate referitoare la acestea. Scrieţi, pe caietele voastre, asocierile dintre fiecare literă din coloana A şi cifra/cifrele corespunzătoare din coloana B. *(15 p.)*

A	B
a. Asociaţionismul	1. consideră că obiectul psihologiei este conştiinţa
b. Gestaltismul	2. susţine primatul întregului asupra părţii
c. Behaviorismul	3. utilizează metoda introspecţiei
d. Psihanaliza	4. a apărut ca reacţie la curentul introspecţionist şi susţine că singura realitate psihologică este comportamentul
e. Introspecţionismul	6. consideră caracterul organizat al psihicului ca înnăscut
	7. subliniază rolul dual antagonic al structurilor psihice

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

MODELUL PSIHANALITIC AL PERSONALITĂŢII

Modelul psihanalitic poate fi considerat unul dintre cele mai **vechi modele de analiză a personalităţii** datorat medicului vienez **Sigmund Freud**. Acesta, având o bogată experienţă clinică, a constat că **psihicul uman are o organizare nivelară**, respectiv **inconştient**, **preconştient** şi **conştient**.

Inconştientul reprezintă nivelul cel mai profund al psihicului nostru, care nu ne este accesibil direct, aici fiind sediul instinctelor sexuale, al agresivităţii, al dorinţelor şi a actelor refulate etc. **Preconştientul** este sediul, în primul rând, al deprinderilor, dar şi al informaţiilor care deşi nu sunt conştiente la un moment dat, pot fi actualizate în funcţie de necesităţile subiectului uman concret (acţionează, de asemenea, ca o instanţă de „**cenzură**", permiţând accesul în conştiinţă doar a acelor produse ale inconştientului care sunt acceptabile pentru aceasta). **Conştientul**, "**suprafaţa psihicului**" nostru, este constituit dintr-un flux continuu de informaţii şi trăiri emoţionale şi deţine cel mai important rol în modul specific de a fi al fiinţei umane. Acestui model care distinge trei niveluri ale psihicului uman, **Freud** îi va suprapune mai târziu diferenţierea a **trei instanţe ale psihismului uman**: **Sinele** (id-ul), **Eul** (ego-ul) şi **Spraeul** (superego-ul), fiecare având un rol specific.

Sinele este prezent încă de la naştere, constituind partea cea mai profundă şi primitivă a personalităţii de la care se dezvoltă, prin diferenţiere, Eul şi Supraeul. El este sediul instinctelor şi al dorinţelor nesatisfăcute, refulate şi, prin aceasta, ţine de domeniul inconştientului. Aici se află sediul a două categorii de instincte: **instinctul vieţii** (Eros) şi **instinctul morţii** (Thanatos). Sinele acţionează pe baza **principiului plăcerii** potrivit căruia activitatea ar avea drept scop ultim căutarea plăcerii şi evitarea neplăcerii.

Eul se dezvoltă după naştere şi **include ansamblul motivaţiilor şi actelor unui individ** care condiţionează adaptarea sa la realitate, îi satisfac trebuinţele şi îi rezolvă conflictele datorate unor dorinţe incompatibile, el având rolul de **intermediar** între Sine şi realitatea externă. În actele vieţii cotidiene, această funcţie se exercită pe **două planuri**: **conştient** (procese cognitive superioare) şi **inconştient** (punând în joc mecanismele de apărare). **Principalele mecanisme de apărare a Eului**, pentru a se "proteja" de presiunile exercitate atât de Sine, cât şi de Supraeu, sunt:

- **Refularea** constituie un mecanism psihologic inconştient de apărare a Eului prin care sentimentele, amintirile şi impulsurile neplăcute sau în dezacord cu persoana socială sunt menţinute în afara câmpului conştiinţei.
- **Negarea** sau **tăgăduirea realităţii** este un mecanism de apărare contra angoasei, constând în negarea evidenţei. În acest caz, subiectul transfigurează faptele reale neplăcute, refuzând să le recunoască evidenţa şi înlocuindu-le cu fapte imaginare, opuse.
- **Raţionalizarea** este un mecanism de apărarea care se exprimă prin justificarea unui comportament ale cărui motive autentice sunt ignorate. Un elev care nu a învăţat la psihologie, justifică nota mică luată, la lucrarea de control, prin false motive: profesorul era supărat, subiectele au avut un grad foarte mare de dificultate, timpul de lucru a fost prea scurt, numărul itemilor de evaluare a fost prea mare etc.
- **Proiecţia** este un mecanism de apărare care constă în a-i atribui, în mod inconştient, altcuiva propriile impulsuri, idei, intenţii, conflicte interioare. O soţie fidelă, dar inconştientă în privinţa dorinţei sale de adulter, îşi acuză soţul de infidelitate. Acest mecanism este foarte întâlnit la oamenii normali, el fiind cauza unor erori de judecată care pot fi corectate printr-o autocritică sănătoasă.
- **Sublimarea** este un mecanism de apărare a eului prin care unele impulsuri inconştiente, detaşate de obiectele lor iniţiale, sunt integrate personalităţii, fiind investite în echivalenţi care au o valoare socială pozitivă. **Spiritul de competiţie** se explică prin sublimarea agresivităţii, iar **altruismul** prin sublimarea energiei instinctului sexual.

Eul acţionează pe baza **principiului realităţii**, principiu reglator al funcţionării psihicului, care tinde spre aceleaşi scopuri ca şi principiul plăcerii, dar care ţine cont de realitatea externă.

Supraeul se dezvoltă încă din copilăria timpurie sub influenţa părinţilor care transmit copiilor valorile pe care aceştia trebuie să le respecte. El exercită **o funcţie de autoritate şi de cenzură morală**, obligând eul să lupte împotriva anumitor impulsuri instinctuale, sub ameninţarea apariţiei unor sentimente dureroase, precum **sentimentul de culpabilitate** care apare mai ales în cazul persoanelor cu un supraeu puternic.

METODELE PSIHOLOGIEI. PROIECT DE CERCETARE

Metodele au un caracter instrumental, de intervenţie, de informare, interpretare şi de acţiune. **Există divergenţe** în ceea ce priveşte numărul de metode utilizate în cercetarea psihologică, unii autori vorbind despre **două metode** (observaţia şi experimentul), iar alţii despre **11 metode** (G. Allport). Una dintre aceste metode este şi **metoda anchetei**. În cele ce urmează vă vom prezenta o **ancheta pe bază de chestionar** referitoare la modalităţile de petrecere a timpului liber. Prelucrarea datelor se va realiza la

---

1. **În cazul dvs. se poate vorbi despre existenţa timpului liber?** DA ☐ NU ☐
2. **Presupunând că aveţi timp liber, vă place:**
   A. să citiţi o carte sau să vă desăvârşiţi studiile
   B. să vă uitaţi la TV
   C. să ieşiţi în oraş cu prietenii
   D. să fiţi singur(ă)
   E. altele, ca de exemplu.....
3. **Vacanţele sau concediile le petreceţi în aceleaşi locuri:**
   A. în mare măsură
   B. în mică măsură
   C. niciodată
4. **Consideraţi că sportul şi hobby-urile sunt o pierdere de timp?** DA ☐ NU ☐
5. **Este foarte bine dacă o persoană dedică mai mult timp unui hobby decât afacerilor şi vieţii sociale.** DA ☐ NU ☐
6. **În timpul liber îmi place să**
   .....
   .....
   .....
7. **Cât timp liber aveţi într-o zi, într-o săptămână?**
   .....
   .....
8. **Ce hobby-uri practicaţi, cel mai des, în timpul liber?**
   .....
   .....
   .....
9. **Concediile sau vacanţele vi le petreceţi numai în ţară?** DA ☐ NU ☐
10. **Vacanţele sau concediile vă place să le petreceţi cu familia?** DA ☐ NU ☐

Sexul Masculin ☐ Feminin ☐

Mediul Urban ☐ Rural ☐

Vârsta ☐ **Nivelul studiilor** ☐

Concepeţi şi realizaţi o anchetă pe bază de chestionar pe tema: **"Relaţia dintre părinţi şi copii"** sau **"Relaţia dintre profesori şi elevi"**. Realizarea efectivă a cercetării presupune aplicarea chestionarului construit de voi pe cel puţin 100 de persoane şi, de aceea, vă recomandăm ca acest chestionar să fie realizat pe grupe şi, apoi, la nivelul clasei, să fie aleşi itemii cei mai reprezentativi pentru fenomenul studiat.

2. PROCESE PSIHICE COGNITIVE SENZORIALE

2.1 CARACTERIZAREA GENERALĂ A PROCESELOR PSIHICE COGNITIVE SENZORIALE

Fiecare proces psihic constituie un subsistem de activitate informaţională specializată, dotat cu mecanisme de autoreglaj, aflat în interacţiune cu celelalte procese şi fenomene psihice (funcţionând simultan, contribuind la apariţia fenomenului de conştiinţă).

Caracterizarea generală a proceselor psihice trebuie să includă:

- **conţinutul informaţional**;
- **funcţiile şi structurile operaţionale specifice** prin intermediul cărora procesul se realizează,
- **modalităţile subiective şi comportamentale** caracteristice.

Prin psihicul său, omul cunoaşte, acţionează şi se conduce după valori şi norme morale etc.

Procesele psihice pot fi grupate în trei mari categorii:

- **procese cognitive senzoriale** (senzaţia, percepţia şi reprezentarea);
- **procese cognitive superioare** (gândirea, memoria şi imaginaţia);
- **procese şi activităţi reglatorii** (motivaţia, voinţa, afectivitatea).

Fenomenele psihice (limbajul şi atenţia), spre deosebire de procesele psihice, nu furnizează informaţii specifice, ci le facilitează sau le comunică.

Senzaţiile sunt procese psihice elementare rezultând din tratarea informaţiilor în sistemul nervos central în urma stimulării unui organ de simţ (Bonnet).

Percepţia este procesul prin care stimulii sunt interpretaţi şi integraţi cu alte informaţii senzoriale.

În categoria mecanismelor de adaptare se înscrie şi **reprezentarea** care trebuie să contribuie la realizarea sarcinilor sau la adaptarea organismului în condiţiile în care informaţia nu este prezentă. Prin reprezentare, **omul se desprinde de "aici şi acum", el putând să opereze în plan mintal cu obiecte în absenţa acestora.**

Senzaţia	Percepţia	Reprezentarea
- procese cognitive de nivel senzorial		
- este primul proces cognitiv care apare în ontogeneză; - este o imagine primară (presupune acţiunea directă a stimulilor asupra analizatorilor); - este o imagine simplă (este o modificare a stării organului de simţ); - este o imagine separată (fiecare analizator ne oferă senzaţii de un anumit tip); - dispune de proprietăţi precum: intensitatea senzaţiei, modalitatea sau calitatea (vorbim de senzaţii vizuale, auditive etc.), durata şi tonalitatea afectivă; - există o mare diversitate de senzaţii (senzaţii vizuale, auditive, gustative, olfactive, cutanate organice, chinestezice etc.); - implică o serie de legi (legea intensităţii, adaptării, contrastului senzorial, semnificaţiei, contrastului senzorial); - nu poate fi modificată voluntar.	- se constituie în baza senzaţiilor; - este o imagine primară; - este o imagine complexă (este o sinteză senzorială); - este o imagine unitară (are caracter obiectual, oferind totalitatea însuşirilor unui obiect); - este o imagine bogată în conţinut; - există mai multe forme de percepţie (percepţia spaţiului, a timpului, a mişcării etc.); - implică o serie de legi (legea integralităţii-structuralităţii, legea selectivităţii, constanţei perceptive, proiectivităţii şi legea semnificaţiei); - nu poate fi modificată voluntar.	- se realizează în urma perceperii repetate a obiectelor; - este o imagine secundară (nu presupune acţiunea directă a stimulilor asupra analizatorilor); - este o imagine complexă; - este o imagine unitară; - este o imagine schematică (reflectă însuşirile caracteristice); - denumită "staţie intermediară" care permite saltul de la senzorial la logic; - poate fi modificată voluntar.

2. PROCESE PSIHICE COGNITIVE SENZORIALE: TEST DE EVALUARE

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

1. Nu reprezintă un proces cognitiv senzorial:
- **a)** senzaţia
- **b)** percepţia
- **c)** imaginaţia
- **d)** reprezentarea

2. Psihicul uman se manifestă prin intermediul:
- **a)** fenomenelor psihice
- **b)** proceselor psihice
- **c)** stărilor psihice
- **d)** însuşirilor psihice

3. Reprezintă fenomene psihice:
- **a)** motivaţia
- b) limbajul
- **c)** voinţa
- **d)** atenţia

4. Nu reprezintă un fenomen psihic:
- **a)** atenţia
- b) limbajul
- **c)** voinţa
- **d)** motivaţia

5. Nu reprezintă o însuşire psihică:
- **a)** temperamentul
- **b)** aptitudinile
- **c)** caracterul
- **d)** jocul

Transcrieţi numărul subiectului şi răspundeţi prin* DA *sau* Nu *(5 x 1 p.):

6. Senzaţiile sunt numite "staţii intermediare". ☐

7. Senzaţiile reflectă doar însuşiri separate ale obiectelor şi fenomenelor. ☐

8. Percepţiile sunt considerate "poarta sau izvorul" cunoaşterii. ☐

9. Manifestarea formelor percepţiei se realizează ca urmare a existenţei unor mecanisme intelectuale ale percepţiei şi a legilor specifice acesteia. ☐

10. Reprezentarea se produce în absenţa obiectelor. ☐

11. Imaginea obţinută prin reprezentare depinde de voinţa noastră? Răspundeţi succint la această întrebare. ***(5 p.)***

12. Prezentaţi clasificarea senzaţiilor, percepţiilor şi a reprezentărilor. ***(3 x 3 p.)***

13. Construiţi un text de 10 rânduri (±1) în care să corelaţi semnificaţia psihologică a următorilor temeni: *percepţie*, *reprezentare* şi *psihic*. ***(11 p.)***

14. Identificaţi un exemplu de comportament în care reprezentările v-au ajutat să identificaţi soluţia optimă. ***(10 p.)***

15. Comparaţi senzaţia cu percepţia. ***(10 p.)***

16. Comparaţi percepţia cu reprezentarea. ***(10 p.)***

17. Comentaţi următorul text:

"Fizicianul englez John Dalton, cel care a descoperit legea presiunii amestecului de gaze, a descris în 1794 o particularitate a vederii sale: nu distingea culoarea roşie de cea verde. Această particularitate înnăscută a omului poartă de atunci numele de daltonism. Numărul daltoniştilor bărbaţi este mai ridicat decât cel al femeilor procentul acestora din urmă fiind de 0,5% faţă de 4% la bărbaţi).

Daltonismul este incurabil, dar el constituie o piedică numai pentru cei a căror îndeletnicire este legată de distingerea culorilor, la şoferi, mecanici de locomotivă, aviatori, pictori, zugravi. Adeseori omul nu ştie că este daltonist, până nu apare în faţa unei comisii pentru a obţine dreptul de a-şi exercita specialitatea. Daltonistul este obişnuit să distingă steagul roşu de iarba verde, după nuanţă, însă când medicul oculist îi arată anumite tăbliţe colorate, el nu poate desluşi cifrele scrise pe ele, clar vizibile pentru un om care distinge normal culorile." (**K.K Platanov**) ***(15 p.)***

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

TESTUL LÜCHER (TESTUL CULORILOR) - PROIECT DE CERCETARE

Culoarea este un mijloc de expresie, dar şi de comunicaţie şi de proiecţie a tendinţelor şi pulsiunilor noastre interioare, a atitudinilor proprii structurii personalităţii. În continuare, vom prezenta, succint, un test proiectiv care se bazează pe preferinţa faţă de culori: testul culorilor Lücher datorat lui **Max Lücher**.

Un principiu în diagnosticul personalităţii prin testele cromatice îl constituie identificarea şi interpretarea semnificaţiilor psihologice şi psihofiziologice ale relaţiilor complexe dintre dinamica personalităţii şi culoare.

De exemplu, **albastrul** reprezintă calmul şi liniştea, iar preferarea lui ne poate indica o modalitate liniştită de abordare a problemelor, iar respingerea acestuia ne poate indica nesatisfacerea dorinţei de linişte şi de echilibru, de afecţiune.

Verdele reprezintă flexibilitatea impulsurilor interne şi dorinţa de a impresiona, iar preferinţa pentru verde indică o structură mobilă, flexibilă, iar respingerea verdelui exprimă rigiditate.

Roşul semnifică dorinţa sub toate aspectele sale, iar preferinţa pentru această culoare semnifică impulsul spre acţiune, dorinţa de a obţine rezultate, energie, iar respingerea lui exprimă slăbiciune, teamă de acţiunea mediului extern.

Galbenul exprimă dorinţa de fericire, de autorealizare, iar preferarea lui exprimă dorinţa de realizare, speranţa, iar respingerea lui exprimă dezamăgire, decepţie, izolare.

Violetul reprezintă tendinţa spre identificare, spre unificarea impulsurilor, iar prefererarea lui înseamnă dorinţa de a stabili relaţii intime, iar respingerea lui înseamnă nerealizarea ambianţei intime dorite, teama de angajare în relaţii personale sau profesionale.

Maroul reprezintă senzualitate, dorinţa de confort, iar preferarea lui indică dorinţa de confort, de conservare fizică, iar respingerea lui exprimă subordonarea, inhibarea sau refularea nevoii de confort fizic sau material.

Preferarea **negrului** poate semnifica comportament compensatoriu de limită, renunţarea şi revolta faţă de un anumit mediu perceput ca fiind deloc aşa cum ar trebui să fie şi care nu satisface cu nimic persoana respectivă, iar respingerea lui exprimă dorinţa de a menţine controlul activ cu ambianţa, de integrare în acţiuni pozitive.

Testul Lücher este un test cromatic proiectiv verbal cu ajutorul căruia, pe baza selecţiei în ordinea preferinţei a unui set de culori, se poate realiza cunoaşterea caracteristicilor profunde ale personalităţii. În ciuda remarcabilei comodităţi şi a vitezei cu care poate fi administrat sau autoadministrat, acest test este elaborat în două variante: o variantă completă sau profesională şi o variantă restrânsă sau prescurtată (semiprofesională).

Varianta profesională este formată din 7 seturi diferite de culori, conţinând în total **73 de culori** formate în 25 de nuanţe diferite şi solicitând 43 de alegeri diferite de realizat. Acest test se poate aplica în 15-30 minute şi oferă informaţii despre structura psihologică conştientă sau subconştientă, ariile de stres psihic, stadiul echilibrului sau dezechilibrului psihic etc.

Varianta restrânsă este destinată publicului larg şi este formată din **8 culori**: albastru-întunecat, verde-albăstrui, roşu-oranj, galben-strălucitor, violet, maro, negru şi gri-negru. Varianta aceasta permite ca în câteva minute, prin ordonarea culorilor în ordinea preferinţelor şi consultarea unor tabele de interpretare să se poată obţine aspecte importante despre structura şi dinamica personalităţii. Medicii europeni utilizează această variantă a testului în diagnoză, deoarece s-a descoperit că astfel de stresuri apar în testul Lücher cu mult înainte ca efectele fiziologice să fie evidente.

(***Sursa***: *Culoarea în viaţa noastră*, Pavel Mureşan, Editura Ceres, Bucureşti, 1987.)

Aplicaţie: Plecând de la semnificaţia culorilor în viaţa noastră, descrieţi rolul culorilor în activitatea de învăţare.

LIMBAJUL CULORILOR

Dorothee L. Mello în lucrarea **"Puterea culorilor"** îşi propune să completeze clasicul test Lücher pentru a se cunoaşte mai bine personalitatea, solicitându-se subiectului **să răspundă spontan**, fără prea multă analiză la câteva întrebări prin **alegerea unei singure culori** din următoarea listă:

roz	**roşu**	**galben**	**purpuriu**
auriu	**oranj**	**maro**	**gri**
alb	**culoarea piersicii**	**verde-măr**	**verde-mentă**
albastru-clar	**negru**	**verde**	**bleu-verde**
albastru-închis	**argintiu**	**mov**	**violet**

Răspundeţi la următoarele întrebări alegând o singură culoare din listă:

1. Dacă oamenii ar fi culori, tu ce culoare ai fi? (Nu alegeţi culoarea pe care vă place să o purtaţi, ci pe aceea care vă exprimă cel mai bine personalitatea.)

2. Ce culoare se potriveşte (armonizează) cu prima culoare? (O culoare care înveseleşte, pune în evidenţă prima culoare.)

3. Ce culoare leagă armonios primele două culori alese?

4. Care este culoarea care îmi este "nesuferită"? (O culoare pe care nu vă place să o purtaţi sau să o întâlniţi în mediul înconjurător.)

1. Vă vedeţi ca şi cum aţi fi:	**Negru** independent, îţi realizezi scopurile **Roşu** exercitarea puterii, exerciţii fizice **Albastru - clar** creativ, imaginativ **Negru** disciplinat, puternic, independent	**Alb** aveţi idei originale **Roz** dragoste, susţinere morală din partea celorlalţi **Albastru -închis** inteligent, responsabil **Alb** egoist solitar	**Gri** vreţi să uitaţi grijile **Purpuriu** senzualitate, muzică, dans **Mov** delicat, rezervat **Gri** pasiv, deprimat	**Argintiu** căutaţi adevărul, sunteţi onest **Oranj** realizarea proiectelor **Violet** intuitiv, pasionat **Argintiu** romantic	**Auriu** urmăriţi un scop înalt **Culoarea piersicii** o activitate în slujba comunităţii **Maro** cinstit, realist **Auriu** idealist cu înalte valori morale
2. Vă simţiţi bine atunci când:	**Roşu** practici exerciţii fizice, obiective ambiţioase **Galben** comunici cu alţii **Albastru - clar** vă imaginaţi, vă exprimaţi artistic **Negru** independent, îţi realizezi scopurile	**Roz** sunteţi de acord cu dvs. înşivă **Verde-mentă** îţi controlezi emoţiile **Albastru -închis** te arăţi sigur pe tine, independent **Alb** aveţi idei originale	**Purpuriu** vă amuzaţi **Verde-măr** faceţi proiecte **Mov** te încrezi în intuiţia ta **Gri** vreţi să uitaţi grijile	**Oranj** faceţi proiecte, sunteţi eficient **Verde** ajutaţi pe alţii **Violet** eşti apreciat drept sensibil **Argintiu** cauţi adevărul, eşti onest	**Culoarea piersicii** vă exprimaţi uşor **Bleu-verde** aveţi încredere în forţele proprii **Maro** credeţi în propria valoare **Auriu** urmăriţi un scop înalt
3. Vă echilibraţi prin:	**Roşu** exercitarea puterii **Galben** împărtăşirea cunoştinţelor **Albastru - clar** punerea în practică a cunoştinţelor **Negru** disciplină	**Roz** susţinere morală de la ceilalţi **Verde-mentă** cursuri de perfecţionare **Albastru -închis** conştientizarea responsabilităţii faţă de alţii **Alb** mod de viaţă simplificat	**Purpuriu** senzualitate, muzică, dans **Verde-măr** perspectiva unor interese noi **Mov** practicarea meditaţiei şi a relaxării **Gri** destindere, proiecte de vacanţă	**Oranj** realizarea proiectelor **Verde** profesie **Violet** disponibilitate de a-i asculta pe alţii **Argintiu** Conştiinţa propriei valori	**Culoarea piersicii** o activitate în slujba comunităţii **Bleu-verde** activităţi creative sau de grup **Maro** energia pe care v-o dă pământul **Auriu** satisfacţia de a obţine succesul
4. Slăbiciunile tale se dezvăluie atunci când:	**Roşu** nu vă controlaţi **Galben** eşti agasat de critică **Albastru - clar** îţi lipsesc destinderea şi distracţiile **Negru** te subestimezi	**Roz** eşti dependent de alţii **Verde-mentă** viaţa este prea monotonă **Albastru -închis** îţi lipsesc destinderea şi distracţiile **Alb** eşti detaşat de tot	**Purpuriu** pozaţi în victimă **Verde-măr** nu îţi poţi exprima opiniile **Mov** îi crezi pe alţii insensibili **Gri** eşti respins, frică de eşec	**Oranj** vă blocaţi, sunteţi frustrat **Verde** îţi lipseşte motivaţia **Violet** crezi că alţii îţi impun reguli **Argintiu** nu ţi-ai ţinut promisiunile	**Culoarea piersicii** nu vă organizaţi timpul **Bleu-verde** ţi-ai pierdut motivaţia **Maro** eşti culpabil **Auriu** ai impresia că nu ai reuşit social

3. SENZAŢIA

3.1 DEFINIREA ŞI CARACTERIZAREA SENZAŢIILOR

C. Rădulescu-Motru defineaSenzaţiile sau **simţirile elementare** ***"ca fiind ultimele diferenţieri pe care le obţinem în înfăţişările intuitive ale conştiinţei, prin izolarea şi modificarea condiţiilor lor de producere"***.

Andrei Cosmovici defineşte senzaţia drept "cunoaşterea unei însuşiri separate a unui obiect sau fenomen, în momentul când acesta acţionează asupra unui organ senzorial".

Senzaţiile ***sunt procese psihice cognitive senzoriale elementare de cunoaştere a însuşirilor concrete, luate separat, ale obiectelor, când acestea stimulează receptorul unui singur analizator sau organ de simţ.***

În psihologie, problema senzaţiilor a stârnit **vii controverse** (**asociaţionismul** şi **gestaltismul**).
Importanţa senzaţiilor pentru activitatea umană constă în faptul că:
- **informează despre variaţiile care se produc în mediul înconjurător** (cu condiţia ca aceste variaţii să se producă în anumite limite);
- **asigură adaptarea organismului la variaţiile mediului înconjurător prin adoptarea unor comportamente adecvate** etc.

3.2 CALITĂŢILE SENZAŢIILOR

Imaginea obţinută, prin intermediul senzaţiei, este o **imagine primară**, caracterizată de proprietăţi precum:
1. **modalitatea sau calitatea;**
2. **intensitatea;**
3. **durata;**
4. **tonalitatea afectivă.**

3.3 PRINCIPALELE MODALITĂŢI SENZORIALE

Criteriul morfologic clasifică senzaţiile **după organele de simţ** (vizuale, auditive, gustative, olfactive şi cutanate).

Un **alt criteriu** utilizat este cel al **condiţiilor şi direcţiilor recepţiei** (**Charles Scott Sherrington**), existând **senzaţii:**
a) **exteroceptive;**
b) **proprioceptive** (kinestezice);
c) **interoceptive** sau **organice.**

3.4 LEGILE SENSIBILITĂŢII

Legile sensibilităţii includ:
1. **legea intensităţii;**
2. **legea proporţionalităţii inverse;**
3. **legea pragurilor absolute;**
4. **legea pragurilor diferenţiale;**
5. **legea adaptării;**
6. **legea contrastului senzorial;**
7. **legea semnificaţiei;**
8. **legea sintesteziei sau legea interacţiunii analizatorilor.**

În realizarea unei senzaţii sunt implicate toate legile sensibilităţii.

3. SENZAŢIA: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia* adevăr (A) - fals (F) *(5 x 1 p.):

1. Efectul Doppler presupune că dacă obiectul se apropie de noi, sunetele recepţionate scad în înălţime şi invers. ☐
2. Senzaţiile de durere sunt senzaţii proprioceptiv-chinestezice. ☐
3. Senzaţiile termice sunt determinate de diferenţa de temperatură dintre corpul nostru şi obiectele cu care intrăm în contact. ☐
4. Durata este o calitate a senzaţiilor. ☐
5. Legea selectivităţii este o lege caracteristică senzaţiilor. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Există patru gusturi fundamentale şi anume: .....
7. Senzaţia de foame este o senzaţie .....
8. Legea pragurilor diferenţiale a fost formulată de .....
9. Senzaţiile cutanate cuprind senzaţiile .....
10. Amplitudinea sunetului dă..... sunetului.

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Reprezintă o calitate a senzaţiilor:
- **a)** limbajul
- **b)** experienţa anterioară cu obiectul
- **c)** discriminarea stimulului
- **d)** tonalitatea afectivă

12. Senzaţiile auditive sunt produse de:
- **a)** acţiunea undelor electromagnetice
- **b)** vibraţii ale obiectelor
- **c)** natura chimică a substanţelor
- **d)** caracteristicile chimice ale substanţelor solubile

13. Senzaţiile vizuale sunt produse de:
- **a)** acţiunea undelor electromagnetice cuprinse între 400 şi 700 nm
- **b)** undele sonore cu frecvenţa între 16- 20.000 cicli/secundă
- **c)** natura chimică a substanţelor
- **d)** caracteristicile chimice ale substanţelor solubile

14. Senzaţiile interoceptive îşi au sursa în:
- **a)** mediul extern
- **b)** articulaţiile osteo-musculare
- **c)** mediul intern
- **d)** sensibilitatea auditivo-vizuală

15. Senzaţiile gustative sunt produse de:
- **a)** acţiunea undelor electromagnetice cuprinse între 400 şi 700 nm
- **b)** undele sonore cu frecvenţa între 16- 20.000 cicli/secundă
- **c)** natura chimică a substanţelor
- **d)** caracteristicile chimice ale substanţelor solubile

Trataţi următoarele subiecte (4 x 7 p.):

16. Consideraţi că daltonismul este contraindicat în anumite profesii? Oferiţi, argumentat, 5 exemple, dacă răspunsul vostru este afirmativ.
17. Caracterizaţi, succint, calităţile senzaţiilor.
18. Caracterizaţi, succint, senzaţiile vizuale.
19. Descrieţi legea adaptării şi legea contrastului, exemplificându-le adecvat.

20. Cea mai simplă şi prima formă de comunicare informaţională a omului cu lumea externă şi cu sine se realizează prin intermediul unui proces psihic.

A. Numiţi acest proces psihic.

B. Definiţi procesul psihic prin care se realizează cea mai simplă formă de comunicare informaţională a omului.

C. Prezentaţi, succint, controversele psihologice despre rolul acestui proces psihic. *(12 p.)*

21. "P. Lazarev a amestecat în variate proporţii sarea de bucătărie cu acid oxalic, zahăr şi chinină. Subiecţii testaţi au identificat când ceai, când cafea, când zeamă de struguri etc. La gustul alimentelor se adaugă şi mirosul lor." Pornind de la acest text, elaboraţi o analiză de aproximativ o pagină în care să evidenţiaţi specificul senzaţiilor gustative şi olfactive şi intercondiţionările dintre ele. În realizarea analizei, veţi avea în vedere următoarele repere:
   - definirea senzaţiilor;
   - clasificarea senzaţiilor;
   - caracterizarea senzaţiilor gustative şi olfactive;
   - evidenţierea intercondiţionărilor dintre cele două tipuri de senzaţii. *(20 p.)*

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

PRAGURILE SENZORIALE

Întrebarea **"Cum apare senzația?"** a preocupat multă vreme lumea cercetătorilor, fapt care l-a determinat, în **1880,** pe naturalistul **Émile Du Bois-Reymond** să considere această problemă printre cele 7 enigme ale Universului. Abia între anii 1933 și 1940 psihologul rus A. **N. Leontiev** realizează cercetări sistematice de natură teoretică și experimentală capabile să explice apariția senzațiilor. În ce urmează vom încerca să prezentăm câteva informații din care să reiasă, chiar dacă și parțial, semnificația pragurilor absolute în producerea senzațiilor.

Se va face distincție între pragul absolut inferior și pragul absolut superior, pe noi interesându-ne mai cu seamă pragul absolut inferior, adică intensitatea minimă dintr-un stimul capabilă să genereze o senzație specifică. De exemplu, un sunet de 16 - 20 de vibrații pe secundă constituie pragul absolut inferior al sensibilității auditive, iar 20.000 de vibrații pe secundă constituie pragul absolut superior al sensibilității auditive. Unele animale (liliacul, delfinul) percep și sunetele cu frecvență de până la 80.000 de vibrații (ultrasunetele) sau percep sunetele cu frecvență mai mică de 16 vibrații pe secundă (infrasunetele). Pragul auditiv se determină cu ajutorul **audiometrului**, un aparat care emite sunete de o înălțime și o intensitate strict dozată și, apoi, înregistrate, rezultând așa numita audiogramă. De exemplu, un fir de păr căzând pe pielea noastră este posibil să nu fie sesizat, dar cu siguranță că o muscă, așezată pe pielea noastră, va fi totdeauna detectată. În acest ultim caz, greutatea mușchi depășește pragul absolut inferior al senzațiilor tactile, de contact, fapt ce confirmă legea proporționalității inverse: cu cât pragul absolut minim este mai mic, cu atât sensibilitatea este mai mare.

Folosirea pragurilor senzoriale absolute se dovedește extrem de importantă în practică. În cazul senzațiilor vizuale se știe că dacă obiectele care au diferite mărimi se văd destul de clar numai de la o anumită distanță, atunci și distanța dintre ele se poate determină după gradul de vizibilitate. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că în determinarea distanței mai trebuie luați în calcul și alți factori, precum: acuitatea vizuală și experiența privitorului, limpezimea aerului etc.

Iată o listă de obiecte ce pot fi discriminate, deși nu prea clar:

	Distanța de la care pot fi văzute obiectele
Pleoapele	**20 m**
Ochii, nasul, degetele	**60 m**
Chipul oamenilor	**200 m**
Capul și umerii, ovalul	**300 m**
feții, culoarea hainelor	
Oameni izolați	
Fereastra unei case	**2 Km**
O clădire cu mai multe	**4 Km**
etaje	**8-10 Km**
O clopotniță, un coș de	
fabrică, un castel de apă	**15-20 Km**

Bătrânii timonieri au o zicală: **"Trebuie nu numai să privești, dar și să vezi"**, iar această zicală se aplică nu numai senzațiilor vizuale, ci și celorlalte tipuri de senzații. De exemplu, noi simțim mirosul de mosc într-o concentrație de 0,00004 miligrame la un litru de aer. Pentru a înțelege ce înseamnă această concentrație, imaginați-vă că 100 de grame de mosc sunt dizolvate într-un lac lung de un kilometru, lat de 250 m și adânc de 10 m.

Procesul de cultivare a senzațiilor se realizează și în mod indirect prin exersarea unei profesii care le solicită: vânzătorii de materiale textile au dezvoltate senzațiile vizuale și cutanate, bucătarii au dezvoltate senzațiile gustative, pictorii și zugravii au dezvoltate senzațiile vizuale etc. Iată de ce este important să ne cunoaștem, să aflăm dacă suntem persoane sensibile (pragul absolut inferior este mai mic în cazul diferitelor tipuri de senzații) sau dacă suntem persoane mai puțin sensibile și anumite profesii ne sunt contraindicate.

Aplicație: Cu ajutorul unui diapazon realizați următorul experiment: loviți diapazonul și, apoi, apropiați-l de ureche și ascultați sunetul emis până când acesta scade sub pragul absolut inferior (adică nu-l mai auziți). În acel moment, lipiți piciorul diapazonului de frunte și-l veți auzi din nou clar, deoarece prin os sunetul se propagă mai bine decât prin aer. Aceste fenomene au fost observate cu mult timp de oameni simpli care nu aveau pregătire de specialitate. Astfel, indienii își lipeau urechea de pământ pentru a auzi tropotul cailor celor care erau urmăriți. Identificați alte activități în care să fie utilizată legea pragurilor absolute.

CE TRĂDEAZĂ FIGURA? - PROIECT DE CERCETARE

Psihologii consideră figura drept o "carte deschisă" a personalităţii, deoarece totul s-ar afla înscris aici: calităţile înnăscute, urmele experienţelor trecute, promisiunea viitorului şi adevărul momentului. Astfel, părul lung, ochelarii, barba pot să disimuleze anumite elemente: urechi, bărbie, maxilare etc., însă fiecare faţă se impune printr-o anumită particularitate: privire, frunte, forma nasului şi a gurii etc. Fiecare detaliu are importanţa sa, dar un detaliu trebuie studiat numai în interacţiune cu toate celelalte, motiv pentru care vor fi analizate, mai întâi, structura generală a capului şi a feţei, cadrul şi dispersiunea organelor de simţ.

Cadrul şi deschiderile senzoriale

O conformaţie osoasă largă, pătrată (figura C şi D) indică puternice resurse de energie înnăscută, ca şi rezistenţă fizică, în timp ce un cadrul strâmt (figura A şi B) este semnul unor slabe rezerve vitale. Fiinţa umană intră în legătură cu mediul extern prin intermediul organelor de simţ. Se consideră că cu cât aceste organe de simţ sunt mai dispersate şi mai larg deschise pe faţă (figurile A şi C), cu atât schimburile cu mediul înconjurător sunt mai mari, ele restrângându-se ca volum atunci când organele de simţ sunt grupate şi închise (figurile B şi D).

Tabelul de mai jos indică ceea ce este esenţial de reţinut, deşi nu trebuie avută prea mare încredere în aceste tipologii care simplifică foarte mult diversitatea tipurilor umane, însă ele pot fi luate în considerare ca puncte de plecare în descifrarea personalităţii noastre şi a celor din jurul nostru printr-un efort personal de cunoaştere şi de autocunoaştere, de asimilare a informaţiilor şi a metodelor necesare pentru acest demers nu uşor de realizat, dar nu imposibil.

A		Cadru strâmt, organe de simţ dispersate şi deschise. Schimburi importante cu lumea exterioară, dar slabe resurse vitale: **fragilitate, surmenaj**.
B		Cadru strâmt, organe de simţ grupate şi închise. Slabe resurse energetice, dar şi schimburi slabe: **echilibru**.
C		Cadru larg, organe de simţ dispersate şi larg deschise. Mare consum de energie pentru a primi şi a da, dar rezervele sunt mari: de unde **echilibrul**.
D		Cadru larg, organe de simţ grupate şi închise. Multă energie înnăscută, dar puţine schimburi cu exteriorul: **tensiune psihologică şi nervoasă**.

(**Sursa:** Adrian Neculau, 26 de teste pentru cunoaşterea celuilalt, Editura Polirom, 1997.)

Aplicaţie: Determinaţi figura căreia aparţineţi voi şi apropiaţii voştri şi gradul în care descrierea tipologică vi/li se potriveşte. Continuaţi studiul vostru şi odată cu studierea lecţiei despre temperament (17), corelaţi cele patru tipologii pe care le trădează figura cu cele patru temperamente din tipologia lui Hipocrat din Kos (temperamentul coleric, flegmatic, sangvinic şi melencolic) plecând de la premisa că nu există tipuri pure şi că trebuie să evităm etichetarea prea sistematică a propriei persoane sau a celorlalţi.

4. PERCEPŢIA

4.1 DEFINIREA ŞI CARACTERIZAREA PERCEPŢIEI

Percepţia este procesul psihic cognitiv senzorial prin care cunoaştem obiectul, în totalitatea însuşirilor concrete, când acesta acţionează asupra organelor de simţ.

Percepţia ar putea fi interpretată ca:

a) **proces cognitiv (imaginea perceptivă este bogată în conţinut);**

b) **produs al procesului psihic** (percepţia se desfăşoară "aici şi acum").

Ca şi senzaţia, percepţia a fost subiect de dispută între *asociaţionism* şi *gestaltism.*

Percepţia este influenţată de distanţa faţă de stimul, de experienţa anterioară, de specificul activităţilor desfăşurate, de nivelul de dezvoltare al limbajului etc. **Durata percepţiei** este corespunzătoare acţiunii stimulului.

4.2 FAZELE PERCEPŢIEI

Percepţia constituie un *act de sesizare a realităţii concrete.* Ea se realizează prin următoarele **faze**:

a) **orientarea spre stimul** (direcţionarea privirii spre stimul);

b) **detecţia stimulului** (ilustrează momentul descoperirii stimulului);

c) **discriminarea stimulului** (diferenţierea obiectului de alte obiecte de fond);

d) **identificarea obiectului presupune** parcurgerea a **două etape: identificarea categorială** şi **identificarea individuală;**

e) **interpretarea obiectului.**

4.3 FAZELE PERCEPŢIEI

Legile generale ale percepţiei sunt:

1. **legea integralităţii-structuralităţii;**
2. **legea selectivităţii;**
3. **legea constanţei perceptive;**
4. **legea proiectivităţii sau a obiectualităţii;**
5. **legea semnificaţiei.**

În desfăşurarea procesului perceptiv, aceste legi funcţionează în *interacţiune.*

4.4 FORMELE COMPLEXE ALE PERCEPŢIEI

1. **Percepţia spaţiului.** Percepţia adâncimii se realizează cu ajutorul indicatorilor **monoculari** (mărimea relativă, interpoziţia şi perspectiva liniară) şi **binoculari** (disparitatea retiniană şi convergenţa oculară).
2. **Percepţia timpului.** Percepţia timpului presupune memoria care face posibilă axa trecut-prezent-viitor. Sistemul de referinţă pentru timp poate fi: fizic, cosmic, sistemul biologic, sistemul socio-cultural.
3. **Percepţia mişcării.**
4. **Percepţia interpersonală** (intercunoaşterea).

4.5 OBSERVAŢIA ŞI SPIRITUL DE OBSERVAŢIE

Percepţia intenţionată, orientată spre un anumit scop devine **observaţie.**

Spiritul de observaţie este aptitudinea de a sesiza rapid ceea ce este relevant, deşi nu apare în mod foarte evident.

4.6 ILUZIILE PERCEPTIVE

Iluzia perceptivă este reflectarea denaturată a obiectelor în anumite situaţii.

Cele mai cunoscute sunt **iluziile optico-geometrice, iluziile tactil-chinestezice în perceperea mărimii, iluziile de mişcare şi optico-chinestezice de greutate.**

13. ACTIVITATEA VOLUNTARĂ: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1 p.):***

1. Ultima fază a procesului perceptiv este interpretarea obiectului. ☐
2. Reflectarea denaturată a realităţii reprezintă iluziile perceptive. ☐
3. Observaţia este aptitudinea de a sesiza rapid ceea ce este relevant, deşi nu apare în mod evident. ☐
4. Observaţia are un scop precis şi se desfăşoară în timp. ☐
5. A treia fază a procesului perceptiv este identificarea obiectului. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Prima fază a percepţiei este .....
7. Percepţia este un ..... prin care se dă sens unor informaţii dobândite pe calea simţurilor.
8. Asociaţionismul afirmă primatul .....
9. Detecţia stimulului presupune reacţia .....
10. Legea..... determină ca ceea ce are importanţă pentru om să intre în câmpul său perceptiv.

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Percepţia timpului este o:
- **a)** formă de mişcare
- **b)** formă de comunicare
- **c)** formă complexă a percepţiei
- **d)** lege a percepţiei

12. Percepţia este:
- **a)** procesul psihic cognitiv senzorial prin care cunoaştem obiectul, în totalitatea însuşirilor concrete, când acestea acţionează asupra organelor de simţ
- **b)** "modelul interiorizat" al obiectelor şi fenomenelor; independent de excitarea actuală a organelor de simţ
- **c)** procesul psihic de reflectare mijlocită selectivă şi schematică a proprietăţilor concrete mai mult sau mai puţin semnificative ale obiectelor şi fenomenelor date în experienţa perceptivă anterioară a subiectului.
- **d)** procesul psihic de cunoaştere care reproduce sub formă de imagini concrete obiecte absente pornind de la experienţa perceptivă păstrată în memorie

13. Caracterul de sistem ierarhic organizat al imaginii perceptive este exprimat de funcţia:
- **a)** semnificaţiei
- **b)** proiectivităţii - obiectualităţii
- **c)** integralităţii - structuralităţii
- **d)** selectivităţii

14. Legea comună senzaţiilor şi percepţiilor este legea:
- **a)** adaptării
- **b)** semnificaţiei
- **c)** constanţei perceptive
- **d)** sinesteziei

15. Apariţia iluziilor perceptive este determinată de:
- **a)** spiritul de observaţie
- **b)** efectele de câmp
- **c)** observaţie
- **d)** aptitudini

Trataţi următoarele subiecte:

16. Precizaţi fazele procesului perceptiv, în ordinea firească a desfăşurării lor. ***(10 p.)***

17. Enumeraţi formele complexe ale percepţiei şi caracterizaţi, succint, percepţia timpului. ***(15 p.)***

18. Alegeţi un exemplu de percepţie denaturată şi utilizând ceea ce se numeşte spirit de observaţie, explicaţi percepţia denaturată aleasă drept exemplu. ***(10 p.)***

19. Precizaţi cum sunt valorificate iluziile perceptive în cinematografie şi în artă. ***(10 p.)***

20. Oferiţi trei exemple de percepţii şi precizaţi cel puţin o lege perceptivă implicată în realizarea lor. ***(15 p.)***

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

APRECIEREA DISTANȚELOR CU AJUTORUL OCHILOR

K.K. Platanov, în lucrarea **"Psihologie distractivă"**, consideră că un rol important în aprecierea adâncimii îl au indicatorii monoculari şi binoculari. Pentru a evidenția acest lucru propune următorul **experiment**: luați un inel cu care se prind perdelele sau realizați voi unul din sârmă şi legați-l cu un fir subțire de ață de candelabru. Închideți un ochi, aşezați-vă într-o parte a inelului, astfel încât să nu vedeți orificiul şi încercați să introduceți prin el un beţişor sau o sârmă şi veți observa că nu este o treabă prea uşoară.

Când privim cu un ochi (vedere monoculară) impresia de distanță, de perspectivă scade simțitor, iar dacă deschidem şi celălalt ochi (vedere binoculară), introducerea sârmei în inel devine o operațiune extrem de uşoară. Indicii care fac posibilă aprecierea adâncimii în cazul vederii monoculare se referă la: **mărimea imaginii pe retină**, în cazul obiectelor sau ființelor cunoscute, **perspectiva lineară**, **perspectiva aeriană** (absența detaliilor indică depărtarea), **umbrele** (în cazul desenelor, ele permit iluzia reliefului), **acomodarea ochiului** (efortul muşchilor care bombează cristalinul în apropierea unui obiect - indice inconştient, dar prezent în apreciere, ca şi cel al diferenței de fază sonoră care precizează direcția).

Pentru a înțelege mecanismul vederii distanțelor, realizați acest **experiment**: priviți un deget pe care îl apropiați de nas şi pe urmă îl depărtați. Când vânătorul priveşte prin crestătura înălțătorului de la puşcă, la cătare şi la țintă, aflate respectiv la 35-40 cm, 80 - 90 cm şi la câțiva zeci sau sute de metri de ochii săi, aceştia converg şi se acomodează. Cu toate acestea, mulți vânători susțin că ei văd deopotrivă de bine şi crestătura înălțătorului, şi cătarea, şi ținta. Acest lucru este posibil prin exerciții care măresc viteza convergenței şi a acomodării.

Vederea monoculară a distanțelor este uşurată de aşa-numita perspectivă aeriană şi de jocul de lumină şi umbre de pe obiectele privite. Totuşi, aceasta poate să împiedice aprecierea corectă a distanțelor. De aceea, pentru aprecierea corectă a distanțelor, **oamenii ar trebui să cunoască următoarele reguli**:

- **pe vreme cu ceață, obiectele de la orizont par mai depărtate decât în condițiile unei vizibilități mai bune;**
- **obiectele puternic luminate, focurile mari ni se par mai aproape (la fel şi obiectele colorate în alb, galben sau roşu);**
- **când soarele este în fața unui obiect, distanța până la el ni se pare mai mică decât în realitate, iar când soarele este în spatele lui, distanța până la el ni se pare mai mare decât în realitate;**
- **obiectele mari se văd într-o perspectivă mai apropiată decât obiectele mici;**
- **distanța până la obiectele aşezate pe un loc plan pare mai mică, pe când distanța până la obiectele aflate pe un teren deluros pare mai mare (malul opus al unui râu sau al unui lac pare totdeauna mai aproape decât este în realitate);**
- **un obiect situat pe un fond luminos (pe fondul cerului) se conturează mai clar** (o casă pare mai aproape atunci când se profilează pe fondul cerului şi mai depărtată atunci când se profilează pe fondul unui munte sau al unei păduri).

Influența jocului de lumină şi a umbrelor asupra perceperii distanțelor poate fi demonstrată prin desenul următor în care una din cruci o vedeți convexă, iar cealaltă concavă. Dacă întoarcem desenul cu partea de sus în jos, crucea convexă devine concavă, iar cea concavă devine convexă, indiferent dacă privim cu unul dintre ochi sau cu amândoi.

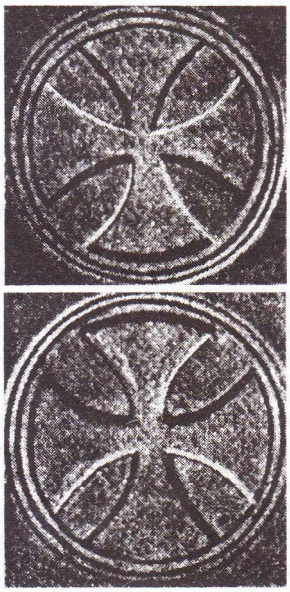

Aplicație: În exemplul de mai sus, consideraţi că este vorba de o iluzie perceptivă? Argumentați răspunsul vostru.

SUNTEŢI O PERSOANĂ TIMIDĂ? - PROIECT DE CERCETARE

Se spune că în fiecare dintre noi trăieşte un copil, că fiecare dintre noi este o persoană timidă. Pentru a realiza o bună percepţie interpersonală (intercunoaştere) trebuie mai întâi să ne cunoaştem pe noi înşine. De aceea, vă propunem un test prin intermediul căruia să aflaţi dacă sunteţi o persoană timidă, în cazul că nu ştiaţi deja acest lucru.

Răspundeţi spontan la următoarele întrebări:

1. **Refuzaţi să ţineţi un discurs în faţa unor persoane necunoscute?**
   DA NU
2. **Telefonaţi unei persoane pe care aţi văzut-o o singură dată şi credeţi că v-a uitat?**
   DA NU
3. **Luaţi apărarea unui coleg care este certat chiar dacă nimeni altcineva nu face acest lucru?**
   DA NU
4. **V-aţi duce la director să vă plângeţi de o nedreptate?**
   DA NU
5. **Roşiţi uşor?**
   DA NU
6. **Vă este jenă să vă cereţi voie afară în timpul orelor de curs?**
   DA NU
7. **Dacă la o coadă cineva intră în faţa dvs., reacţionaţi?**
   DA NU
8. **Vă bâlbâiţi atunci când vorbiţi cu o persoană pe care o consideraţi importantă?**
   DA NU
9. **Dacă aţi cumpărat un obiect şi acasă constataţi că nu vi se mai potriveşte, îl returnaţi magazinului?**
   DA NU
10. **Refuzaţi să mergeţi la o întâlnire cu foştii colegi de şcoală?**
    DA NU

Interpretare: Dacă aveţi cel puţin 6 răspunsuri NU, atunci nu sunteţi o persoană timidă, în caz contrar sunteţi o persoană timidă, dar nu trebuie să uitaţi că **timiditatea este o stare ce poate fi depăşită.**

Sursa: Revista *Psihologia azi* (1999).

Aplicaţie: Pe parcursul lecţiei aţi aflat informaţii despre percepţia spaţiului, a timpului, mişcării şi percepţia interpersonală. Alături de aceste forme de percepţie mai pot fi adăugate **percepţia subliminală şi percepţia extrasenzorială.**

Percepţia subliminală constă în capacitatea organismului de a înregistra stimulii care nu ating pragul absolut inferior. Fenomenul percepţiei subliminale a fost aplicat în diferite sectoare ale vieţii sociale, astfel a fost folosit în comerţ, dar şi în activitatea de prevenire a infracţiunilor ca mijloc de luptă contra hoţilor sau pentru creşterea vânzărilor. De exemplu, radioul, din S.U.A., a utilizat, percepţia subliminală, împotriva televiziunii, inserând în transmisiile sale mesajul "televiziunea este plictisitoare" sau înregistrarea pe banda sonoră cu melodiile transmise în cursul zilei, în magazine, a unor mesaje de tipul "nu voi fura; dacă fur, merg la închisoare", "cumpăraţi Popcorn" etc. au avut ca efecte benefice asupra vânzărilor şi reducerea furturilor din magazine.

Percepţia extrasenzorială sau **fenomenele "PSI"** constituie o formă complexă, dar şi extrem de controversată de percepţie. Ea constă în abilitatea de a primii informaţii prin canale diferite de organele de simţ. Cele mai cunoscute **forme de percepţie extrasenzorială sunt: telepatia** (capacitatea de a citi gândurile unei persoane sau de a transfera gândul de la o persoană la alta), **precogniţia** (capacitatea de a prezice evenimentele viitoare), **clarviziunea** (capacitatea de a obţine cunoştinţe despre evenimente care nu sunt detectabile prin simţurile uzuale), **psihokinezia** (capacitatea de a mişca obiectele prin puterea minţii, fără a le atinge) etc.

Utilizând şi legile sensibilităţii, explicaţi, prin intermediul exemplelor, la alegere, percepţia subliminală sau percepţia extrasenzorială.

5. REPREZENTAREA

5.1 DEFINIREA ŞI CARACTERIZAREA REPREZENTĂRILOR

Vă puteţi imagina o haină croită dintr-o singură bucată care acoperă corpul de la cap până la picioare, apără de vânt, de bacterii, radiaţii şi de soare, rezistă la ploaie, este elastică şi, în plus se reînnoieşte mereu? Nu? O haină care are grosimea între 0,5 şi 5 mm, cu o greutate de circa 3 kg, o haină formată din două straturi principale: epiderma şi derma cu diferite glande, foliculi, vase de sânge etc.? Evident o haină pe care o purtăm în fiecare zi: pielea şi a cărei **structură** nu poate fi percepută nemijlocit, dar poate fi reflectată numai cu ajutorul unui nou proces cognitiv senzorial: **reprezentarea** al cărui specific urmează să-l prezentăm.

Reprezentările sunt, pe de o parte, **elemente ale memoriei**, iar, pe de altă parte, şi "material" al **imaginaţiei**, deoarece sunt imagini stocate în subconştient care fac parte din memoria noastră, iar atunci când le utilizăm, ele devin material de construcţie pentru imaginaţie. Procesul creaţiei este de neconceput în absenţa reprezentărilor.

Reprezentarea ***este procesul psihic cognitiv senzorial de reflectare mijlocită, selectivă şi schematică a proprietăţilor concrete mai mult sau mai puţin semnificative ale obiectelor şi fenomenelor date în experienţa perceptivă anterioară a subiectului.***

Calitatea reprezentărilor este influenţată de **calitatea percepţiei, contextul în care a avut loc receptarea** obiectului dat, **frecvenţa contactelor perceptive** cu obiectul şi **durata** care se scurge între momentul perceperii obiectului şi reactualizarea **imaginii secundare**. În plan ontogenetic, **mecanismele reprezentării se formează şi se consolidează mai târziu decât cele ale percepţiei.**

5.2 CLASIFICAREA REPREZENTĂRILOR

1. Jean Piaget consideră că după prezenţa elementului de noutate, există:
   - **a) reprezentări reproductive;**
   - **b) reprezentări anticipative.**
2. În funcţie de predominarea unei modalităţi senzoriale, există **reprezentări:**
   - **vizuale;**
   - **auditive; gustative;**
   - **motorii** (Jean Marin Charcot identifică trei tipuri de subiecţi frecvent întâlnite: **tipul vizual, tipul auditiv** şi **tipul verbo-motor**).
3. După gradul de generalitate, există:
   - **a) reprezentări individuale;**
   - **b) reprezentări generale.**
4. În funcţie de gradul de abstractizare, există:
   - **a) reprezentări cu grad moderat de abstractizare;**
   - **b) reprezentări cu grad înalt de abstractizare.**
5. Din perspectivă ontogenetică, există:
   - **a) reprezentări primare;**
   - **b) reprezentări conceptuale;**
   - **c) reprezentări formale.**
6. În funcţie de tipurile de înţelegere a realităţii, J.F. Richard identifică:
   - **a) reprezentările conceptuale sau propoziţionale;**
   - **b) reprezentările-imagini;**
   - **c) reprezentările legate de executarea acţiunilor.**
7. Din perspectivă psihocognitivistă, Eysenck şi Keane identifică:
   - **a) reprezentările externe** care pot fi la rândul lor **picturale** şi **lingvistice;**
   - **b) reprezentările interne sau mintale** care pot fi **distribuite** (nu se recurge la propoziţii, ci prezintă informaţia sub forma unor reţele, conexiuni între elementele sau proprietăţile unui obiect) şi **simbolice** care se împart în analogice (au conţinut de imagini vizuale, tactile etc.) şi propoziţionale.

5.3 PROPRIETĂŢILE REPREZENTĂRILOR

Proprietăţile reprezentărilor sunt:
- figuratuvutatea;
- operativitatea;
- panoramizarea;
- integrarea;
- autonomia;
- caracterul social.

Între percepţie şi reprezentare se pot stabili următoarele asemănări:
- sunt procese de cunoaştere;
- sunt **fenomene intuitive,** imagini concrete ale unor obiecte sau fenomene;
- determină **efecte fiziologice** (atât percepţia, cât şi imaginea unei lămâi declanşează salivaţia);
- sunt **legate de mişcare** (perceperea mişcării şi dacă ne imaginăm un obiect perceput anterior în stânga noastră, ochii vor efectua o deplasare spre partea stângă);
- **au un înţeles, o anumită semnificaţie**, dar există şi deosebiri (reprezentarea acoperă, de regulă, un sens mai bogat);
- **oferă informaţii despre obiecte şi fenomene** (percepţia oferă un volum mai mare de informaţii, imaginea perceptivă fiind mai clară faţă de reprezentare) etc.

Între percepţie şi reprezentare se pot stabili următoarele deosebiri:
- percepţia se produce în prezenţa obiectului, **iar reprezentarea se produce în absenţa obiectului;**
- percepţia reflectă clar, precis, obiectul, iar **reprezentarea nu este o reproducere fidelă a datelor perceptive**, constituind o prelucrare a lor (în evoluţia ei se produce abstractizarea);
- imaginea perceptivă este bogată în conţinut (cuprinde însuşirile esenţiale şi neesenţiale ale obiectului), iar **reprezentarea este schematică** (cuprinde numai însuşirile considerate importante) etc.

5.4 ROLUL REPREZENTĂRILOR ÎN CUNOAŞTERE ŞI ACTIVITATE

În activitate, reprezentările îndeplinesc un **dublu rol: de cunoaştere şi de reglare**, astfel:
1. **permit "progresul" percepţiei;**
2. **constituie "materia primă" pentru gândire, imaginaţie etc.;**
3. **constituie un punct de plecare în evoluţia gândirii;**
4. **permit concretizarea gândirii verbal-abstracte;**
5. **reprezintă o sursă de informaţie pentru subiectul uman;**
6. **este un instrument de planificare şi de reglare a conduitei umane;**
7. **au o funcţie cathartică;**
8. **ele definesc ceea ce este realitatea pentru subiectul uman;**
9. **permit orientarea noastră în spaţiu.**

5. REPREZENTAREA: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1 p.)*****:**

1. Reprezentarea este procesul psihic primar care conţine şi ne furnizează informaţii despre proprietăţi şi însuşiri separate ale stimulilor: intensitate, lungime, durată etc. ☐
2. Reprezentările sunt procese de cunoaştere. ☐
3. Reprezentarea este procesul psihic de cunoaştere care reproduce sub formă de imagini concrete obiecte absente pornind de la experienţa perceptivă păstrată în memorie. ☐
4. Percepţia se produce în prezenţa obiectului, iar reprezentarea se produce în absenţa obiectului. ☐
5. Percepţia şi reprezentarea sunt bogate în conţinut. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.)**:**

6. Funcţia cathartică a reprezentărilor se referă la rolul lor de a ..... tensiunea nervoasă.
7. Reprezentările sunt clasificate în reprezentări generale şi individuale după .....
8. În reprezentările .....sunt implicate gândirea şi imaginaţia.
9. Criteriul clasificării reprezentărilor în vizuale, auditive, gustative, motorii este .....
10. Calitatea reprezentărilor este influenţată de calitatea percepţiei, de contextul în care a avut loc receptarea obiectului dat, de frecvenţa contactelor perceptive şi de .....

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Reprezentarea este numită şi:
- **a)** imagine cognitivă
- **b)** proces psihic de recunoaştere şi reactualizare
- **c)** model interiorizat al obiectelor şi al fenomenelor
- **d)** atenţie involuntară şi voluntară

12. Mecanismele reprezentării se formează şi se consolidează:
- **a)** la maturitate
- **b)** odată cu mecanismele percepţiei
- **c)** la bătrâneţe
- **d)** mai târziu decât mecanismele percepţiei

13. După gradul de generalitate, reprezentările pot fi:
- **a)** individuale şi generale
- **b)** reproductive şi individuale
- **c)** generale şi anticipative
- **d)** reproductive şi anticipative

14. După prezenţa elementului de noutate, reprezentările pot fi:
- **a)** individuale şi generale
- **b)** reproductive şi anticipative
- **c)** generale şi anticipative
- **d)** reproductive şi individuale

15. Reprezentarea este:
- **a)** bogată în conţinut
- **b)** o reproducere fidelă a datelor perceptive
- **c)** schematică
- **d)** produsă în prezenţa obiectului

16. În coloana A sunt enumerate două procese psihice şi în coloana B sunt numerotate enunţuri adevărate cu privire la acestea. Scrieţi, pe caietele voastre, asocierile dintre fiecare literă din coloana A şi cifra/cifrele corespunzătoare din coloana B *(30 p.)*:

A	B
a. Percepţia	1. este bogată în conţinut;
b. Reprezentarea	2. se produce în absenţa obiectului;
	3. este schematică;
	4. este o reproducere fidelă a obiectelor;
	5. se produce în prezenţa obiectului;
	6. cuprinde însuşirile considerate importante, esenţiale.

17. Reprezentările fac primul pas pe drumul desprinderii actului de cunoaştere de concretul imediat şi orientarea lui spre abstract şi general. ***(30 p.)***
- **A.** Definiţi reprezentările.
- **B.** Precizaţi factorii care influenţează calitatea reprezentărilor.
- **C.** Clasificaţi reprezentările după prezenţa elementului de noutate.

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

TESTUL ARBORELUI

Ideea folosirii "desenului arborelui" ca instrument de analiză psihologică îi aparţine lui **Emile Jucker**, consilier de orientare profesională la Zürich, ca urmare a studiului aprofundat al istoriei culturii şi mai ales a miturilor. Cel care a standardizat şi etalonat însă acest test este **Charles Koch**, psiholog elveţian. El a folosit arborele ca suport al proiecţiei, altfel spus pentru a juca acelaşi rol pe care îl joacă oglinda, respectiv a vedea imaginea proiectată în ea. Proiecţia realizată, reprezentarea unui arbore, scapă controlului conştient şi voluntar, permiţând relevarea unor fenomene de origine subiectivă, proiecţia lumii interioare.

Forma schematică a arborelui, ca şi a corpului uman cu braţele întinse, poate fi redusă fundamental la aceea a crucii, respectiv a celor patru zone spaţiale care se pot delimita: sus-jos, stânga-dreapta. "Există numeroase "teorii ale" zonelor, una dintre cele mai cunoscute fiind aceea a lui Max Pulver.

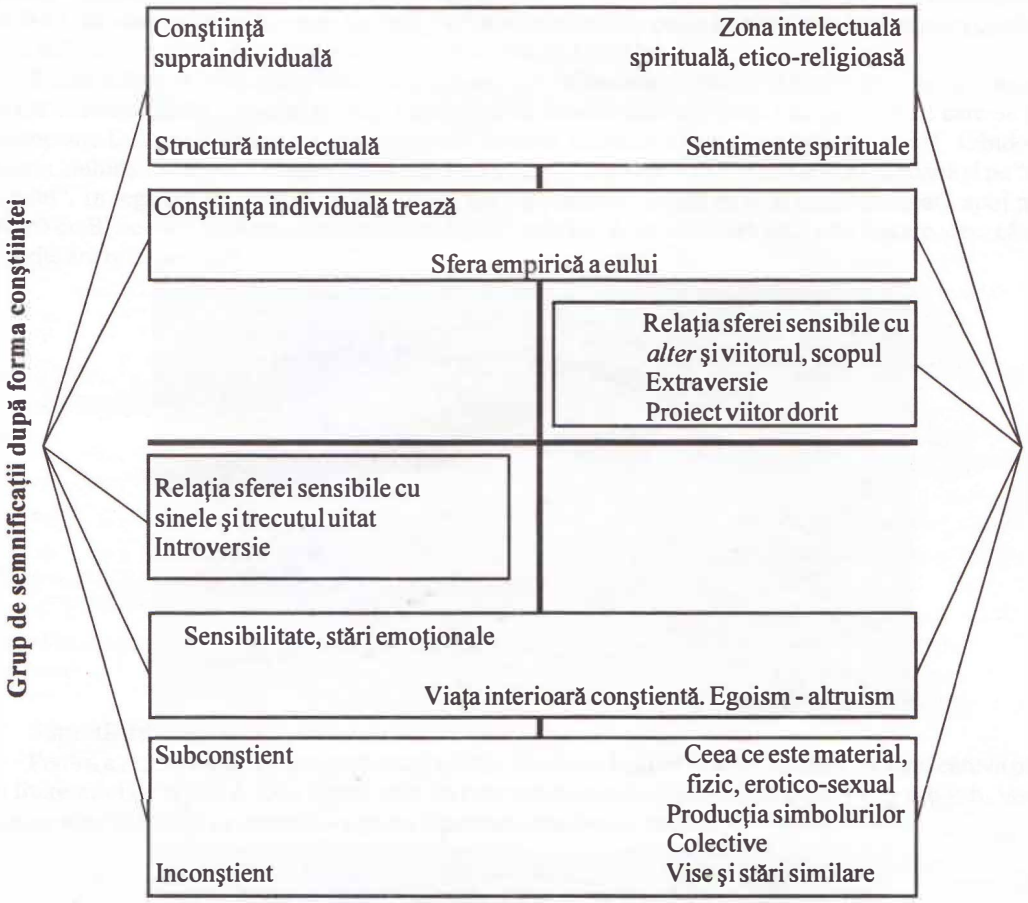

Întorcându-ne la testul arborelui, respectiv la structura reprezentării, în general apar următoarele elemente, fiecare cu o semnificaţie particulară:

- **rădăcina**: semnifică arhetipul, imaginea primară, raportul lumină-întuneric, relevând trăsăturile de caracter cele mai puţin personale şi identificabile, inconştientul;
- **baza trunchiului**: simbol al tenacităţii, al soliditătii, al imobilului;
- **solul**: simbol al graniţei dintre viaţa conştientă şi cea inconştientă;
- **trunchiul**: reprezintă separarea eu-altul, eu-lume, diferitele sale particularităţi, dând seama de gradul de maturizare psihică, elementele de protecţie, raportul dintre fiinţa interioară şi comportamentul exterior etc.;
- **coroana, frunzele, fructele**: semnificaţiile implicate privesc relaţia eu-tu, eu-obiect, relaţia cu trecutul, prezentul şi viitorul etc.

Aplicație: Utilizând spațiul disponibil pe această pagină, un creion și o gumă, **desenați un arbore (fructifer) cât de bine puteți!** Pentru interpretarea reprezentării obținute, apelați la psihologul școlii.

"ÎN CIŞMIGIUL DE ODINIOARĂ"

Vă propunem în cele ce urmează un "test" care se adresează perspicacităţii dumneavoastră, spiritului de observaţie, precum şi capacităţii de reprezentare, el fiind selectat din lucrarea "Sclipirea minţii" scrisă de Valentin Rădulescu, lucrarea nefiind una propriu-zis de psihologie.

Frumoasa grădină a Cişmigiului, în urmă cu câţiva ani nu avea nici pe departe înfăţişarea de acum. Într-una din lucrările mai puţin cunoscute ale lui Nicolae Filimon, intitulată "Cronică orticolă", se spune: "Pe lacul unde astăzi se află grădina Cişmigiul, înainte de 1843 era o băltoacă nemărginită ale cărei ape, încălzite neîncetat de razele soarelui şi putrezite din lipsa mijloacelor de scurgere şi prefacere, nu serveau la nimica decât la a face să crească o imensă vegetaţie de ierburi printre care creşteau acele sute de broaşte şi reptile veninoase, care unind omorâtoarea lor respiraţie cu aburii pestilenţioşi ai bălţii infectau aerul şi pricinuiau locuitorilor Capitalei multe epidemii periculoase. Osebit de acest rău ... în mijlocul bălţii, pe o insulă înconjurată de toate părţile cu trestie şi sălcii plângătoare, era o cafenea. Aici se adunau pungaşii, jucătorii de cărţi şi chiar tâlharii de drumuri ce jefuiau pe locuitorii Capitalei, ziua prin jocuri de noroc de tot felul, iar noaptea prin spargeri de case, fără a se teme cât de puţin de asprimea legilor; căci de câte ori voia poliţia să-i prindă, ei se refugiau în nestrăbătutul stufal bălţii..."

Schiţa alăturată înfăţişează locul unde era aşezată cafeneaua cu pricina şi împrejurimile sale. Aşa-zisa insulă înconjurată de mlaştini şi bălţi cuprindea -la rândul său- trei bălţi mai mici, între care se găsea cafeneaua. Din afară, pe insulă se putea intra pe două drumuri, notate în schiţă cu A şi B Când venea poliţia, dubioşii clienţi ai cafenelei se ascundeau prin păpurişul des, dar uneori o luau la goană şi pe "aleile insulei". În legătură cu acestea, dacă cineva intră pe "aleea" notată cu A şi vrea să dispară apoi pe cea notată cu B, ocolind însă pe toate aleile insulei, dar trecând doar o singură dată prin fiecare alee, câte rute diferite are la dispoziţie?

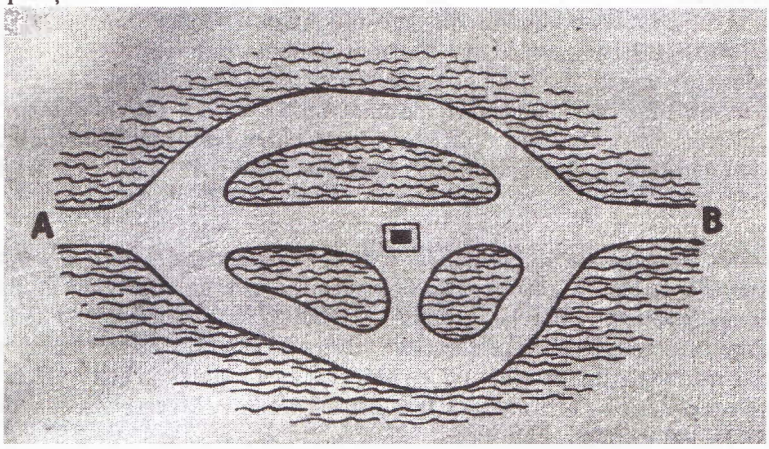

Sugestii de rezolvare:

Pentru a rezolva mai uşor, reprezentaţi schematic aleile insulei în felul următor, notând câteva puncte cu litere mici de la *a* la *h*. Una dintre cele 16 rute posibile este următoarea: a-e-c-f-d-a-g-c-h-b. Voi câte rute aţi identificat? În ce măsură v-a ajutat reprezentarea aleilor insulei?

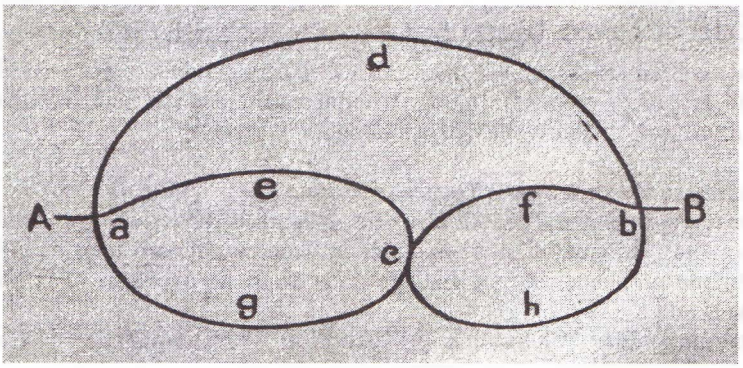

6. GÂNDIREA

6.1 DEFINIREA ŞI CARACTERIZAREA GÂNDIRII

Termenul de "gândire" este utilizat uneori, în viaţa de zi cu zi, cu sens diferit de cel pe care îl are în psihologie.

Gândirea este **nivelul cel mai înalt de prelucrare şi de integrare a informaţiei** despre lumea externă şi despre noi înşine.

Gândirea este **procesul psihic cognitiv superior de reflectare mijlocită şi generalizat abstractă** - sub forma noţiunilor, judecăţilor şi raţionamentelor - **a însuşirilor comune, esenţiale şi necesare ale obiectelor şi a relaţiilor legice, cauzale dintre ele.**

Gândirea: are caracter mijlocit; are caracter general-abstract; se organizează ca un **sistem multifazic;** ocupă un **rol central în sistemul psihic uman;** este **capacitatea de a rezolva probleme.**

Jean Piaget teoretizează **dezvoltarea stadială a inteligenţei. Howard Gardner,** dezvoltă **teoria inteligenţelor multiple.**

6.2 STRUCTURA PSIHOLOGICĂ INTERNĂ A GÂNDIRII

Din **punct de vedere structural,** gândirea poate fi definită, pe rând, ca: a) **sistem de noţiuni, de judecăţi sau de raţionamente (latura de conţinut);** b) **sistem de operaţii (latura relaţională)** şi c) **sistem de produse (latura operatorie a procesului).**

Psihologul american, J.P. Guilford, a propus un model larg acceptat al structurii gândirii, format din trei componente:

a) **operaţii** (5): evaluare, gândire convergentă, gândire divergentă, memorie şi cogniţie;
b) **conţinuturi** (4): comportamental, semantic, simbolic şi figural;
c) **produse** (6): unităţi, clase, relaţii, sisteme, transformări şi implicaţii.

Rezultă o **structură multifactorială** a gândirii alcătuită din 5 x 4 x 6 = **120 de paterne.** Pornind de la modelul de mai sus, Guilford a pus în **evidenţă patru trăsături principale ale procesului global al gândirii:** 1. **flexibilitatea;** 2. **fluiditatea sau cursivitatea;** 3. **originalitatea** şi 4. **elaborarea.**

a) Gândirea ca sistem de noţiuni, de judecăţi şi raţionamente (latura de conţinut)

Unitatea informaţională de bază a gândirii este **noţiunea.** Ea este un **construct mintal** care include însuşiri şi proprietăţi comune, esenţiale şi necesare ale obiectelor şi fenomenelor. Spre deosebire de percepţie şi de reprezentare, care exprimă o relaţie de asemănare cu obiectul reflectat, **noţiunea (nu se aseamănă cu obiectul,** este **totdeauna generală, se situează la un anumit nivel de abstractizare,** este **loc de întâlnire între diverse dimensiuni conceptuale, fiind trăită subiectiv).**

1. **După modul în care satisfac criteriile esenţialităţii şi ale necesităţii, noţiunile** pot fi: a) **empirice,** numite şi **cotidiene** şi b) **ştiinţifice.**
2. **După natura însuşirilor pe care le reflectă, noţiunile** pot fi: a) **concrete** şi b) **abstracte.**
3. **După sfera de cuprindere, noţiunile** pot fi: a) **individuale;** b) **particulare** şi c) **universale.**

Judecata este o structură informaţională mai complexă, care reflectă obiectul în relaţie cu alte obiecte.

Raţionamentul este o structură discursivă şi ierarhizată, în care gândirea porneşte de la anumite date (judecăţi, propoziţii, premise) şi ajunge la obţinerea altora noi (concluzii). Raţionamentele pot fi: 1. **inductive;** 2. **deductive** şi 3. **prin analogie.**

B) Gândirea ca sistem de operaţii (latura relaţională)

Componenta operatorie a gândirii constă dintr-un ansamblu de acţiuni şi procedee mintale de transformare a informaţiei şi a noţiunilor în vederea obţinerii unor cunoştinţe noi sau a rezolvării de probleme. Se pot distinge două tipuri de **operaţii:** 1. **fundamentale** şi 2. **instrumentale.**

Operaţiile fundamentale sunt: 1. **analiza;** 2. **sinteza;** 3. **comparaţia;** 4. **abstractizarea;**

5. **generalizarea**; 6. **concretizarea** (individualizarea).

Operaţiile instrumentale se realizează în două forme: 1. **algoritmica** şi 2. **euristica** (reprezentativităţii şi disponibilităţii).

C) Gândirea ca sistem de produse (latura operatorie a procesului)

Mielu Zlate consideră că **înţelegerea presupune**: a) sesizarea unei legături între noile cunoştinţe şi vechile cunoştinţe deja elaborate, b) stabilirea efectivă şi rapidă a naturii şi a semnificaţiei acestei legături, c) precum şi încadrarea, încorporarea noilor cunoştinţe în setul celor vechi, astfel cunoştinţele se modifică şi se amplifică. **Se poate realiza: spontan şi treptat.** Acestor forme li se adaugă şi alte forme, precum: **înţelegerea empatică** (presupune înţelegerea stărilor şi comportamentelor altor persoane, prin transpunere în modul lor de a fi, de a simţi, de a gândi), **înţelegerea contextuală** (contextul în care se află un cuvânt determină înţelegerea cuvântului şi a textului ca atare) etc.

6.3 GÂNDIREA CA PROCES DE REZOLVARE A PROBLEMELOR

Problema a fost definită de **gestaltişti** ca "un dezechilibru apărut între subiect şi mediu ca urmare a omiterii sau a întreruperii diferitelor verigi ale câmpului relaţional" (Kohler), iar **behavioriştii** defineau problema ca "orice situaţie externă în raport cu care organismul interpretat ca un întreg nu dispune de un răspuns elaborat prin condiţionare" (C. L. Hull).

Problema este obstacol de ordin informaţional-cognitiv pe care gândirea îl întâlneşte pe traiectoria sa, de la o situaţie iniţială (A) către cea finală (B).

Problema se defineşte prin trei elemente: 1. **starea iniţială** sau punctul de plecare; 2. **scopul problemei** sau starea finală şi 3. **acţiunile sau operaţiile** care ne conduc de la starea iniţială spre cea finală.

Absenţa unuia dintre cele trei elemente, determină inexistenţa problemei.

1. **După cunoaşterea elementelor ce o alcătuiesc, problemele** pot fi: a) **bine definite** şi b) **slab definite**.
2. **După operaţiile prin care se pot rezolva problemele**, acestea pot fi: a) **probleme de rearanjare a elementelor**; b) **probleme de structurare a elementelor** şi c) **probleme de transformare**.

Numărul etapelor, fazelor rezolutive variază între *maximum 5* şi *minimum 3*. Un astfel de model conţine următoarele **etape**:

1. **reformularea sau simplificarea problemei;**
2. **avansarea ipotezelor;**
3. **testarea ipotezelor;**
4. **verificarea;**
5. **reluarea demersului rezolutiv.**

6.4 TIPOLOGIA GÂNDIRII

1. Pe baza raportului analitic-sintetic, se delimitează tipul de gândire:
   a) **analitic;**
   b) **sintetic.**

2. Pe baza raportului dintre concret (intuitiv) şi abstract (formal), se delimitează tipul de gândire:
   a) **intuitiv-concret;**
   b) **abstract-formal.**

3. În funcţie de tipul de gândire dominant, se delimitează tipul de gândire:
   a) **divergentă;**
   b) **convergentă.**

4. După demersurile logice implicate, se delimitează tipul de gândire:
   a) **inductivă;**
   b) **deductivă;**
   c) **analogică.**

Apartenenţa la un tip sau altul este **condiţionată** atât **genetic**, cât şi **educaţional**.

6. GÂNDIREA: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1 p.):***

1. Gândirea este un fenomen psihic. ☐
2. Jean Piaget a formulat teoria inteligenţelor multiple. ☐
3. Gândirea explorează nelimitat necunoscutul, posibilul, viitorul, fără a necesita o fundamentare logică. ☐
4. După operaţiile prin care se pot rezolva, problemele pot fi radicale. ☐
5. Verificarea rezultatului este a doua etapă a procesului rezolutiv. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Operaţiile instrumentale ale gândirii se realizează în două forme .....
7. Problema se defineşte printr-un număr de ..... elemente.
8. După natura însuşirilor pe care le reflectă, noţiunile pot fi: .....
9. Prima etapă a procesului de rezolvare a problemelor este .....
10. H. Gardner a formulat teoria .....

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Gândirea este:
- **a)** modul în care acumulăm şi manipulăm informaţiile
- **b)** procesul de întipărire, stocare şi de reactualizare a informaţiilor
- **c)** captarea şi transformarea energiei din mediu în energie nervoasă
- **d)** procesul de epuizare a soluţiilor

12. Clasificarea problemelor în probleme de rearanjare a elementelor, de transformare şi structurare a elementelor are la bază următorul criteriu:
- **a)** gradul de manipulare a obiectelor
- **b)** operaţiile care pot soluţiona problemele
- **c)** gradul de implicare
- **d)** cunoaşterea problemelor

13. Nu este o etapă în rezolvarea problemelor:
- **a)** reformularea / simplificarea problemelor
- **b)** formarea conceptelor
- **c)** avansarea ipotezelor
- **d)** verificarea ipotezelor

14. "Euristica" înseamnă:
- **a)** invenţie, descoperire
- **b)** gândire
- **c)** empatie
- **d)** afectivitate, empatie

15. Atributul centralităţii pentru gândire înseamnă că ea:
- **a)** acţionează din interiorul proceselor psihice
- **b)** este comandată de celelalte procese psihice
- **c)** apare la jumătatea perioadei de viaţă a persoanei
- **d)** acţionează ca un adevărat mecanism de comandă-control asupra celorlalte procese

16. Cea mai productivă strategie de învăţare este activitatea de rezolvare de probleme. ***(30 p.)***
- **A.** Definiţi problema.
- **B.** Caracterizaţi, succint, fazele procesului rezolutiv.

20. În coloana A sunt enumerate categoriile de factori componenţi ai modelului lui Guilford, iar în coloana B sunt numerotate elementele componente acestora. Scrieţi, pe caietele voastre, asocierile dintre fiecare literă din coloana A şi cifra/cifrele corespunzătoare din coloana B ***(30 p.)***:

A	B
a. Operaţii	1. gândire convergentă;
	2. clase;
	3. semantic;
	4. relaţii;
	5. simbolic;
b. Conţinuturi	6. sisteme;
	7. transformări;
	8. gândire divergentă;
	9. implicaţii;
c. Produse	10. memorie;
	11. figural;
	12. cogniţie;
	13. evaluare;
	14. comportamental;
	15. Unităţi.

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

EVALUAREA STILULUI DE ÎNVĂȚARE

Această activitate te ajută să identifici modul în care înveți cel mai bine. Există nouă rânduri, fiecare cu câte patru descrieri despre cum ar putea oamenii să simtă sau să se comporte. În fiecare caz trebuie să evaluați cele patru descrieri cu un punctaj de la 4 la 1, pornind de la descrierea care ți se potrivește cel mai bine. Nu există răspunsuri corecte sau greșite.

	CE	RO	AC	AE
1	Mă implic	Aştept înainte de a face ceva	În mod special ce-mi place	Îmi place ca obiectele să fie utile
2	Deschis la noi experienţe	Atent la toate faţetele unei probleme	Îmi place să analizez lucrurile, să despic firul în patru	Îmi place să încerc lucrurile
3	Îmi place să-mi controlez sentimentele	Îmi place să privesc	Îmi place să mă gândesc la idei	Îmi place să fac lucruri
4	Accept oamenii şi situaţiile aşa cum sunt	Sunt conştient de ceea ce se întâmplă în jurul meu	Evaluez lucrurile	Îmi asum riscuri
5	Am sentimente pozitive şi idei intuitive	Am multe întrebări de pus	Sunt logic	Muncesc din greu şi-mi place să termin treaba
6	Îmi plac lucrurile concrete, care se pot vedea şi atinge	Îmi place să observ	Îmi plac ideile şi teoriile	Îmi place să fiu activ
7	Îmi place să învăţ aici şi acum	Îmi place să iau lucrurile în considerare şi să reflectez asupra lor	Tind să mă gândesc la viitor	Îmi place să văd rezultatul muncii mele
8	Mă bazez pe sentimentele mele	Mă bazez pe observaţiile mele	Mă bazez pe ideile mele	Tind să încerc singur lucrurile
9	Sunt energic şi entuziast	Sunt tăcut şi rezervat	Tind să judec lucrurile	Am responsabilitatea lucrurilor

Transferați punctele acordate în coloanele de mai jos și cumulați pe ultima linie punctajul de pe fiecare coloană, după care realizați operațiile precizate.

	CE experienţă concretă	RO observaţii pe baza reflecţiei	AC conceptualizare abstractă	AE experimentare activă
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				

AC - CE = **AE - RO =**

Consemnați rezultatul obținut în urma celor două operații în graficul de mai jos după cum urmează:
- pe verticală, scorul obținut prin AC - CE;
- pe orizontală, scorul obținut prin AE - RO.

Cadranul în care se unesc cele două puncte vă definește stilul vostru de învățare.

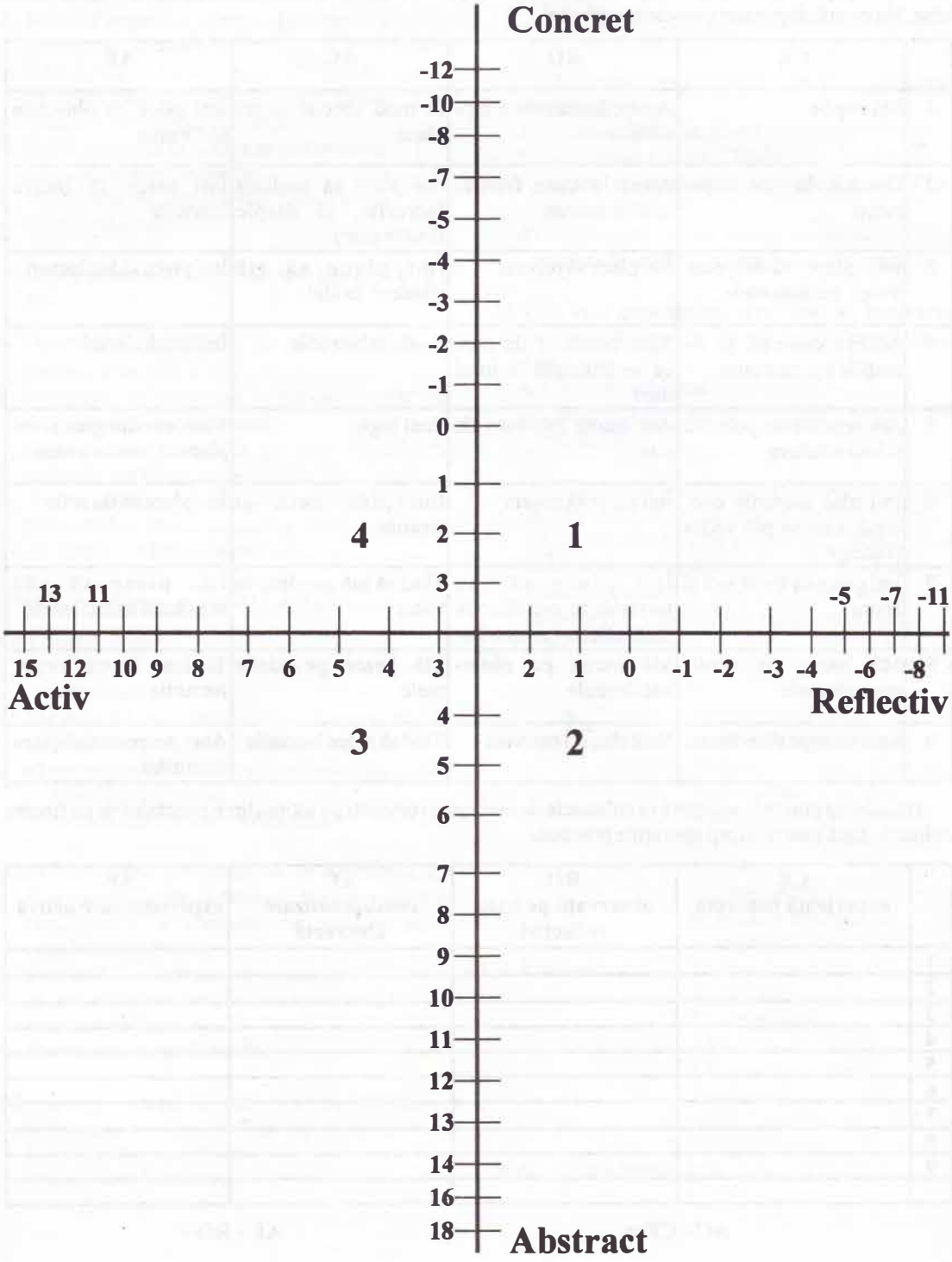

Stilul 1: inovativ/imaginativ

Persoanele din această categorie simt nevoia să fie implicate şi să acumuleze experienţă printr-un amestec de sentimente şi intuiţie. Învaţă ascultând şi împărtăşindu-şi ideile, sunt interesaţi de oameni şi pot deveni "lideri" muncind pentru obţinerea armoniei şi cooperării. Conduc prin participare şi încredere.

Stilul său de învăţare (gândire) se leagă preponderent de **experienţe concrete şi observaţii pe baza reflecţiei**, având abilitate imaginativă, privind mai degrabă întregul decât părţile componente, fiind o persoană populară, influenţat de anturaj şi în căutarea încrederii.

Avantaje: vede multe alternative; poate vedea problema în asnamblu; găseşte soluţii creative; găseşte metode noi; poate aştepta un moment mai bun; vede lucrurile în perspectivă; îi ascultă pe alţii şi le împărtăşeşte ideile; vede beneficiile posibile; recunoaşte simptomele stresului etc.

Dezavantaje: aşteaptă prea mult până să înceapă; uită detalii importante; nu este un bun critic al ideilor; nu organizează bine munca; lucrează în salturi; uită problemele cheie; este uşor distras; trece prea repede peste probleme; nu se impune suficient etc.

Stilul 2: analitic/logic

Persoanele din această categorie caută fapte, formulează teorii şi concepte, sunt interesaţi în mod special de descoperirile proprii şi învaţă parcurgând ideile. Ei văd informaţia în mod abstract şi o analizează mental. Sunt scrupuloşi, reexaminând faptele dacă este necesar, le plac sistemele tradiţionale de învăţământ şi sunt interesaţi mai curând de idei decât de oameni. Sunt lideri curajoşi şi protectori.

Stilul său de învăţare (gândire) se leagă preponderent de **conceptualizare abstractă şi observaţii pe baza reflecţiei**, iubind modelele teoretice, abstracte, precizându-şi obiective, realizând planuri, totul de o manieră sistematică.

Avantaje: adună toate faptele; bun organizator; reanalizează metodele şi diferitele alternative; vede legăturile dintre idei, calculează probabilităţi; lucrează bine de unul singur; foloseşte experienţa anterioară în mod constructiv; este precis şi minuţios; stabileşte obiective clare; este un bun critic etc.

Dezavantaje: are nevoie de prea multe dovezi înainte de a risca o opinie; subestimează interesele sale şi ale celorlalţi; prea legat de teorie; îşi asumă greu riscuri; renunţă greu la trecut; tinde să nu fie creativ; nu are încredere în sentimente; nu este eficient în discuţiile de grup; ţine problemele pentru sine etc.

Stilul 3: practic/bun simţ

Persoanele din această categorie pun în practică şi personalizează, preferând învăţarea prin testarea lucrurilor pentru sine. Le place să rezolve probleme şi este posibil să le displacă să dea răspunsuri. Le plac lucrurile concrete, evită ideile confuze şi simt nevoia de a şti cum îi pot ajuta lucrurile învăţate.

Stilul său de învăţare (gândire) se leagă preponderent de **conceptualizarea abstractă şi experimentarea activă**, fiind orientat spre aplicarea practică a ideilor. Îşi corectează singur răspunsurile, lucrurile având întîietate în faţa oamenilor. Planifică sistematic, stabileşte obiective, dar interesele sunt înguste.

Avantaje: orice problemă i se pare normală şi rezolvabilă; îşi utilizează aptitudinile; evaluează opţiunile; rezolvă lucrurile la timp; nu poate fi distras; stabileşte obiective şi planifică acţiuni; lucrează bine independent; organizează bine timpul etc.

Dezavantaje: nu este precaut în acţiuni; sarcina este mai importantă decât oamenii; subestimează sentimentele personale; este nerăbdător cu opiniile celorlalţi; vrea să deţină controlul şi să facă totul singur; nu are prea multă imaginaţie; îl preocupă prea mult detaliile; nu aduce întrebări noi etc.

Stilul 4: dinamic/entuziast

Persoanele din această categorie au nevoie să ştie ce se poate face cu lucrurile, să înveţe din propriile descoperiri, prin judecare şi eroare, fiind capabili să facă faţă schimbării. Se descurcă bine în situaţiile care pretind multă flexibilitate.

Stilul său de învăţare (gândire) se leagă preponderent de **experienţa concretă şi experimentarea activă**, fiind persoane adaptative, intuitive, care se bazează pe ceilalţi şi se simt în largul lor alături de aceştia. Uneori par nerăbdători şi îndrăzneţi, în general fiind influenţaţi de anturaj.

Avantaje: le place să-şi asume riscuri; se implică total când sunt interesaţi; lucrează bine cu alţi oameni; îi fac pe alţii să se implice; împrumută ideile noi ale celorlalţi; sunt foarte activi; reacţionează bine etc.

Dezavantaje: nu sunt organizaţi şi nu-şi stabilesc ţeluri; sunt impulsivi, neatenţi; încearcă să facă prea multe lucruri în acelaşi timp; schimbători, pot fi greu de suportat; sunt pretenţioşi în ceea ce priveşte prietenii; nu verifică ceea ce au terminat; nu pot fi deranjaţi cu detalii etc.

PROBLEME DE LOGICĂ

1. În secolul al VII-lea, matematicianul **Anania din Sirac** spunea că: "Îndrăgind puternic arta numerelor, m-am gândit că fără număr nu se poate alcătui nici un raţionament filosofic, deoarece consider arta numerelor ca mamă a întregii înţelepciuni." Se pare că aceste gânduri sunt adevărate, deoarece o gândire logică simplifică foarte mult operaţiile matematice. Pentru a susţine această concluzie, vom pleca de la 4 numere consecutive (de exemplu: 9,10,11,12), iar voi va trebui să identificaţi, fără creion şi fără hârtie, care sunt cele 4 numere al căror produs să fie 3 024?
Aţi reuşit? În caz că răspunsul vostru este negativ, atunci puteţi să citiţi cum ar trebui să se desfăşoare raţionamentul vostru. **În primul rând**, numărul 10 nu poate fi printre cele 4 numere, deoarece produsul lor ar trebui să se termine cu cifra zero. **În al doilea rând**, dacă toate cele 4 numere ar fi mai mari ca 10, produsul lor ar trebui să fie cifra 10 urmată de patru cifre (adică cel puţin 10 000, deoarece 10 x 10 x 10 x 10 = 10 000). **În al treilea rând**, devine clar faptul că numerele căutate trebuie să fie mai mici decât 10, iar printre cele 4 numere nu se poate afla cifra 5, deoarece produsul s-ar termina în cifra 5 sau 0. **În al patrulea rând**, dacă numărul 5 nu poate fi printre cele 4 numere înseamnă că avem două posibilităţi de 4 numere consecutive: a) 1 x 2 x 3 x 4 şi b) 6 x 7 x 8 x 9. **În al cincilea rând**, întrucât produsul celor 4 numere este 3 024, nici nu trebuie să facem calcule pentru a concluziona că cele 4 numere consecutive sunt 6,7,8,9.

2. Doi oameni s-au apropiat de un râu. De unul din malurile singuratice era legată o barcă, în care nu încăpea decât un singur om. Amândoi au trecut râul. Cum au putut face aceasta?

3. "Un cioban nu are 100 de oi, dar îi lipsesc anume atâtea câte ar avea peste 100, dacă ar avea de 9 ori cât acum. Câte oi are acel cioban?"
(*Răspuns*: ciobanul are 20 de oi şi îi lipsesc 80 de oi.)

4. Cereţi colegului vostru de bancă să scrie orice număr compus din 3 cifre, dar în care să nu figureze cifra 0. Spuneţi-i să scrie numărul invers (de la dreapta la stânga) şi să scadă numărul mai mic din cel mai mare. Restul obţinut va fi şi el scris invers şi va fi adunat cu numărul astfel rezultat. Fără a vedea numărul obţinut de colegul vostru îl puteţi anunţa că rezultatul calculelor este 1089.
(*Exemplu*: 431, 134, 431-134=297, 792, 792+297=1089).

5. Citiţi cu atenţie enunţurile următoare şi răspundeţi în maximum 1 minut la fiecare întrebare:
a) Găsiţi două numere întregi care înmulţite între ele să dea produsul egal cu 17.
b) Ce vârste trebuie să aibă două persoane, pentru ca una să fie de şase sute de ori mai mare decât cealaltă şi, desigur, să fie amândouă în viaţă? (Răspuns: o lună şi 50 de ani)
c) Aşezaţi cifrele de la 1 până la 9, luate numai o singură dată şi toate în mod obligatoriu pe trei rânduri drepte, astfel încât suma fiecărui rând să fie egală cu 20.
d) Unchiul Grigore a fost întrebat:
- Cine este în fotografia aceasta?
Unchiul Grigore a răspuns:
- Tatăl celui din fotografie este unicul fiu al tatălui celui care vorbeşte.
Cine este reprezentat în fotografie?
e) În anul 1975 William Barker a încetat din viaţă în oraşul american Springfield. Poate că decesul acestui om ar rămas în anonimat dacă el nu ar fi autorul unei adevărate ... performanţe: el a lăsat 186 de urmaşi, mai exact 10 copii, 78 de nepoţi şi 97 de stănepoţi şi un străstrănepot. Când Barker a împlinit 53 de ani s-a născut ultimul său copil şi este interesant că de la naşterea penultimului copil trecuseră opt ani. În ziua încetării sale din viaţă, bătrânul era de două ori mai în vârstă decât penultimul său copil.
(*Răspuns*: Dacă bătrânul avea 53 de ani când penultimul copil era de 8 ani, înseamnă că acesta s-a născut când tatăl său a împlinit vârsta de 45 de ani. În anul 1975 vârsta tatălui fiind de două ori mai mare decât a penultimului său fiu, înseamnă că bătrânul avea 90 de ani, iar fiul amintit avea 45 ani.
(***Sursa***: V. Rădulescu, *Sclipirea minţii*, Editura Militară, 1976 şi C. Vodă, *Jocurile isteţilor*, Editura Ion Creangă, 1971.)

7. MEMORIA

7.1 DEFINIREA ŞI CARACTERIZAREA MEMORIEI

Memoria este procesul psihic cognitiv superior care asigură întipărirea, stocarea şi reactualizarea informaţiilor, a experienţei sub formă de amintiri.

Conţinutul memoriei este **divers**, cuprinzând imagini, trăiri afective, cuvinte, inferenţe etc.

Memoria se află în **interacţiune şi interdependenţă** cu toate celelalte fenomene şi procese psihice.

Memoria se caracterizează prin câteva **trăsături esenţiale: 1. este activă; 2. selectivă; 3. inteligibilă; 4. situaţională sau contextuală; 5. mijlocită** şi **6. este organizată logic şi sistemic.**

7.2 PROCESELE ŞI FORMELE MEMORIEI

Procesele memoriei sunt:

A. Memorarea (fixarea, engramarea);

Formele memorării:

1. După **prezenţa intenţiei, a scopului şi a efortului voluntar**, memorarea poate fi: a) **involuntară** şi b) **voluntară.**
2. După **prezenţa** sau **absenţa gândirii**, memorarea poate fi: a) **mecanică** şi b) **logică.**

Nu există forme de memorare necesare, utile şi altele nenecesare, inutile. **Între formele memoriei nu există o ruptură**, ci o strânsă interacţiune.

B. Păstrarea informaţiilor;

1. După **durată**, păstrarea informaţiilor poate să fie: **de scurtă durată şi de lungă durată.**
2. După **forma în care materialul memorat se stochează**, există **păstrare a informaţiilor în formă exactă** şi într-o **formă modificată.**

C. Reactualizarea informaţiilor se realizează prin **recunoaşteri** şi prin **reproduceri** cu ajutorul limbajului. **Recunoaşterea şi reproducerea se realizează, atât voluntar, cât şi involuntar, eronat sau fidel, prompt sau lent.**

7.3 FORMELE MEMORIEI

A. După **durata păstrării**, memoria este:

1. **senzorială** sau **registrul informaţional senzorial** (RIS) sau **memorie de foarte scurtă durată** (0-5 secunde);
2. **de scurtă durată** (MSD) (memorie de lucru sau memorie operaţională) care asigură stocarea informaţiei pentru un timp scurt (15-20 secunde).
3. **de lungă durată** (MLD) care păstrează informaţiile un timp îndelungat. **D.L. Schacter** şi **E. Tulving** vorbesc despre existenţa **cinci mari sisteme mnezice**, astfel:
   a) **sistemul mnezic episodic** cuprinde evenimente trăite personal de subiect, localizabile într-un timp şi spaţiu personal;
   b) **sistemul mnezic semantic** alcătuit din idei, concepte, operaţii, scheme, deprinderi, atitudini, convingeri, asigurând o conservare trainică a cunoştinţelor;
   c) **sistemul mnezic procedural** asigură îndeplinirea practică a sarcinilor, permite asimilarea diferitelor tipuri de deprinderi cognitive şi comportamentale, ele îi spun individului "cum să facă ceva", nu numai "ce anume trebuie să facă";
   d) **sistemul mnezic perceptual-reprezentativ** este legat de produsele perceptive, el fiind cel care reţine şi recuperează informaţia despre obiecte (are ca subsisteme: forma vizuală a cuvintelor, forma auditivă a cuvintelor, descrierea structurală şi identificarea feţelor sau figurilor umane);
   e) **sistemul mnezic primar** este centrat pe procesarea şi păstrarea temporară a informaţiilor (o versiune mai elaborată a memoriei primare este cea numită memorie de lucru), făcând posibilă intrarea informaţiei în memoria secundară şi recuperarea ei.

B. După **modalitatea informaţională preferenţială**, distingem:

1. **memoria perceptivă;**
2. **memoria verbală;**
3. **memoria senzorio-motorie** sau **biologică;**
4. **memoria afectivă sau memorie emoţională;**

5. **memorie cognitivă** (de cunoaştere).

7.4 CALITĂŢILE/INDICATORII MEMORIEI

Calităţile cele mai importante ale memoriei sunt:

1. **volumul memoriei;**
2. **mobilitatea memoriei;**
3. **rapiditatea fixării;**
4. **trăinicia păstrării;**
6. **promptitudinea reactualizării.**

7.5 FACTORII CARE CONTRIBUIE LA OPTIMIZAREA MEMORIEI

Optimizarea memoriei poate fi condiţionată de:

1. **Factori subiectivi,** precum: gradul de implicare a subiectului, interesele, trebuinţele, aspiraţiile, atitudinile, scopul activităţii viitoare, sănătatea, stresul, oboseala etc.;
2. **Factori obiectivi,** precum: natura materialului, gradul de organizare şi de sistematizare a materialului, volumul materialului, gradul de noutate al materialului, modul de prezentare, locul pe care îl ocupă materialul în cadrul activităţii, organizarea şi omogenitatea materialului, poziţia materialului în structura seriei, gradul de implicare a subiectului în activitate, dar şi ambianţa în care se desfăşoară activitatea etc.

Pentru **a optimiza propria memorie**, pe lângă cunoaşterea şi valorificarea factorilor subiectivi şi obiectivi, este bine să utilizăm şi **procedee mnemotehnice speciale.**

7.6 MEMORIE ŞI UITARE

Între memorare şi uitare există relaţii dinamice, fiecare acţionând asupra celeilalte. **Uitarea** este un fenomen psihic natural şi necesar, deoarece are menirea de a evita supraîncărcarea "depozitului" memoriei şi de a asigura echilibrarea sistemului cognitiv al individului. Dacă uităm informaţiile neesenţiale, devalorizate, detaliile, atunci putem spune că uitarea are un **rol pozitiv** pentru activitatea umană. Din păcate, uităm şi informaţii esenţiale, utile, necesare, caz în care uitarea devine un **factor perturbator** al activităţii umane, **uitarea având şi ea caracter selectiv.**

Teorii care explică uitarea:

Teoria uitării motivate;

Teoria declinului traseelor mnezice sau teoria ştergerii urmelor;

Teoria interferenţei.

Formele uitării: 1. uitarea totală; 2. uitarea parţială şi 3. uitarea situaţională.

Cauzele uitării sunt numeroase.

Uitarea se produce instantaneu sau treptat. În **1885**, psihologul german, **H. Ebbinghaus**, utilizând ca material experimental serii de silabe fără sens a reuşit să stabilească o curbă a uitării, devenită clasică, potrivit căreia în primele 20 de ore se poate pierde ≈ 60-70% din volumul materialului memorat anterior, după care ritmul uitării se reduce, curba stabilizându-se la valoarea 15- 20% din materialul iniţial.

Uitarea poate fi combătută prin repetiţii care trebuie să respecte următoarele **cerinţe**:

a) **numărul de repetiţii trebuie să fie optim;**

b) **eşalonarea repetiţiei este mai eficientă decât repetiţia comasată;**

c) **repetiţia este mai eficientă atunci când lectura se combină cu încercări de reproducere;**

d) **repetiţia poate fi organizată diferit prin reluarea materialului în întregime.**

7. MEMORIA: TEST DE EVALUARE

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (6 x 2 p.):

1. Optimizarea memoriei este condiţionată de factori subiectivi şi .....
2. Între memorie şi uitare există relaţii .....
3. Uitarea poate fi combătută prin .....
4. După prezenţa intenţiei, a efortului voluntar, memorarea poate fi ..... şi .....
5. Uitarea are un rol pozitiv, dar şi .....
6. Procesele memoriei sunt ....., ... şi .....

Precizaţi opţiunea voastră (6 x 3 p.):

7. **Memoria este un:**
   a) fenomen psihic
   b) proces reglatoriu
   c) proces cognitiv senzorial
   d) proces cognitiv superior

8. **Nu reprezintă o trăsătură esenţială a memoriei faptul că este:**
   a) inteligibilă
   b) fără sens
   c) selectivă
   d) activă

9. **După prezenţa sau absenţa gândirii, memorarea poate fi:**
   a) activă şi selectivă
   b) voluntară şi involuntară
   c) mecanică şi logică
   d) de scurtă durată şi de lungă durată

10. **Nu reprezintă o calitate (un indicator) al memoriei:**
    a) trăinicia păstrării
    b) rapiditatea păstrării
    c) distributivitatea memoriei
    d) promptitudinea reactualizării

11. **Nu reprezintă o formă a uitării, uitarea:**
    a) totală
    b) parţială
    c) situaţională
    d) motivată

12. **Reactualizarea informaţiilor se realizează prin:**
    a) recunoaşteri
    b) reproduceri
    c) aproximări şi date exacte
    d) recunoaşteri şi reproduceri

13. Descrieţi, succint, procesele memoriei din a căror succesiune rezultă continuitatea ei. ***(9 p.)***

14. Argumentaţi, în aproximativ 15 rânduri (±1), ideea conform căreia formele memorării se află în strânsă interacţiune. ***(6 p.)***

15. Memoria poate să fie senzorială, de scurtă durată şi de lungă durată. ***(15 p.)***
    A. Definiţi memoria.
    B. Identificaţi criteriul clasificării formelor memoriei în memorie senzorială, de scurtă durată şi de lungă durată.
    C. Caracterizaţi, succint, fiecare formă a memoriei mai sus menţionată.

16. Pornind de la afirmaţia lui I. M. Secenov potrivit căreia: "memoria este o condiţie fundamentală a vieţii psihice", evidenţiaţi, în aproximativ jumătate de pagină, caracteristicile esenţiale ale memoriei, relaţiile memoriei cu alte procese şi capacităţi psihice şi rolul memoriei în viaţa noastră. ***(5 p.)***

17. Comparaţi memoria logică cu cea mecanică. ***(5 p.)***

18. Formulaţi cel puţin 5 sfaturi care să contribuie la o memorare eficientă. ***(5 p.)***

19. Realizaţi un eseu, de aproximativ o pagină, cu titlul "Memorie şi uitare". ***(10 p.)***

20. Argumentaţi, în aproximativ 15 rânduri (±1), ideea conform căreia nu există forme de memorare utile, productive şi forme de memorare inutile, neproductive. ***(5 p.)***

Notă: Din oficiu se acordă 10 puncte.

MEMORIA MARTORILOR OCULARI

Dacă în raport cu celelalte procese şi fenomene psihice omul de rând este rezervat, nu acelaşi lucru se întâmplă în cazul memoriei, deoarece cei mai mulţi dintre noi au impresia că îşi cunosc memoria, atât calităţile, cât şi defectele acesteia, ştiu ce tip de memorie utilizează mai mult, ce ar trebui să facă pentru a-i spori performanţele şi pentru a combate uitarea etc. Toate cunoştinţele pe care individul le are despre propria memorie reprezintă metamemoria, psihologii formulând **paradigma "metamemoriei"**.

În aceste condiţii, unii psihologi consideră că de la Ebbinghaus încoace nu s-au realizat progrese în înţelegerea memoriei şi propun orientarea cunoaşterii spre metamemorie. Paradigma "metamemoriei" nu este singura paradigma formulată, ei adăugându-se şi altele: paradigma "memoriei ecologice" (adică a memoriei aşa cum se prezintă ea în viaţa cotidiană, în condiţiile absolut naturale ale existenţei umane), paradigma "memoriei prospective" (la întrebarea: Ce reflectă memoria? răspunsul este că memoria reflectă trecutul ca trecut, îl readuce în prezent ţinând cont de condiţiile schimbate şi actuale ale prezentului) etc. Dincolo de specificul acestor paradigme, oare care este rolul memoriei martorilor oculari în cadrul sistemului psihic?

Pentru a răspunde la această întrebare trebuie să ne imaginăm **cum ar fi viaţa noastră fără memorie, cum ar opera gândirea, imaginaţia cu "nimicul informaţional", cum s-ar realiza maturizarea personalităţii noastre în absenţa memoriei**? etc. Iată de ce este necesar să încercăm să descoperim unul dintre cele mai bine păstrate "secrete ale Naturii", aşa cum se exprima foarte sugestiv psihologul canadian, **Endel Tulving** atunci când vorbea despre memorie.

"În 1976, David Webb a fost condamnat la 50 de ani închisoare, în urma unui viol şi a unei tentative de viol însoţite de jaf, infracţiuni comise în două magazine cu articole de coloniale şi băcănie. Webb a fost identificat pe baza unei fotografii-robot, efectuată cu ajutorul martorilor care l-au identificat la proces. El a fost condamnat în urma depoziţiilor făcute de martorii acuzării şi a inconsistenţei probelor aduse de martorii apărării, care susţineau că acesta s-ar afla în altă parte în timpul delictului.

Câteva luni mai târziu, un alt bărbat a mărturisit că a comis delictele pentru care fusese condamnat Webb. Mărturia lui a fost studiată şi în 1978 Webb a fost eliberat. Fără această mărturie, el s-ar afla şi acum în închisoare şi probabil că ar mai avea de stat acolo" (Baddeley, 1978).

Pornind de la acest caz, care nu este singular, psihologii şi-au pus întrebarea care este valoarea, în justiţie, a martorilor oculari, întrucât viaţa unor oameni depinde de mărturia altor oameni. Astfel, cercetările psihologice au arătat o serie de fenomene care influenţează mărturiile oculare:

- distorsionarea informaţiilor (o notă pare nedreaptă pentru elevul care a primit-o şi dreaptă pentru profesorul care a acordat-o);
- manipularea martorilor oculari astfel încât să-şi "amintească" detalii care nu au existat în realitate (prin modul în care sunt puse întrebările, de exemplu: Aţi văzut farul spart?);
- transferul inconştient (un martor poate să recunoască figura unei persoane văzute anterior, dar poate să asocieze greşit figura cu un anumit delict);
- identificările false etc.

Astfel, se observă că proprietatea memoriei de a fi activă, adică caracteristica memoriei de a reconstrui o informaţie într-o manieră personală este influenţată de numeroşi factori precum: atitudinile, credinţele, mentalităţile, stereotipurile de gândire şi de comportament etc. Prin urmare, pentru a preveni fenomenul de distorsionare a memoriei ar trebui ca psihologii să colaboreze cu juriştii.

Aplicaţie: Urmăriţi un film în care verdictul unui proces se stabileşte pe baza memoriei martorilor oculari. Identificaţi şi analizaţi posibile fenomene de distorsionare a informaţiilor.

EVALUAREA CAPACITĂŢILOR MNEZICE

Pentru a vă cunoaşte propria memorie, răspundeţi spontan la următoarele întrebări:

Reacţii instinctive

1. De la ce vârstă a copilăriei aveţi amintiri?
a) de la 5 ani
b) de la 4 ani
c) de la 3 ani sau mai puţin

2. Vă reamintiţi ce aţi visat atunci când vă treziţi?
a) cu mare greutate
b) da
c) cred că nu visez

3. Intuiţi repede despre ce este vorba, folosind puţine informaţii concrete?
a) uneori
b) da
c) nu

4. Apreciaţi corect timpul?
a) câteodată
b) da
c) nu, folosesc ceasul

5. Posedaţi un bun simţ de orientare?
a) uneori, la ţară
b) da
c) deloc

Viaţa zilnică

1. Uitaţi ceea ce tocmai căutaţi?
a) deseori
b) rar
c) niciodată

2. Ştiţi să găsiţi un obiect sau o uşă pe întuneric?
a) greu
b) da
c) nu, mi-e teamă de întuneric

3. Aveţi ticuri de care sunteţi conştient?
a) da
b) nu
c) nu întotdeauna

4. Vi s-a întâmplat să recunoaşteţi greu locul în care vă aflaţi când vă treziţi?
a) da
b) memoria îmi revine imediat
c) nu

5. Dacă nu sunteţi sigur pe ortografia unui cuvânt, îl scrieţi în ambele feluri pentru a recunoaşte forma corectă?
a) nu
b) adesea
c) da

Timp liber

1. Vă amintiţi detalii din filmele care v-au plăcut?
a) da, după mult timp
b) tind să confund
c) nu

2. Vă rămân în minte detalii din afişele publicitare care vă atrag?
a) nu le privesc
b) da, dacă am timp să le privesc
c) da

3. Ştiţi să găsiţi exact pasajul la care aţi rămas cu lectura unei cărţi?
a) adesea
b) rareori
c) nu, folosesc un semn de carte

4. Reţineţi bancurile pe care le auziţi?
a) da
b) uneori
c) nu

5. Uitaţi să deschideţi televizorul pentru a vedea emisiunea preferată?
a) nu
b) da, când sunt obosit
c) deseori

Încercuiţi cu creionul, în tabelul de mai jos, varianta de răspuns:

	Reacţii instinctive	Viaţă zilnică	Timp liber
1	c b a	c b a	a b c
2	b a c	b a c	c b a
3	c a b	a c b	a b c
4	c a b	a b c	a b c
5	b a c	c b a	a b c

Calcularea şi interpretarea scorului:

Dacă aveţi mai mult de **12** răspunsuri pe coloana din stânga a fiecărei categorii de întrebări, atunci aveţi o **memorie excepţională.**

Dacă aveţi **8-11** răspunsuri pe coloana din stânga, **memoria** dvs. **este bună**, dar mai trebuie stimulată. Dacă aveţi mai puţin de **5** răspunsuri pe aceiaşi coloană, atunci **va trebui să luaţi măsuri pentru dezvoltarea memoriei. Dacă totalul cel mai mare se află pe coloana din mijloc, atunci memoria dvs. este bună.**

8. IMAGINAŢIA

8.1 DEFINIREA ŞI CARACTERIZAREA IMAGINAŢIEI

Istoria imaginaţiei este **lungă şi complexă**, deoarece primele discuţii, despre imaginaţie, au apărut în antichitate şi au continuat până astăzi, dar este **şi complexă** pentru că discuţiile despre specificul ei au fost contradictorii şi de aici dificultatea de a o înţelege şi de a-i preciza statutul. Imaginaţia a fost considerată atât **"regina funcţiilor psihice"** (Baudelaire), cât şi **"nebuna casei"** (Spinoza) şi poate că cel mai bine a surprins statutul imaginaţiei **Meyerson** care o considera **"regina şi cenuşăreasa psihologiei"**.

Imaginaţia *este procesul cognitiv superior de elaborare a unor idei sau proiecte noi pe baza selectării, combinării şi recombinării experienţei anterioare.*

Omul, însă, poate să-şi reprezinte lucruri pe care nu le-a văzut niciodată, numai pe baza descrierii făcute de alte persoane. Aceste imagini, reprezentări sau idei nu apar din nimic, ele se bazează pe **experienţa anterioară**, pe **cunoştinţelor anterioare**, pe **deprinderile** deja formate, pe **aptitudinile şi talentele** pe care copilul şi le-a dezvoltat în procesul **activităţii** de joc şi de învăţare, în copilărie, iar mai târziu în cadrul activităţilor productive desfăşurate, fapt ce ilustrează **legătura** imaginaţiei cu **memoria**, cu **activităţile desfăşurate** şi cu **întreaga personalitate**.

Dacă **memoria are caracter reproductiv, imaginaţia este cu atât mai valoroasă cu cât rezultatele sale depăşesc experienţa subiectului sau a societăţii**, însă imaginaţia nu poate exista în absenţa memoriei.

În procesul imaginativ, **gândirea** are un rol important. Dacă **gândirea permite surprinderea a ceea ce este esenţial, necesar şi general** în realitate **sau** ceea ce este **logic posibil, imaginaţia explorează necunoscutul, posibilul, viitorul.**

Imaginaţia nu ar fi posibilă în absenţa **limbajului**, deoarece el permite evocarea selectivă a ideilor şi a reprezentărilor. **Emoţiile** şi **atitudinile afective**, precum şi **motivele** sunt condiţii activatoare (sau inhibatoare) ale **imaginaţiei**.

Imaginaţia joacă un rol important în activitatea umană, fiind inclusă ca o verigă a creativităţii. Psihologul **Andrei Cosmovici** consideră că **imaginaţia şi creativitatea presupun trei însuşiri:**

a) fluiditatea;
b) plasticitatea;
c) originalitatea.

Imaginaţia are un rol important în procesul de adaptare la mediu. Imaginaţia nu este un proces psihic înnăscut.

8.2 PROCEDEELE IMAGINAŢIEI

Prin procedeu imaginativ înţelegem o modalitate de operare mintală bazată pe o înşiruire de compuneri şi recompuneri, de operaţii de analiză şi sinteză care conduc la rezultate diferite din punct de vedere calitativ şi cantitativ.

Sinteza se produce în moduri diferite numite şi **procedee ale imaginaţiei.** Cele mai utilizate procedee imaginative sunt:

Aglutinarea sau **amalgamarea** (exemple: sfinxul, centaurul, creionul cu gumă etc.);
Amplificarea şi diminuarea (exemple: personajele Flămânzilă, Setilă, liliputanii etc.);
Multiplicarea şi omisiunea (exemple: Coloana Infinitului, automobilul cu două uşi etc.);
Adaptarea;
Tipizarea (exemple: tipul laşului, linguşitorului etc.);
Analogia (exemplu: Ch. Darwin a conceput selecţia naturală asemănând-o cu selecţia artificială practicată de secole în agricultură);
Empatia.

8.3 FORMELE IMAGINAȚIEI

Imaginația nu este un proces specific uman, psihologii oferind exemple despre imaginația animalelor, însă ei subliniază ideea că formele superioare ale acesteia pot fi întâlnite numai la om. Astfel, **Andrei Cosmovici** citează cazul unui scriitor care avea un câine căruia îi plăcea să doarmă în fotoliul stăpânului. Într-o zi, venind din altă parte, câinele găsește fotoliul ocupat de stăpânul său. Câinele de învârtește de vreo două ori, iese din cameră și scâncește, moment în care stăpânul lui se ridică și merge să deschidă ușa. Câinele se repede și se așează la locul lui preferat, iar scriitorul se gândește că acest truc a fost rodul imaginației animalului pentru că nimeni nu-l învățase să facă acest lucru.

Diversitatea și multitudinea problemelor cu care se confruntă omul în decursul evoluției a dus la specializarea formelor imaginației.

În funcție de mecanismele interne prin care se realizează, imaginația se structurează la **nivelul oniric** (se concretizează în vise), la **nivelul reveriei** (visul diurn) și la **nivelul intențional** (se concretizează sub forma imaginației reproductive, imaginației creatoare și a visului de perspectivă).

În funcție de prezența intenționalității în actele imaginative, există **imaginație involuntară** (vis și reverie) și **imaginație voluntară** (imaginație reproductivă, creatoare și vis de perspectivă).

În funcție de gradul de activism al persoanelor, în actul imaginativ, există **forme imaginative pasive** (vis și reverie) și **forme imaginative active** (imaginație reproductivă, creatoare și visul de perspectivă).

În funcție de domeniul în care se manifestă, există **imaginație în domeniul istoriei, psihologiei, literaturii** etc.

Visul durează de la 10 la 15 minute, la începutul și la sfârșitul nopții și constituie circa un sfert din timpul somnului nostru. Experimental, s-a demonstrat că visele coincid cu mișcările oculare rapide și că **toți oamenii visează, dar uitarea intervine foarte rapid**.

În **vis nu sunt respectate principiile gândirii logice**, el producându-se în sfera inconștientului. Se consideră că visul are **caracter simbolic, semnificația** putând să fie **individuală sau generală**.

În legătură cu interpretarea viselor s-au conturat trei poziții: unii consideră **că visul constituie o modalitate de comunicare cu divinitatea**, alții consideră că visul **este rezultatul unei inhibiții mai profunde a sferei motricității față de cea senzorio-motorie**, iar ultimii susțin că **visul poate avea diferite semnificații, el fiind rezultatul unei întregi stări de spirit al celui care doarme**.

În vis pot să apară soluții ale problemelor cu care ne confruntăm. Astfel, se spune, că chimistul german **August Kekule von Stradonitz** (1829-1896) a văzut în vis formula structurală a benzenului. Tot un vis l-a ajutat pe **Medeleev** să creeze sistemul periodic al elementelor.

Reveria este o stare de detașare față de realitate, intermediară între gândirea în starea de veghe și vis. Popular ea este numită **visare cu ochii deschiși**. Deși are efecte relaxante, **reveria prelungită este dăunătoare personalității**.

Imaginația reproductivă presupune obținerea unor imagini noi care au corespondent în experiența anterioară (exemplu: reconstituirea modului în care oamenii trăiau în comuna primitivă). Ea nu se confundă cu memoria implicată în cazul amintirilor care sunt rezultatul proceselor perceptive, deoarece imaginația se desprinde de concret.

Imaginația creatoare presupune elaborarea de reprezentări și idei noi pe baza combinării și recombinării experienței anterioare. Între imaginația reproductivă și cea creatoare nu există o graniță rigidă. **Imaginația creatoare este cea mai valoroasă formă a imaginației** care stă la baza creației autentice, ea **implicând rezolvarea problemelor** cu ajutorul unor mijloace adecvate, **spiritul de observație având un rol important. La nivel superior**, ea **este specifică numai unui număr redus de oameni** (talent, geniu), însă se consideră că, **într-o măsură mai mare sau mai mică toți oamenii sunt creativi**.

Visul de perspectivă presupune proiectarea mintală a drumului propriu de dezvoltare conform disponibilităților personale și a cerințelor societății.

8. IMAGINAŢIA: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1 p.):***

1. Aglutinarea este o formă a imaginaţiei. ☐
2. Visul de perspectivă este sinonim cu reveria. ☐
3. Formele imaginaţiei se disting în funcţie de diferite criterii. ☐
4. Imaginaţia şi creativitatea au în comun numai originalitatea creaţiilor. ☐
5. Toţi oamenii sunt creativi. ☐

Precizaţi termenul/termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Imaginaţia este un proces .....
7. Imaginaţia şi creativitatea au în comun următoarele trei însuşiri:.....
8. Imaginaţia are un rol important în procesul de .....
9. În funcţie de prezenţa intenţionalităţii, există imaginaţie ..... şi .....
10. În funcţie de gradul de activism al persoanei în actul imaginativ, există forme imaginative ..... şi .....

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Imaginaţia este un:
- **a)** proces senzorial cognitiv
- **b)** fenomen psihic
- **c)** proces cognitiv superior
- **d)** proces reglatoriu

12. Imaginaţia creatoare este o formă a:
- **a)** gândirii
- **b)** imaginaţiei involuntare
- **c)** imaginaţiei voluntare
- **d)** percepţiei

13. Nu reprezintă un procedeu imaginativ:
- **a)** analogia
- **b)** aglutinarea
- **c)** tipizarea
- **d)** sinestezia

14. Nu este o caracteristică a reveriei faptul că:
- **a)** este numită visare cu ochii deschişi
- **b)** este sinonimă cu visul de perspectivă
- **c)** reprezintă o stare de detaşare faţă de realitate
- **d)** reprezintă o satisfacere fictivă a realităţii

15. Nu reprezintă o caracteristică a imaginaţiei faptul că:
- **a)** este un proces cognitiv superior
- **b)** presupune anumite procedee imaginative
- **c)** prezintă o diversitate de forme
- **d)** nu are nici un rol în procesul de adaptare

Trataţi următoarele subiecte:

16. Citiţi cu atenţie visul faraonului, înregistrat în *Geneza* (41) şi interpretarea lui de către Iosif şi, apoi, scrieţi ce funcţie a visului se manifestă, argumentând răspunsul vostru ***(30 p.)***:

" Şi s-a întâmplat că după doi ani faraon a visat un vis." Visele erau un fel de voce a zeului pentru popor şi faraonul era un fel de intermediar între zeu şi popor. Diferiţi magi nu au putut interpreta visul şi faraonul a trimis după Iosif care interpretase visele a doi slujitori. "Şi faraon i-a spus lui Iosif «În visul meu, iată că stăteam pe malul râului. Şi deodată şapte vaci grase la trup şi frumoase s-au suit din râu şi au început să pască printre trestii. După ele, iată, s-au suit alte şapte vaci, slabe, foarte urâte şi sfrijite: n-am mai văzut altele aşa de urâte în toată ţara Egiptului. Vacile cele sfrijite şi slabe au mâncat pe cele şapte vaci dintâi, care erau grase. Ele au intrat în pântecele lor, fără să se poată cunoaşte că intraseră în pântecele lor; şi înfăţişarea lor era tot aşa de urâtă ca mai înainte. Şi am văzut în visul meu, iată, şi şapte spice pline şi frumoase... după ele au răsărit şapte spice goale, subţiri arse de vântul de răsărit...»"

Iosif spune că "Cele şapte vaci sfrijite şi urâte care se suiau după cele dintâi înseamnă şapte ani; şi cele şapte spice goale, arse de vântul de răsărit, vor fi şapte ani de foamete...Iată, vin şapte ani de mare belşug în toată ţara Egiptului. După ei vor veni şapte ani de foamete, aşa că se va uita tot belşugul acesta în ţara Egiptului şi foametea va topi ţara..." Poveste biblică se sfârşeşte cu planul lui Iosif de combatere a crizei şi cu acceptarea acestuia de către faraon. Succesiunea evenimentelor a arătat că interpretarea lui Iosif a fost corectă, totul petrecându-se ca în prezicerea onirică.

17. În aproximativ jumătate de pagină comentaţi următorul text: "Imaginaţia este un joc interior, o gândire cu ea însăşi, un joc liber şi fără obiect real"(E. Ch. Alain). ***(30 p.)***

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

IMAGINAŢIA CREATOARE

Chipul omului crescut de un animal, dar care nu şi-a pierdut totuşi însuşirile omeneşti a solicitat totdeauna imaginaţia. După legendă, Romulus şi Remus, întemeietorii Romei au fost hrăniţi de o lupoaică. Oare cât din această legendă este rezultatul imaginaţiei şi cât este realitate? Fără îndoială că imaginaţia a contribuit la progresul omenirii, deoarece tuturor ne sunt cunoscute cărţile lui Jules Vernes care cu ajutorul imaginaţiei a putut să anticipeze foarte multe din realizările secolului al XX-lea.

Obţinerea unor performanţe superioare în activitate presupune acţiunea sinergică a unui număr destul de mare de aptitudini, unele dintre ele având caracter general. În această categorie putem include: spiritul de observaţie, capacitatea de concentrare a atenţiei, trăinicia, fidelitatea, promptitudinea memoriei, inteligenţa, imaginaţia, supleţea şi productivitatea gândirii etc., precum şi unele însuşiri voliţional-afective şi motivaţionale. Aptitudinilor generale li se adaugă o serie de aptitudini speciale, specifice numai anumitor activităţi, cum ar fi de exemplu simţul proporţiilor, al formelor etc. pentru artele plastice. Nu toate aceste aptitudini contribuie în aceeaşi măsură la transformarea activităţilor umane în activităţi cu caracter creator. Dintre însuşirile enumerate mai sus, contribuţia cea mai mare o aduc forţa imaginaţiei, inteligenţa, supleţea gândirii şi calităţile voinţei, afectivităţii şi motivaţiei.

Imaginaţia este considerată a verigă a creativităţii, iar cea mai valoroasă formă a imaginaţiei este **imaginaţia creatoare**. Aceasta este o formă complexă, voluntară, activă a imaginaţiei care are drept rezultat un proiect minat caracterizat prin câteva însuşiri fundamentale: 1. noutate; 2. originalitate; 3. ingeniozitate şi 4. personalizare.

Imaginaţia creatoare este determinată, în mare măsură, de factori precum: interesul pentru activitate şi faţă de nou, încrederea în forţele proprii, trebuinţa de autorealizare, perseverenţa, curiozitate, dorinţa de a explora şi de a explica necunoscutul. Trebuie subliniat faptul că această formă a imaginaţiei este prezentă în toate activităţile omului de la cele simple la cele complexe, de la cele uşoare la cele dificile contribuind la realizarea unor produse noi, originale.

H. Piéron defineşte creativitatea ca pe o "funcţie inventivă, de imaginaţie creatoare".

Factorii principali ai creativităţii după **J.P. Guilford** sunt următorii:

1. sensibilitatea faţă de probleme;
2. flexibilitatea spontană;
3. aptitudinea de a gândi abstract;
4. originalitatea;
5. fluenţa ideaţională;
6. aptitudinea de a vedea asemănările şi deosebirile;
7. aptitudinea de a restructura, de a organiza şi de a elabora.

Mulţi oameni de ştiinţă consideră că pentru creaţie, indiferent de domeniu, nu sunt suficiente construcţiile logice, ci trebuie să fie implicată şi imaginaţia. Disponibilitatea imaginaţiei pentru creaţie este justificată prin intermediul câtorva trăsături ale sale şi anume:

- imaginaţia prelucrează un bogat material cognitiv;
- valorifică toate combinaţiile care apar atât în sfera conştientului, dar şi a inconştientului;
- se află în interacţiune cu toate celelalte procese şi fenomene psihice, este influenţată de ele şi le influenţează la rândul ei;
- dispune de o multitudine de forme care permit explorarea noului, necunoscutului, posibilului;
- dispune de o gamă largă de procedee imaginative şi de o mare libertate de combinare a acestora etc.

Imaginaţia creatoare, în special când operează cu ajutorul datelor unei experienţe bogate şi al unor cunoştinţe dinamice poate să funcţioneze la diferite niveluri între concret şi abstract, de la imaginile intuitive, la cele cu grade diferite de schematizare şi până la noţiunile de pe diverse trepte de abstractizare, ea având un rol important în procesul de creaţie a noului.

Aplicaţie: Testul fabulei este o metodă proiectivă, imaginată de **L. Dűs**, care constă în a-l determina pe copil să imagineze un final la mici istorioare care îi sunt povestite. Formaţi grupe de 4 elevi. O grupă va formula o scurtă istorioară, iar celelalte grupe vor scrie finalul povestirii. Comparaţi finalul istorioarei scrise de voi. Există vreo diferenţă între creaţiile voastre? De ce?

AMUZAMENTE

1. Cine poate să vadă mai multe lucruri privind pete de cerneală are o fantezie mai bogată. Pentru acesta îndoiţi o foaie de hârtie albă, picuraţi cerneală la locul îndoiturii, strângeţi hârtia în două şi apăsaţi cu degetul pe locurile unde se adună cerneala, pentru a o întinde mai mult. Spuneţi ce gânduri trezesc ele în mintea voastră? Întrebaţi acelaşi lucru pe colegii, prietenii sau pe rudele voastre. Cu cât o persoană vede mai multe lucruri în acele pete, cu atât ea are o fantezie mai bogată.
2. Presupuneţi că vi se dau 8 bile asemănătoare ca formă. Una dintre ele este puţin mai uşoară. Cum puteţi afla care este bila mai uşoară, utilizând numai un cântar balanţă cu două platane şi având voie să faceţi numai două cântăriri?
   (**Răspuns:** Se aşează câte trei bile pe fiecare dintre talerele balanţei. Dacă acestea rămân în echilibru, bila mai uşoară este una dintre cele rămase, iar prin cântărirea acestora ea va fi găsită. Dacă talerele balanţei nu rămân în echilibru la prima cântărire înseamnă că bila căutată se găseşte pe talerul mai ridicat. Se iau aceste bile şi, păstrând una în mână, fiecare bilă va fi aşezată pe câte un taler. Dacă talerele sunt în echilibru, înseamnă că bila mai uşoară se află în mână, iar în caz contrar ea va fi cea de pe talerul mai ridicat.)
3. Unui copil i se cere să aranjeze camera pentru primirea unor musafiri. Camera are o formă pătrată, iar scaunele sunt în număr de 10. Mama îi cerere copilului să aranjeze astfel scaunele încât în dreptul fiecărui perete să se găsească un număr egal de scaune. Copilul a rămas nedumerit, deoarece el crede că ar avea nevoie de 12 scaune, ori să rămână numai 8. Voi ce credeţi, aţi putea aranja toate cele 10 scaune aşa cum i-a cerut mama?
   (**Răspuns:** scaunele trebuie să fie aşezate aşa cum vedeţi în imaginea de mai jos.)

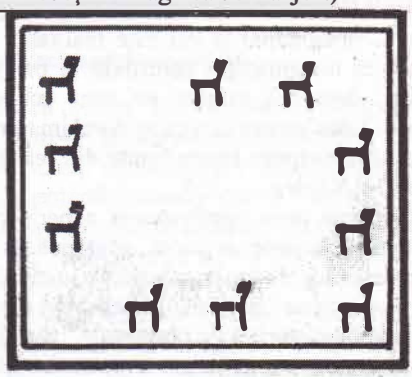

4. Un băiat are 5 bucăţele de lanţ. Fiecare bucăţică este compusă din câte trei verigi. El vrea să unească între ele aceste bucăţele pentru a obţine un singur lanţ, fără a folosi verigi suplimentare. În acest scop, se părea că va trebui să facă 8 operaţii, dar tatăl său i-a spus că treaba se poate face numai cu ajutorul a 6 operaţii. O desfacere de verigă sau închiderea unei verigi reprezintă o operaţie. Cum ar trebui să procedeze băiatul?
   (**Răspuns**: trebuie să desfacă cele trei verigi ale unei singure bucăţele. Acesta înseamnă trei operaţii. Cu ajutorul fiecărei vergi desfăcute va trebui să unească celelalte patru bucăţele, adică să facă încă trei operaţii, deci: 3 + 3 = 6.)

Sursa: Claudiu Vodă, *Jocurile isteţilor*, Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1971.

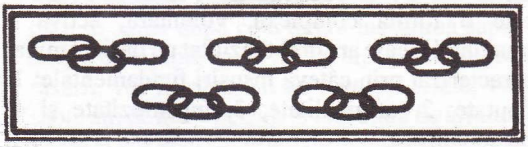

5. Pentru a vă cunoaşte mai bine, pentru a vedea în ce măsură dispuneţi de imaginaţie creatoare, vă propunem un test în care trebuie să priviţi, cu atenţie, desenele de pe pagina următoare şi alegeţi o singură variantă pentru fiecare desen.

Calcularea şi interpretarea rezultatelor

Se acordă câte 3 puncte pentru fiecare alegere din coloana A, 2 puncte pentru fiecare alegere din coloana B şi 1 punct pentru fiecare alegere din coloana C.

Dacă aţi obţinut **peste 40 de puncte**, aveţi, probabil, o **imaginaţie bogată**, precum şi curiozitate vie, aveţi tendinţa de a privi lucrurile în detaliu, fără a cerceta consecinţele imediate, practice, precum şi tendinţe spre abstractizare.

Dacă aţi obţinut **între 25-40 de puncte**, demonstraţi un echilibru între vis şi realitate, aveţi o imaginaţie vie, eficientă, care vă permite să abordaţi problemele fără complexe. Nivelul aspiraţiilor voastre este pe măsura aptitudinilor pe care le deţineţi. Sunteţi o persoană dinamică şi inventivă.

Dacă aţi obţinut mai puţin de **25 de puncte**, demonstraţi că dispuneţi de o gândire riguroasă, înclinată spre surprinderea detaliilor, orientată mai mult spre concret. Curiozitatea voastră nu este orientată spre

necunoscut, posibil, ci mai cu seamă spre ceea ce este clar, coerent în lumea tangibilă și cotidiană. Sunteți înzestrat cu simțul realității și "observați mai degrabă copacii, decât pădurea".

	A	B	C		A	B	C
	apus de soare	intrare în tunel	pălărie		melc	arc de cerc	ruladă (prăjitură)
	jet de apă	floare de crin	banană desfăcută		luna în fereastră	bilă pe masă	cerc în dreptunghi
	soare	fileu (plasă)	pînză de păianjen		răsărit de soare	curcubeu	iglu
	pasăre	avion	vîrf de săgeată		bombă	peşte	vază
	luna	fotoliu	minge (bilă)		flăcări	plantă	mînă
	vîrf de creion	parașută	comet de înghețată		floare	intersecție rutieră	elice
	dinamită	umbrelă	bujie		luna deasupra unui coș de fabrică	tac de biliard	punct pe i
	sistem solar	structura atomului	țintă	TOTAL			
	A	B	C		A	B	C

9. LIMBAJUL

9.1 DEFINIREA LIMBAJULUI

Etimologic termenul de comunicare provine din **limba latină**, din "**communis**" care înseamnă "a pune de acord, a fi în legătură cu sau a fi în relaţie cu", **deşi termenul era utilizat de antici cu sensul de "a transmite, a împărtăşi ceva celorlalţi"**. Vom utiliza ultimul sens şi vom defini **comunicarea** ca un proces de transmitere a informaţiilor. Cea mai simplă **schemă de comunicare**, între două persoane, cuprinde următoarele elemente:

a) emiţătorul;
b) receptorul sau destinatarul;
c) canalul de comunicare;
d) semnalul (entitate fizică prin care se obiectivează **mesajul**);
e) codul;
f) contextul sau situaţia de comunicare (fizic, temporal, cultural, social, psihologic etc. în care se stabileşte interacţiunea dintre participanţi, deoarece relaţia dintre vorbitori este influenţată de rolul şi statutul lor social, de mentalităţi, experienţa de viaţă, de locul şi de momentul comunicării etc.).

Comunicarea poate fi analizată în **funcţie de trei indicatori**: **a) promptitudine**; **b) fidelitate** şi **c) completitudine**.

Comunicarea poate fi apreciată şi **în funcţie de** modul în care se realizează **cele trei laturi ale informaţiei** şi anume: **a) latura cantitativă**; **b) latura semantică** şi **c) latura pragmatică**.

Limba este **suportul şi instrumentul comunicării**. Ea este **un sistem de semne şi reguli logico-gramaticale elaborat social-istoric, care serveşte ca instrument de codificare şi transmitere a informaţiei în procesul real al comunicării.** Forma de bază, naturală şi concretă a limbajului este **vorbirea** (limbajul oral).

Mecanismele vorbirii includ trei categorii de componente:

a) energetice;
b) fonatoare;
c) de rezonanţă.

Acestor elemente li se adaugă şi **auzul fonematic**. Toate aceste elemente reprezintă doar **compartimentul executiv şi receptiv, periferic al vorbirii**, mult mai importante (dar mai puţin cunoscute) fiind **neuromecanismele centrale**.

Limbajul este activitatea de utilizare a limbii sau a altui sistem de semne-simbol în raporturile cu ceilalţi oameni sau **limbajul** este funcţia de utilizare a limbii în raporturile cu ceilalţi.

Norbert Sillamy care înţelege **prin limbaj funcţia de exprimare şi de comunicare a gândirii prin utilizarea de semne care au o valoare identică pentru toţi indivizii din aceeaşi specie, în limitele unei arii determinate**. Rezultă că limbajul nu este rezervat doar oamenilor, deoarece şi animalele, de exemplu, posedă propriile mijloace de comunicare.

După **gradul de implicare a subiectului**, există:

1. limbajul activ;
2. limbajul pasiv.

În ontogeneză, limbajul pasiv îl precede pe cel activ.

După **natura suportului-cod** şi **planul de desfăşurare**, există:

a) limbajul extern;
b) limbajul intern.

În cazul comunicării umane există două forme de limbaj:

a) verbal;
b) non-verbal.

9.2 VERIGILE FUNCŢIONALE ALE LIMBAJULUI

Veriga de recepţie;
Veriga execuţie;
Veriga conexiunii inverse.

9.3 FUNCŢIILE LIMBAJULUI

Limbajul îndeplineşte următoarele funcţii:

1. **de comunicare;**
2. **de cunoaştere;**
3. **simbolică, de reprezentare;**
4. **expresivă sau afectivă;**
5. **persuasivă sau de convingere;**
6. **de reglare sau de determinare a conduitei;**
7. **ludică sau de joc;**
8. **dialectică sau de formulare şi rezolvare a contradicţiilor sau a conflictelor problematice;**
9. **de detensionare nervoasă, cathartică.**

9.4 RAPORTURILE DINTRE LIMBAJ ŞI ALTE PROCESE PSIHICE

Limbajul se află în strânsă interdependenţă cu celelalte fenomene şi procese psihice, dar, în special, cu gândirea, cu procesele intelectuale şi cu cele motorii.

La nivelul sistemului psihic uman, **limbajul** îndeplineşte un rol deosebit de important, el fiind un fel de **ax al sistemului psihic** care **face posibil fenomenul de conştiinţă.**

9.5 FORMELE LIMBAJULUI

1. **Limbajul extern** se realizează în două variante:
   - **I. Limbajul oral** în funcţie de **modul în care este structurată reţeaua de comunicare îmbracă forma:**
     1. **monologului** (monologul oral absolut);
     2. **dialogului**. În cazul dialogului, se pot distinge două forme ale limbajului şi anume:
        a) **limbajul situativ**;
        b) **limbajul contextual.**
   - **II. Limbajul scris apare şi se dezvoltă, în ontogeneză, mai târziu decât cel oral** şi aceasta numai printr-un proces organizat de învăţare. **Însuşirea deprinderii scrisului trece prin mai multe etape:** întâi se învaţă elementele care compun literele (liniuţe, bastonaşe, ovale etc.), se învaţă pe rând literele, se scriu cuvintele, se perfecţionează scrierea, prin exerciţiu, până se realizează toţi parametrii ceruţi (viteză, corectitudine, precizie).

     Limbajul scris permite o reflectare mai fidelă a gândirii, a capacităţilor intelectuale. Scrisul **lărgeşte foarte mult posibilităţile de comunicare ale omului**, prin intermediul lui cunoştinţele acumulate de generaţii pot fi învăţate, cunoscute. El apare pe baza limbajului oral, deoarece, în scris, sunt utilizate cuvinte auzite sau rostite.
2. **Limbajul intern** apare mai târziu în ontogeneză şi are la bază limbajul oral, fiind asonor. Dinamica formării şi consolidării limbajului intern o urmează pe cea formării şi consolidării schemelor operatorii ale gândirii, ambele atingând **nivelul optim la sfârşitul vârstei de 14 -16 ani.** Limbajul intern devine suportul principal al activităţii mintale, beneficiind de **comprimare, concizie şi viteză mare de realizare.** Îndeplineşte **funcţii de anticipare, proiectare, conducere dinlăuntru şi de coordonare a limbajului oral şi a scrierii**, el devenind **principalul instrument de comunicare cu noi înşine. El este prezent şi în activitatea onirică.**

9. LIMBAJUL: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1p.):***

1. Volumul informaţiilor reprezintă un indicator al comunicării. ☐
2. Limbajul nu îndeplineşte o funcţie de persuasiune. ☐
3. Limbajul extern cuprinde limbajul oral, scris şi intern. ☐
4. Dialogul este format din limbajul situativ şi limbajul contextual. ☐
5. Nivelul optim al limbajului intern se atinge la 16-17 ani. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Mecanismele vorbirii includ următoarele trei componente .....
7. Promptitudinea comunicării presupune rapiditatea ..... sau .....
8. Emiţătorul este .....mesajul.
9. În cazul monologului subiectul vorbitor are numai rol de .....
10. Primul care apare în ontogeneză este limbajul .....

Trataţi următoarele subiecte (5 x 7p.):

11. Descrieţi succint elementele componente ale schemei de comunicare între persoane.
12. Explicaţi succint funcţia simbolică de reprezentare a limbajului.
13. Identificaţi verigile funcţionale ale limbajului şi, apoi, caracterizaţi-le succint.
14. Caracterizaţi limbajul intern.
15. Precizaţi indicatorii comunicării.
16. În coloana A sunt enumerate funcţii ale limbajului verbal, iar în coloana B sunt enumerate enunţuri adevărate referitoare la acestea. Scrieţi, în caietele voastre, asocierile corecte dintre fiecare literă din coloana A şi cifra/cifrele corespunzătoare din coloana B. ***(15p.)***

A	B
a. Funcţia de comunicare	1. presupune fixarea şi direcţionarea activităţii de cunoaştere;
b. Funcţia ludică	2. presupune asociaţii verbale de efect, consonanţe, ritmică, ciocniri de sensuri;
c. Funcţia de cunoaştere	3. facilitează operaţiile de abstractizare şi de generalizare;
	4. presupune transmiterea informaţiilor de la o persoană la alta;
	5. permite îmbogăţirea şi clarificarea cunoştinţelor.

17. Aflat în interacţiune cu toate celelalte procese şi fenomene psihice, limbajul joacă un rol deosebit în apariţia conştiinţei. ***(15p.)***
    A. Definiţi limbajul.
    B. Enumeraţi cinci funcţii ale limbajului.
    C. Precizaţi în ce constă legătura limbajului cu gândirea.

18. Comentaţi următorul text ***(20p.)***:
"Limbajul verbal este un sistem elaborat din simboluri... Deci, înainte de a exista cuvinte, în lumea nou-născutului există sunet. Ascultarea repetată a fonemelor stimulează formarea de conexiuni neuronale în cortexul auditiv. Pentru vârsta de 6 luni cercetătorii raportează deja existenţa unor hărţi auditive diferite (după cum rezultă din măsurătorile electronice care identifică neuronii care devin activi la stimularea prin diferite sunete) la sugarii din mediul în care se vorbeşte limba engleză faţă de cei din mediul în care se vorbeşte limba suedeză. Cu timpul, sugarul devine funcţional surd la sunetele care lipsesc din limba maternă şi ei nu sunt alerţi decât la sunetele şi modalitatea de pronunţare a limbii în mediul în care sunt crescuţi (Patricia Kuhul, citată de Sharon Begley). Aşa se explică de ce devine dificilă învăţarea celei de a doua limbi mai târziu. Circuitele neuronale, sunt deja conectate pentru sunetele caracteristice limbii spaniole, de exemplu, şi neuronii rămaşi neconectaţi şi-au pierdut prin ne-exersare capacitatea de a face conexiuni pentru limba greacă de exemplu. Un copil care învaţă a doua limbă după vârsta de 10 ani nu va vorbi niciodată această limbă ca un nativ. Limbile înrudite vor fi învăţate mai uşor... Dacă o mamă vorbeşte mult cu copilul ei în vârstă de 20 luni, acesta cunoaşte cu 130 de cuvinte mai mult decât copilul unei mame tăcute" (Carmen Ciofu).

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

TULBURĂRILE DE COMUNICARE: AUTISMUL ŞI DISLEXIA

Autismul reprezintă o tulburare de comunicare care debutează în perioada copilăriei; prevalenţa autismului este notată la 2-5 cazuri la 10 000 indivizi. Norbert Sillamy defineşte autismul drept "excesivă închidere în sine, ducând la o desprindere de realitate şi la o intensificare a vieţii imaginative". Prima descriere a acestei tulburări de comunicare, numită de el autism infantil precoce, a fost realizată în anul **1934** de către **L. Kaner** care şi-a bazat concluziile pe observarea a 11 copii.

În cazul acestei tulburări ar putea fi identificate **două trăsături esenţiale**: închiderea în sine şi nevoia imperioasă de a nu schimba nimic.

Închiderea în sine se manifestă printr-o totală indiferenţă faţă de lumea exterioară, copilul comportându-se mereu ca şi cum ar fi singur. Copilul cu autism pare "straniu", deoarece este absolut neinteresat să intre în relaţii cu alte persoane, motiv pentru care socializarea lui se produce cu destul de mare dificultate, evită să privească interlocutorul direct în ochi, expresia facială este "plată" şi nu exprimă empatie. Nu reuşeşte să-şi facă prieteni, iar lipsa dorinţei de comunicare contribuie la tulburări în apariţia limbajului, întârzierea lui, iar limbajul este presărat de stereotipuri, fraze repetitive, lipsesc jocurile imaginative (copiii nu reuşesc să construiască nimic din cuburi), existând şi un retard mental, mai ales la băieţi.

Rezistenţa la schimbare se manifestă mai ales prin activităţi ritualizate. Ritualurile sunt tipice (aceleaşi gesturi la trezire şi la culcare), există anomalii de postură (merge pe vârfuri), este ataşat mai ales de lucruri (jucării), decât de persoane (părinţi, fraţi etc.). Copilul autist pierdut în activităţile sale stereotipe, evoluează într-un univers privat cu reguli stricte.

Pentru diagnosticarea acestei tulburări trebuie ca cel puţin un simptom să fie identificat înainte de vârsta de 3 ani şi anume: dificultăţi de socializare, de învăţare şi utilizare a limbajului, jocul imaginativ.

În prima copilărie manifestă lipsă de ataşament faţă de mamă (unii psihologi consideră că această trăsătură este dezvoltată totuşi diferit de copiii autişti faţă de cei normali, însă lipsesc trăsăturile empatetice), lipsa zâmbetului social, indiferenţă la auzul vocilor familiare şi la încercările de comunicare ale părinţilor, astfel încât aceştia consideră copilul surd. Cercetările efectuate au comparat reacţiile mamelor copiilor care au autism cu cele ale mamelor copiilor care au sindromul Down şi s-a ajuns la concluzia că răsplătirea mamei cu dovezi de comunicare este legată în mod pozitiv de perceperea de către mamă a ataşamentului copilului. S-a constatat că mamele mature care îşi petrec mai mult timp cu copiii lor autişti reuşesc să identifice anumite dovezi de ataşament.

În perioada adolescenţei unii autişti demonstrează o memorie excelentă (date istorice, formule complicate etc.).

Dislexia este capacitatea unui şcolar de a învăţa să citească la nivelul educaţional estimat, în absenţa unor tulburări senzoriale şi cu un nivel de dezvoltare cognitivă apreciat ca normal pentru o anumită vârstă. Copilul învaţă extrem de greu să citească şi să scrie, deoarece face confuzie între litere şi inversează ordinea lor. Diagnosticul acestei tulburări poate fi pus chiar înainte de începerea şcolii, însă el apare ca evident în perioada şcolară, când 4-6% din copii, de regulă de sex masculin sunt depistaţi cu acest sindrom, însă prin educaţie susţinută performanţele la vârsta adultă pot fi normale. Unii psihologi consideră drept cauză a acestei tulburări organizarea cerebrală (existenţa unei predominanţe a emisferei drepte), cauze de ordin genetic (cu defect pe cromozomul 15), cauze de ordin motivaţional (J. de Ajuriaguerra vorbeşte despre lipsa motivaţiei de a învăţa, despre absenţa curiozităţii intelectuale) şi afective. Unele cazuri de dislexie se ameliorează spontan, altele după 8-9 ani, iar altele lasă sechele importante. Scopul educaţiei copilului dislexic nu este o nouă învăţare a cititului, ci modificarea sistemului de gândire al şcolarului, care trebuie învăţat să-şi organizeze timpul şi spaţiul prin exerciţii adecvate.

(**Sursa:** Carmen Ciofu, *Interacţiunea părinţi-copii*, Editura Medicală Amaltea, Bucureşti, 1998, p. 152-154.)

Aplicaţie: În cazul copilului bolnav de autism, identificaţi tulburările de comportament, plecând de la premisa că în cazul tulburărilor de comportament individul reacţionează neaşteptat, dând impresia de neadaptare. Aceste tulburări rezultă dintr-un deficit de atenţie, memorie sau de intelect, ele afectând activitatea relaţională.

EVALUAREA POTENŢIALULUI DE CREATIVITATE LEXICALĂ (FONDULUI LEXICAL)

Timpul de lucru este de 1 minut pentru fiecare din primele două sarcini şi de 2 minute pentru următoarele trei. După realizarea lor, acordaţi-vă câte 1 punct pentru fiecare item realizat, iar la final totalizaţi punctele obţinute.

Notaţi alte 24 de cuvinte începând cu grupul de litere "pro".

1. .....proiect.....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....
8. .....
9. .....
10. .....
11. .....
12. .....
13. .....
14. .....
15. .....
16. .....
17. .....
18. .....
19. .....
20. .....
21. .....
22. .....
23. .....
24. .....
25. .....

Notaţi alte 24 de cuvinte începând cu grupul de litere "st".

1. .....străin.....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....
8. .....
9. .....
10. .....
11. .....
12. .....
13. .....
14. .....
15. .....
16. .....
17. .....
18. .....
19. .....
20. .....
21. .....
22. .....
23. .....
24. .....
25. .....

Notaţi alte 24 de noţiuni corelative.

1. .....bun - rău.....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....
8. .....
9. .....
10. .....
11. .....
12. .....
13. .....
14. .....
15. .....
16. .....
17. .....
18. .....
19. .....
20. .....
21. .....
22. .....
23. .....
24. .....
25. .....

Notaţi alte 24 de grupuri de cuvinte pornind de la un substantiv.

1. ....colac de salvare.....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....
8. .....
9. .....
10. .....
11. .....
12. .....
13. .....
14. .....
15. .....
16. .....
17. .....
18. .....
19. .....
20. .....
21. .....
22. .....
23. .....
24. .....
25. .....

Notaţi alte 24 de cuvinte obţinute prin contopire (două sau mai multe cuvinte reunite într-un cuvânt nou).

1. .....automobil.....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....
8. .....
9. .....
10. .....
11. .....
12. .....
13. .....
14. .....
15. .....
16. .....
17. .....
18. .....
19. .....
20. .....
21. .....
22. .....
23. .....
24. .....
25. .....

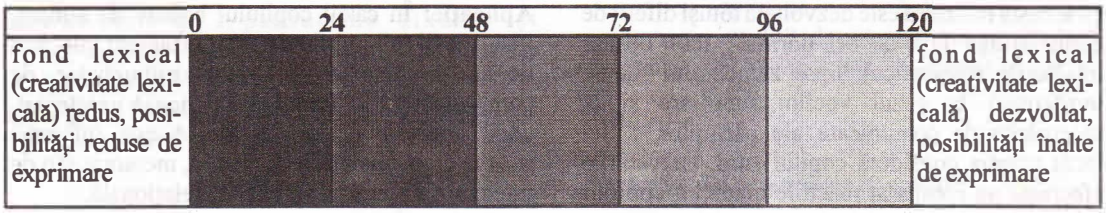

10. ATENŢIA

10.1 DEFINIREA ŞI CARACTERIZAREA ATENŢIEI

Imaginaţi-vă că doriţi să învăţaţi această lecţie, dar sunteţi distrat, vă concentraţi asupra gândurilor voastre interioare... În aceste condiţii este greu de crezut că veţi reuşi să învăţaţi măcar o mică parte din lecţie, deoarece nu se poate concepe nici o activitate conştientă care să se desfăşoare cu succes în absenţa atenţiei.

Asupra omului acţionează o multitudine de stimuli, însă omul nu-i reflectă pe toţi în aceeaşi măsură, deoarece unele obiecte sunt reflectate clar, precis, altele vag, parţial, iar alte obiecte trec neobservate. Dacă revenim la legea selectivităţii perceptive, ne reamintim că ceea ce ne interesează devine **obiectul central al percepţiei**, ceilalţi stimuli trecând pe plan secundar şi devin **fondul percepţiei**. Când încercaţi să vă reamintiţi legea selectivităţii perceptive, vă concentraţi activitatea psihică numai asupra acestor informaţii care trebuie extrase din fondul memoriei potenţiale, acest fenomen fiind denumit cu termenul de **atenţie**. Atenţia devine o condiţie atât pentru desfăşurarea activităţii psihice (senzaţii, reprezentări, memorie, sentimente etc.), cât şi pentru desfăşurarea activităţilor externe.

Atenţia ***este fenomenul psihic de orientare selectivă şi de concentrare a energiei psihonervoase, în vederea desfăşurării optime a activităţilor psihice.***

Atenţia:

- se referă la **concentrarea şi focalizarea efortului mental** ce generează selectivitatea reflectării;
- este **bazată pe reflexul de orientare** declanşat spontan, la început, dar apoi dirijat voluntar, prin intermediul cuvântului;
- **concentrarea atenţiei** se manifestă printr-o orientare mai stabilă a activităţii psihice, printr-o creştere a activităţii psihice în raport cu obiectul aflat în **"câmpul atenţiei"** care este reflectat clar şi precis;
- **este un fenomen psihic şi nu proces psihic;**
- **are un rol important în procesul de adaptare.**

În plan subiectiv, atenţia este resimţită ca o **stare de încordare** ce se observă din manifestările sau din indiciile comportamentale.

Fenomenul acesta **nu are un conţinut informaţional specific şi nici un produs propriu**, fapt pentru care atenţia este inclusă între funcţiile voinţei, între operaţiile inteligenţei şi chiar printre funcţiile generale ale conştiinţei.

Atenţia se desfăşoară în mai multe etape şi anume: orientarea neselectivă - aşteptare; atitudine pregătitoare şi atenţie focalizată.

Perfecţionarea mecanismelor atenţiei face ca aceasta să se instaleze uşor, să fie eficientă, iar toate acestea constituie **"aptitudinea de a fi atent". Între stările reale de atenţie şi stările de neatenţie**, psihologii consideră că **există stări aparente ale lor**, fapt ce determină neconcordanţa între forma externă a atenţiei şi starea ei reală.

Premisa neurofiziologică generală a atenţiei este starea de veghe care este asigurată prin intermediul **sistemului reticulat** care se compune din două structuri morfofuncţionale:

1. **sistemul reticulat ascendent** (rol în declanşarea şi menţinerea atenţiei);
2. **sistemul reticulat difuz de proiecţie din diencefal** (rol în comutarea şi mobilitatea atenţiei). Impulsurile nervoase ajung la cortex pe două trasee: **a) traseul nespecific** (comun tuturor modalităţilor senzoriale) şi **b) traseul specific** (conţine căi neuronale specifice fiecărui analizator).

10.2 FORMELE ATENŢIEI

I. După mecanismul şi dezvoltarea sa, atenţia prezintă următoarele forme:

a) Atenţia involuntară declanşată de **stimuli externi** şi de **stimuli interni**. Deşi este importantă şi are avantajul că nu generează oboseală, atenţia involuntară este cu totul insuficientă pentru desfăşurarea optimă a oricărei activităţi.

b) Atenţia voluntară este forma superioară a atenţiei care este declanşată intenţionat, se

realizează cu efort voluntar şi este autoreglată conştient. Ea este superioară, atenţiei involuntare. Un rol important, în declanşarea ei, revine mecanismelor verbale.

Atenţia voluntară este favorizată de respectarea unor condiţii:

1. stabilirea cât mai clară a scopului şi interesul pentru respectiva activitate;
2. evidenţierea semnificaţiei activităţii şi a consecinţelor pozitive ale îndeplinirii ei, precum şi a consecinţelor negative ale nerealizării ei;
3. analiza prealabilă a planului activităţii pentru stabilirea etapelor şi a momentelor mai dificile, care reclamă o atenţie deosebită;
4. gradul de antrenament al subiectului pentru sarcina desfăşurată;
5. realizarea unor condiţii ambientale favorabile de lucru;
6. alternarea perioadelor de activitate cu cele de odihnă;
7. eliminarea sau diminuarea factorilor perturbatori etc.

După felul în care se fixează, atenţia voluntară poate fi: **contemplaţie**; **preocupare**; **aşteptare**; **încordare şi silinţă**.

După obiectele la care se referă, atenţia voluntară poate fi: **senzorială** sau **intelectuală**.

Oricât de bine organizată ar fi, atenţia voluntară prelungită o perioadă prea mare de timp, duce inevitabil la oboseală.

c) **Atenţia posvoluntară** reprezintă un nivel superior de manifestare a atenţiei care rezultă din utilizarea repetată a atenţiei voluntare care se transformă în deprinderea de a fi atent. În activităţile pe care le desfăşurăm, trebuie să tindem să ajungem la o atenţie postvoluntară.

II. După direcţia principală de orientare a atenţiei:

a) **Atenţia externă**: obiectul atenţiei este exterior nouă;

b) **Atenţia internă**: obiectul este interior.

Şi aceste forme ale atenţiei sunt involuntare, voluntare şi postvoluntare. Atenţia internă şi cea externă sunt complementare; ele nu pot fi disociate, doar, într-un moment sau altul, domină una sau alta.

10.3 ÎNSUŞIRILE ATENŢIEI ŞI EDUCAREA LOR

Însuşirile atenţiei sunt formate în ontogeneză, spontan sau dirijat, fiind considerate, la nivelul personalităţii, **aptitudini**. Ele sunt dependente de însuşiri ale sistemului nervos, de vârstă, de antrenamentul şi interesele subiectului etc.

Atenţia are următoarele însuşiri:

Volumul atenţiei este cantitatea de elemente care pot fi cuprinse simultan, cu acelaşi grad de claritate, în câmpul atenţiei (volumul mediu al atenţiei este de **5-7 elemente**).

Concentrarea atenţiei presupune fixarea asupra unui obiect, a unei sarcini şi neglijarea, inhibarea celorlalte. Opusul ei este **distragerea atenţiei** de la obiectul sau activitatea semnificativă la un moment dat.

Stabilitatea atenţiei presupune menţinerea neîntreruptă a orientării atenţiei asupra aceluiaşi obiect sau activităţi timp îndelungat, ştiut fiind faptul că prin natura circuitelor nervoase, în fiecare minut pot să intervină trei scurte blocaje ale atenţiei (dacă stimulul este simplu sau neinteresant, aceste blocaje apar la 8-10 secunde). Opusul ei este **instabilitatea atenţiei**.

Mobilitatea atenţiei presupune deplasarea şi reorientarea intenţionată a atenţiei de la un obiect la altul în funcţie de cerinţele activităţii şi de intervalele de timp cerute de desfăşurarea ei (pentru un pilot de supersonic, mobilitatea atenţiei trebuie să fie de 1/6 dintr-o secundă).

Distributivitatea atenţiei presupune desfăşurarea concomitentă a mai multor activităţi, cu condiţia ca unele dintre ele să aibă componente automatizate. Această calitate este cerută mai ales de activităţile complexe.

Calităţile atenţiei se pot forma şi perfecţiona prin antrenament, prin exerciţii. Sunt unele profesii care cer dezvoltarea deosebită a unor însuşiri, iar lipsa lor constituie o contraindicaţie.

10. ATENŢIA: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1 p.):***

1. Atenţia se menţine la nivel optim prin autoreglaj intern, trecând de la stadiul de atenţie voluntară la atenţie postvoluntară. ☐
2. Concentrarea atenţiei nu depinde numai de interesul pentru activitate. ☐
3. Nici o profesie nu solicită în mod deosebit un volum mare al atenţiei. ☐
4. Numai persoanele introvertite îşi concentrează atenţia asupra lumii interioare, manifestând predilecţie pentru meditaţie. ☐
5. Atenţia voluntară este sinonimă cu cea postvoluntară. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. În situaţia în care se produce brusc un zgomot puternic, apare atenţia .....
7. Atenţia .....presupune capacitatea de a desfăşura concomitent mai multe activităţi.
8. Atenţia externă şi atenţia internă sunt .....
9. După direcţia principală de orientare a atenţiei, atenţia poate fi .....şi .....
10. Atenţia nu este ..... psihic.

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Nu reprezintă calitate a atenţiei:
a) rapiditatea
b) volumul
c) mobilitatea
d) distributivitatea

12. Clasificarea atenţiei în atenţie involuntară, voluntară şi postvoluntară are la bază:
a) mecanismul şi dezvoltarea sa
b) gradul de dificultate al sarcinii
c) gradul de utilizare a resurselor fizice şi psihice
d) prezenţa sau absenţa înţelegerii

13. Nu reprezintă factor extern care declanşează atenţia involuntară:
a) intensitatea mare a stimulilor
b) interesul pentru activitate
c) noutatea stimulilor
d) mişcarea stimulilor

14. Atenţia apare numai în starea de:
a) somn
b) empatie
c) veghe
d) conflict valoric

15. Consumul cel mai mic de energie psihonervoasă se realizează în cadrul atenţiei:
a) involuntare
b) voluntare
c) postvoluntare
d) exterioare

Trataţi următoarele subiecte (5 x 7 p.):

16. Caracterizaţi atenţia involuntară şi voluntară şi, apoi, oferiţi câte un exemplu adecvat.
17. Explicaţi trei dintre proprietăţile atenţiei.
18. Caracterizaţi formele atenţiei după direcţia principală de orientare a atenţiei.
19. Identificaţi forma atenţiei în care se consumă cea mai mică cantitate de energie. Argumentaţi răspunsul vostru.
20. Caracterizaţi, la alegere două dintre însuşirile atenţiei.

20. Aflată în interacţiune cu toate celelalte procese şi fenomene psihice, atenţia joacă un rol deosebit de important în procesul de adaptare. ***(15 p.)***
   A. Definiţi atenţia.
   B. Enumeraţi însuşirile atenţiei şi caracterizaţi, la alegere, o însuşire a acesteia.
   C. Caracterizaţi, succint, cele două forme ale atenţiei în funcţie de direcţia principală de orientare a acesteia.
22. În aproximativ jumătate de pagină - comentaţi următorul text: "Slăbirea atenţiei poate fi de lungă durată sau vremelnică. Oscilaţii sau fluctuaţii ale atenţiei se observă la toţi oamenii, fără excepţie". ***(10 p.)***

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

SINDROMUL TULBURĂRII ATENŢIEI/HIPERACTIVITATE

Omul trăieşte într-un mediu hipercomplex, mediu în care se află numeroase obiecte sau fiinţe cu care omul interacţionează. Este clar pentru oricine că omul nu poate să reflecte în aceeaşi măsură toţi stimulii, ştiut fiind faptul că analizatorii sunt "bombardaţi" cu un volum de informaţii de peste 100 000 biţi/secundă, pe când capacitatea conştientă de procesare a acestor informaţii este de numai 25-100 biţi/secundă şi, de aceea, trebuie să se manifeste selectivitatea faţă de stimuli prin intermediul atenţiei. În funcţie de modul în care se realizează selectivitatea informaţiilor, se conturează două teorii: teoria filtrării şi teoria atenuării.

Teoria filtrării sau teoria filtrajului consideră că sistemul nostru senzorial poate să stocheze şi să transmită numeroase informaţii, în timp ce sistemul perceptiv nu poate să interpreteze decât o parte a acestor informaţii transmise în mod succesiv, ca şi când între cele două sisteme (senzorial şi perceptiv) s-ar afla un fel de filtru. Prin urmare, noi conştientizăm (adică informaţiile ajung în memoria de lungă durată) doar informaţiile care trec de acest filtru şi aşa se explică de ce atunci când auzim două poveşti distincte, prezentate simultan, vizual şi auditiv, nu putem reţine decât una dintre ele.

Teoria atenuării sau teoria filtrelor atenuate pleacă de la ideea că "filtrul" nu funcţionează după principiul tot sau nimic, ci mai degrabă atenuează stimulii recepţionaţi, procedând la selecţii succesive, la diferite niveluri de procesare a informaţiei. Această teorie consideră că, omul este capabil să reţină o cantitate apreciabilă de informaţii primite simultan, cu ajutorul memoriei de scurtă durată, însă aşa cum arată denumirea, stocajul informaţiilor se realizează numai pentru o perioadă de timp mică, iar ceea ce nu este luat în considerare este uitat, adică nu ajunge în memoria de lungă durată. Aşa se explică de ce o mama aflată într-un mediu zgomotos, care discută cu o altă persoană, aude plânsetul copilului sau când acesta o strigă. Atenţia este afectată uneori de unele tulburări printre care se înscrie şi ADHD.

Sindromul tulburării atenţiei/hiperactivitate este cunoscut în literatura americană sub prescurtarea ADHD (*attention deficit hyperactivity disorder*) şi se datorează unor factori biologici, dar manifestarea sa concretă este influenţată de factorii de mediu. Acestui sindrom îi sunt asociate trei tipuri de **tulburări: de atenţie, de hiperactivitate şi impulsivitate.** Simptomele sunt sesizate de familie înaintea împlinirii vârstei de 7 ani. **Tulburările de atenţie** se produc în împrejurări variate, deoarece copilul nu sesizează detaliile, face greşeli, nu poate sta mult timp la televizor pentru a urmări o emisiune pentru copii, dă impresia că nu ascultă ceea ce i se spune, nu-şi termină niciodată temele, are dificultăţi în a-şi organiza timpul, trece cu uşurinţă de la o activitate la alta, pe care evident o abandonează, uită să realizeze sarcini zilnice (nu vine sau întârzie la şcoală sau la o întâlnire fixată de comun acord), nu au răbdare să susţină o conversaţie sau un joc etc. **Hiperactivitatea** se exprimă prin mişcare excesivă, alergare excesivă (între 3-10 ani), vorbire continuă. Dacă elevul trebuie să stea în bancă, la şcoală, se sucşte, se întoarce continuu către colegul de bancă de alături sau din spate, îşi mişcă picioarele etc. Deşi ei sunt consideraţi extrem de inteligenţi şi inventivi, trebuie precizat că un copil inteligent manifestă o mare stabilitate a memoriei şi o mare putere de concentrare.

Impulsivitatea se manifestă prin nerăbdarea cu care vrea să răspundă, chiar înainte de se sfârşi întrebarea, nu au răbdare pentru a-i veni rândul la răspuns, întrerupe pe ceilalţi care vorbesc, se angajează în activităţi potenţial periculoase fără să ia în considerare posibile consecinţe neplăcute. Totdeauna comentează dacă i se cere să facă ceva, nu ascultă instrucţiunile şi nici nu le respectă, se angajează în activităţi potenţial periculoase. Pentru a fi diagnosticat, copilul trebuie să manifeste un asemenea comportament acasă, la şcoală şi în locuri publice. Această disfuncţie nu se manifestă la fel în toate mediile: acasă, la şcoală sau în locuri publice (consecinţele sunt, de regulă, mai grave atunci când copilul este supravegheat excesiv).

Copiii cu ADHD se caracterizează printr-un prag scăzut de frustrare, labilitate sufletească, nivel scăzut de autostimă, relaţiile cu familia sunt adesea tensionate (unii părinţi consideră că tulburările copilului sunt supuse voinţei acestuia), performanţele şcolare sunt afectate, iar persoanele cu ADHD se află în conflict cu autorităţile şcolare, cu familia.

(***Sursa***: Carmen Ciofu, *Interacţiunea părinţi-copii*, Editura Medicală Amaltea, Bucureşti, 1998, p. 155-156.)

STABILITATEA ATENȚIEI

Încercați să urmăriți cât mai rapid cu privirea (nu cu creionul sau cu degetul) fiecare din liniile desenate mai jos. Scrieți apoi în pătrățelul din partea dreaptă a desenului, acolo unde se termină fiecare linie, numărul ei. Verificați cu ajutorul unui creion şi s-ar putea să descoperiți unele greşeli care se vor datora insuficienței stabilității atenției la întretăierea liniilor urmărite. Stabilitatea atenției înseamnă menținerea îndelungată a atenției asupra aceluiaşi obiect, rezistența ei la distragere şi oboseală. La ce concluzie ați ajuns? Dispuneți de această însuşire a atenției sau nu?

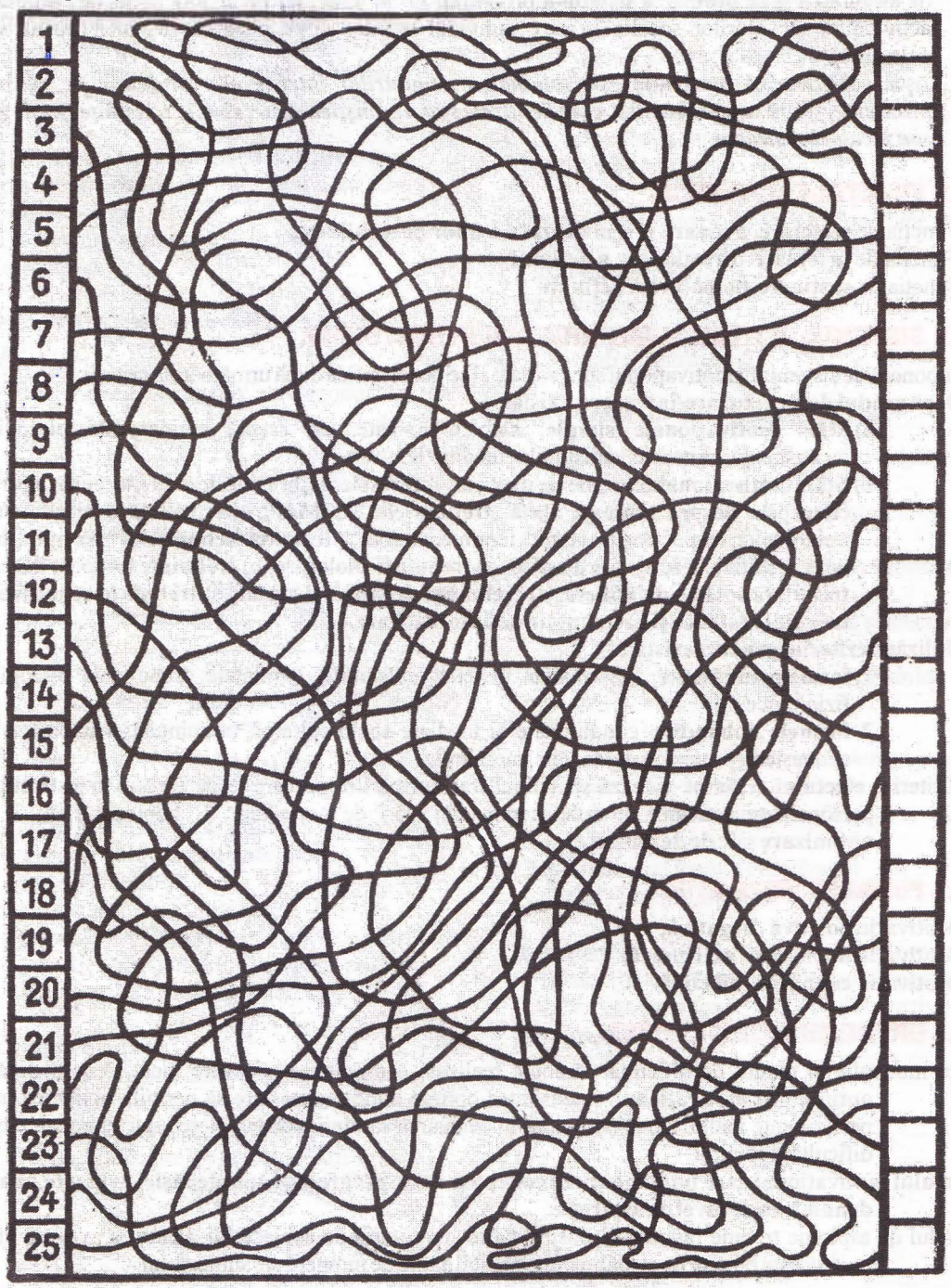

11. MOTIVAŢIA

11.1 DEFINIREA ŞI CARACTERIZAREA MOTIVAŢIEI

Influenţa factorilor externi va fi prelucrată şi modelată de organizarea internă a subiectului care posedă o selectivitate bine organizată. Pe măsura dezvoltării psihice şi a lărgirii comunicării, a interacţiunii cu mediul socio-cultural, se vor diferenţia şi structura forme noi ale motivaţiei, legate, pe de o parte, de asigurarea şi de afirmarea statutului propriului Eu în lume, iar pe de altă parte, de conţinutul activităţilor şi valorilor sociale în care individul trebuie să se integreze ca membru al unei colectivităţi.

Al. Roşca considera că **motivaţia** ***este totalitatea mobilurilor interne ale conduitei, fie că sunt înnăscute, fie că sunt dobândite, conştientizate sau neconştientizate, simple trebuinţe fiziologice sau idealuri abstracte.***

11.2 FUNCŢIILE MOTIVAŢIEI

a) Funcţia de **selectare, activare şi semnalizare a unor dezechilibre**;
b) Funcţia de **orientare-direcţionare a acţiunii**;
c) Funcţia de **susţinere-potenţare a acţiunii.**

11.3 SISTEMUL MOTIVAŢIONAL: NIVELURI STRUCTURALE

Componentele sistemului motivaţional sunt variate şi se pot clasifica după următoarele criterii:

1. După **gradul de structurare-integrare**, există:
   - **a) Stări motivaţionale simple**: slab organizate, de esenţă eminamente biologică, inconştientă, ce cuprind pulsiunile, tendinţele.
   - **b) Stări motivaţionale complexe, precum: interesele, aspiraţiile, idealurile, convingerile, concepţia despre lume şi viaţă, trebuinţele. A. Maslow** a realizat o clasificare a trebuinţelor, respectând o anumită ierarhie, numită **"piramida trebuinţelor"**. Pornind de la bază, trebuinţele se clasifică astfel : a) **trebuinţe biologice**; b) **trebuinţe de securitate**; c) **trebuinţe sociale de afiliere**; d) **trebuinţe de stimă şi statut**; e) **trebuinţe cognitive**; f) **trebuinţe estetice** şi g) **trebuinţe de autorealizare**.
2. Utilizând **criteriul genetic, există** :
   1. **formele înnăscute**, determinate genetic: pulsiunile, tendinţele, trebuinţele biologico-fiziologice.
   2. **formele dobândite**, condiţionate şi mediate socio-cultural; trebuinţele şi interesele de cunoaştere, profesionale, sociale, morale etc.
3. Criteriul **efectului reglator** vizează specificul transformărilor pe care le determină în sistemul de personalitate activarea şi satisfacerea unei stări de necesitate: 1. **homeostatică**; 2. **de optimizare** şi 3. **de dezvoltare**.

11.4 FORMELE MOTIVAŢIEI

1. **Motivaţie pozitivă /negativă**;
2. **Motivaţie intrinsecă /extrinsecă**;
3. **Motivaţia cognitivă /afectivă.**

11.5 OPTIMUMUL MOTIVAŢIONAL

Între motivaţie şi gradul de dificultate trebuie realizată o asemenea adecvare încât să se ajungă la **optimumul motivaţional**: intensitatea optimă a motivaţiei care să permită obţinerea unor performanţe înalte. Două erori apar în evaluarea sarcinii: subaprecierea sau supraaprecierea dificultăţii sarcinii.

Stimulul motivaţional care împinge spre realizarea unor progrese şi autodepăşiri evidente poartă denumirea de nivel de aspiraţie.

Nivelul de aspiraţie trebuie raportat la posibilităţile şi aptitudinile subiectului. Pentru a avea un efect pozitiv este bine să fie cu puţin peste posibilităţile de moment ale subiectului.

11. MOTIVAŢIA: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1 p.):***

1. Unele stări de necesitate sunt înnăscute, altele se formează pe parcursul vieţii. ☐
2. Nivelul de aspiraţie este dependent de resursele energetice ale persoanei, dar nu este dependent de mediul cultural. ☐
3. Optimumul motivaţional pentru învăţare descreşte odată cu creşterea dificultăţii sarcinii. ☐
4. Dificultatea unei sarcini de învăţare este percepută identic de toţi elevii care au aceeaşi vârstă. ☐
5. Totdeauna convingerile sunt sinonime cu aspiraţiile. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Toate formele motivaţiei sunt productive, dar .....productive.
7. .....sunt componente ale motivaţiei care semnalizează o stare de dezechilibru fiziologic sau psihologic.
8. Când sursa unei motivaţii se află în subiect, motivaţia este .....
9. Motivaţia pozitivă, intrinsecă, cognitivă este mai productivă decât cea ....., ..., ...
10. Stimulul motivaţional care împinge spre realizarea unor progrese şi autodepăşiri evidente, poartă denumirea de .....

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Trebuinţele ca forme motivaţionale relativ complexe, bine organizate, sunt:
- a) numai înnăscute
- b) comune tuturor fiinţelor
- c) structuri motivaţionale bazale ce constituie un adevărat filtru al influenţelor externe
- d) reprezentate numai de interese

12. Interesele sunt:
- a) alcătuite numai din elemente voluntare
- b) orientări selective relativ stabile şi active spre anumite forme de activitate
- c) modele afective ale personalităţii
- d) alcătuite numai din elemente involuntare

13. Baza trebuinţelor, conform teoriei lui Maslow, o constituie:
- a) trebuinţele biologice
- b) trebuinţele de autorealizare pentru că sunt specifice numai omului
- c) trebuinţele estetice pentru că sunt definitorii pentru subiectul uman
- d) trebuinţele de securitate

14. Nivelul de aspiraţie reprezintă:
- a) un ideal şi un interes personal
- b) dorinţa de autodepăşire a individului
- c) factor declanşator al activităţii cotidiene
- d) filtrarea motivelor

15. "Joc tenis pentru că vreau şi-mi face mare plăcere", reprezintă o motivaţie:
- a) extrinsecă, pozitivă
- b) intrinsecă, cognitivă
- c) intrinsecă, afectivă
- d) negativă, intrinsecă

Trataţi următoarele subiecte (5 x 7 p.):

16. Caracterizaţi motivaţia pozitivă şi negativă şi, apoi, oferiţi câte un exemplu adecvat.
17. Explicaţi trei dintre nivelurile structurale ale motivaţiei.
18. Explicaţi erorile care pot să apară în evaluarea dificultăţii sarcinii.
19. Caracterizaţi motivaţia cognitivă şi afectivă şi, apoi, oferiţi câte un exemplu adecvat.
20. Precizaţi trebuinţele din piramida lui Maslow).

20. A flată în interacţiune cu toate celelalte procese şi fenomene psihice, motivaţia este cauza internă a comportamentului. ***(15 p.)***
- **A.** Definiţi motivaţia.
- **B.** Enumeraţi funcţiile motivaţiei
- **C.** Caracterizaţi, succint, motivele.

21. În aproximativ jumătate de pagină, comentaţi următorul text: "Pe buzele omului priceput se află înţelepciunea: bătul, dimpotrivă pe spinarea celui lipsit de minte". ***(10 p.)***

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

CE SE NAŞTE DIN BĂTAIE?

Bătaia jigneşte şi doare intim la orice vârstă. Cercetările întreprinse au dus la concluzia că brutalitatea, utilizarea forţei sunt expresia:

- lipsei de cultură;
- lipsei de educaţie;
- lipsei de simţ civic;
- incapacităţii de a argumenta.

Înţelepciunea populară a fixat în proverbe adevăruri bine cunoscute, precum: "Ce naşte din pisică şoareci mănâncă", "Aşchia nu sare departe de trunchi" etc., Dar cu toate acestea bătaia încă tronează la loc de cinste printre mijloacele educative "moderne" utilizate în cadrul familiei. Se pare că bătaia primită de copil la vârstă mică, mijlocie sau mare (de fapt, nu are importanţă când) înseamnă că aceşti copii, înainte să intre în clasă, urmează un fel de şcoală a violenţei, în familie, şi nu este greu de stabilit etapele prin intermediul cărora violenţa ajunge să fie o a doua natură a individului. Cercetările au demonstrat că majoritatea celor care au simţit bătaia pe pielea lor, o practică în relaţiile lor cu ceilalţi oameni.

Părintele care bate copilul, probabil că nu-şi pune problema dacă provoacă o traumă afectivă, un blocaj care va determina întreruperea relaţiilor naturale părinte-copil şi stabilirea altor raporturi afective, aşa zisele prietenii de vârstă, majoritatea periculoase atunci când scapă controlului celor de acasă.

În relaţia părinte copil apar perioade de impas care din nefericire sunt "soluţionate" prin bătaie. Vârsta pubertăţii, primele încercări de fumat, eventual notele mici (determinate de suprasolicitare, de supraîncărcarea materiilor de învăţat, de gradul de dificultate al exerciţiilor etc.)..., toate pot să capete, atunci când pare că nu mai există nici o ieşire, o rezolvare: BĂTAIA.

Întrebarea "Ce se naşte din bătaie?" poate să pară bizară la prima vedere, însă răspunsul la această întrebare este extrem de complex, deoarece generează alte probleme.

Bătaia practicată în momentele cheie de dezvoltare ale copilului şi ale adolescentului, întârzie această dezvoltare sau îi dă un curs greşit. Bătaia afectează sensibilitatea copilului şi pot să apară primele semne caracteristice ale nevrozei: dureri de cap, ameţeli, irascibilitate, stări depresive, crize de plâns, o stare de anxietate dublată de sentimentul de inutilitate, până la idei de sinucidere. Bătaia poate genera efecte patologice, îi răneşte profund demnitatea, îl face, pe copil, să-şi piardă încrederea în sine şi în ceilalţi, diminuează comunicarea şi sociabilitatea sau dimpotrivă, lipsa de măsură împinge la extrem: izolare sau părăsirea casei părinteşti.

Bătaia poate să genereze o serie de reacţii în lanţ, începând cu cultivarea minciunii (de teama bătăii), continuând cu vagabondajul, consumul de alcool, droguri etc. Minciuna duce la severitate excesivă din partea părinţilor, iar spaima de pedepse îl determină pe copil să evite adevărul.

Scăpaţi de sub ochiul sever al părinţilor, copiii îşi petrec mai mult timp în compania grupurilor de "prieteni" din cartier. De obicei, lucrul acesta îl fac copiii care acasă sunt terorizaţi, care nu pot adera raţional la sistemul de valori, la ierarhia valorilor instaurată în propria familie (în care unul îl bate pe celălalt, în care unul are dreptate şi celălalt numai greşeşte...) şi sunt determinaţi să adere la alte valori mai permisive în cadrul grupului de "prieteni". Gonit de timpuriu din propria familie, copilul dobândeşte o independenţă care poate deveni periculoasă, ea fiind dublată şi o nelinişte permanentă. Grupul de "prieteni" pare să rezolve problemele tânărului, echilibrându-l. Imediat după ce părăsesc casa părintească, tinerii nu se mai socotesc copii, vor să se maturizeze mai repede... Nici măcar nu-şi dau seama că micul câştig presupus de independenţa faţă de familie poate fi anulat de apartenenţa la grup care îi obligă la o supunere oarbă, determinându-i de multe ori să se manifeste împotriva voinţei lor individuale. Un asemenea grup de "prieteni" ţine să se manifeste totdeauna spectaculos, cât mai violent, iar în public fiecare dintre membrii săi trebuie să se supună, comiţând de cele mai multe ori diferite infracţiuni.

Sursa: Mihai Stoian, *Dreptul la bătaie. Dilemele părinţilor*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1967.

Aplicaţie: Întocmiţi o listă cu motive pentru care bătaia mai este utilizată de unii părinţi ca mijloc educativ. Ce argumente puteţi să aduceţi pentru a-i convinge să renunţe la o asemenea practică? Copiii au dreptul la bătaie sau bătaia trebuie eliminată din educaţie?

EVALUAREA DOMINANTELOR MOTIVAŢIONALE

1. Mă informez constant şi încerc să fiu întotdeauna pregătit în domeniile care mă interesează. 5 4 3 2 1
2. Îmi place să fiu întotdeauna în mijlocul celor apropiaţi (familie, prieteni). 5 4 3 2 1
3. Sunt capabil(ă) să îi conduc pe ceilalţi, lucru recunoscut şi de cei din jurul meu. 5 4 3 2 1
4. Mesele regulate sunt esenţiale pentru mine. 5 4 3 2 1
5. Îmi place să desfăşor activităţi care presupun colaborarea în cadrul unei echipe. 5 4 3 2 1
6. Îmi asum responsabilităţi într-o mai mare măsură decât ceilalţi, deşi ceilalţi cam speculează această tendinţă a mea. 5 4 3 2 1
7. Încerc să fac cât mai multe economii. Nu se ştie niciodată ce ne aşteaptă mâine. 5 4 3 2 1
8. Ştiu întotdeauna ce am de făcut şi încerc să fiu cât se poate de eficient(ă). 5 4 3 2 1
9. Consider că relaţiile cu colegii (colegele) sunt deosebit de importante. 5 4 3 2 1
10. Atunci când sunt necesare schimbări în mediul în care acţionez, iniţiativa îmi aparţine. 5 4 3 2 1
11. Îmi place să ştiu ce mă aşteaptă mâine. Prefer siguranţa zilei de mâine unei vieţi mai aventuroase. 5 4 3 2 1
12. Ori de câte ori mă aflu alături de alte persoane, încerc să întreţin o atmosferă cât se poate de plăcută. 5 4 3 2 1
13. Încerc să deţin întotdeauna maximum de competenţă şi să manifest maximum de corectitudine în ceea ce fac. 5 4 3 2 1
14. Îmi planific riguros activităţile, astfel încât să-mi rămână timp şi pentru odihnă. 5 4 3 2 1
15. Încerc să rezolv orice problemă cu care mă confrunt, reuşita fiind extrem de importantă pentru mine. 5 4 3 2 1
16. Îmi planific riguros cheltuielile şi evit să mă împrumut. 5 4 3 2 1
17. Este evident că trebuie să ne asumăm responsabilităţi pentru a face lucrurile să meargă. 5 4 3 2 1
18. Obţin rezultate bune atunci când colaborez cu alte persoane. 5 4 3 2 1
19. Consider că este deosebit de important să avem economii. 5 4 3 2 1
20. Rezultatele obţinute sunt mai bune atunci când activităţile sunt organizate sau conduse de mine. 5 4 3 2 1
21. Iau parte cu plăcere la orice acţiune care presupune participarea mai multor persoane. 5 4 3 2 1
22. Încerc întotdeauna ca deciziile pe care le iau să aibă un grad maxim de obiectivitate. 5 4 3 2 1
23. Am curaj să îmi asum riscurile presupuse de rezolvarea anumitor situaţii. 5 4 3 2 1
24. Am un simţ dezvoltat al analizei, fiind capabil să cântăresc cu atenţie avantajele şi dezavantajele soluţiilor pentru anumite situaţii problematice. 5 4 3 2 1

Aplicarea testului de mai sus presupune ca pentru fiecare item să vă declaraţi acordul sau dezacordul pe o scală de la 1 la 5, unde 1 reprezintă un dezacord total, iar 5 un acord total cu itemul în cauză. După ce aţi răspuns la fiecare item, totalizaţi punctele obţinute pentru fiecare categorie de trebuinţe.

	itemii ce trebuie calculaţi	intensitate minimă 0 ..... intensitate maximă 30	
trebuinţe de putere	3, 6, 10, 17, 20, 23		Dorinţa de a-i influenţa pe cei din jur, de a-i conduce şi chiar manipula; independenţă decizională şi nevoia de succes.
trebuinţe de realizare	1, 8, 13, 15, 22, 24		Înclinaţie spre perfecţionism, dorinţa de a excela în activităţile în care vă angrenaţi; dorinţa de a fi un "profesionist".
trebuinţe de afiliere	2, 5, 9, 12, 18, 21		Dorinţa de a stabili şi întreţine relaţii cu ceilalţi; dorinţa de relaţii armonioase.
trebuinţe de subzistenţă	4, 7, 11, 14, 16, 19		Preocupări pentru nevoile de bază ale existenţei (odihnă, stabilitate, bani, hrană, securitate etc.)

12. AFECTIVITATEA

12.1 DEFINIREA ŞI CARACTERIZAREA PROCESELOR AFECTIVE

În limbajul cotidian, **afectivitatea este sinonimă cu termenul de simţire.**

Afectivitatea ***reflectă raportul dintre stările interne ale subiectului şi factorii externi cu care interacţionează sub forma unor trăiri atitudinale specifice.***

Definiţia precizează **legătura existentă între afectivitate şi motivaţie.** Procesele afective se află în interacţiune nu numai cu motivaţia, ci cu toate celelalte procese şi funcţiuni psihice, ele fiind prezente atât în domeniul inconştientului, cât şi al conştientului.

12.2 PARTICULARITĂŢILE AFECTIVITĂŢII

Psihologul **Vasile Pavelcu** a identificat următoarele proprietăţi ale proceselor afective:

1. **procesele afective au valoare motivaţională;**
2. **procesele afective sunt subiective;**
3. **procesele afective se manifestă cu o anumită forţă, intensitate, tărie;**
4. **durata proceselor afective;**
5. **polaritatea proceselor afective;**
6. **mobilitatea proceselor afective.**

Acestor însuşiri ale proceselor afective li se pot adăuga altele, precum: **ambivalenţa şi expresivitatea proceselor afective.**

Expresivitatea proceselor afective se poate exprima prin:

a) **mimică;**
b) **pantomimică;**
c) **modificările de natură organică;**
d) **schimbarea vocii.**

12.3 CLASIFICAREA PROCESELOR AFECTIVE

Psihologul **Mihai Golu** utilizând, în clasificare, intensitatea, durata, gradul de conştientizare, nivelul de elaborare a trăirilor afective, obţine următoarele categorii:

1. **Procesele şi trăirile afective primare** sunt înnăscute, au caracter involuntar, spontan. Ele cuprind: tonul emoţional, trăirile de natură organică şi stările de afect.
   Tonul emoţional se referă la reacţiile emoţionale care însoţesc orice act de cunoaştere.
   Trăirile de natură organică sunt determinate de funcţionarea bună sau defectuoasă a organelor interne, generând stări de confort sau disconfort fiziologic.
   Stările de afect sunt trăiri impulsive, violente, de scurtă durată pot scăpa de sub controlul conştientului, cu apariţie bruscă şi desfăşurare tumultoasă.
2. **Procesele şi stările afective complexe** sunt, de regulă, dobândite, se caracterizează printr-un grad mare de conştientizare. Ele cuprind: emoţiile situaţionale curente, emoţiile integrate principalelor forme de activitate şi dispoziţiile.
   Emoţiile situaţionale curente sunt trăiri afective de scurtă durată, intense, cu desfăşurare calmă sau tumultoasă, fiind determinate de însuşirile singulare ale obiectelor, având o orientare bine determinată (spre un obiect sau spre o anumită persoană). În mod normal, **omul matur trebuie să-şi stăpânească emoţiile**, dar în exprimarea lor un rol deosebit are şi temperamentul celui în cauză, astfel melancolii şi flegmaticii sunt mai interiorizaţi, iar colericii şi sangvinicii sunt mai explozivi în exprimarea emoţiilor.
   Există o mare varietate de emoţii, psihologul american **R. Plutchik** considerând că **există opt emoţii de bază** (teama, surpriza, tristeţea, dezgustul, furia, anticiparea, acceptul şi bucuria), celelalte emoţii rezultând din combinarea acestora.
   Emoţiile integrate principalelor forme de activitate (emoţiile superioare) presupun evaluări, acordări de semnificaţii valorice activităţilor desfăşurate.
   Dispoziţiile sunt trăiri afective generalizate, difuze, relativ stabile şi cu intensitate moderată. Se pot transforma în trăsături de caracter.
3. **Procesele şi stările afective superioare** se raportează nu la nivel de obiect sau de activitate, ci la nivel

de personalitate. Ele cuprind: sentimentele şi pasiunile

Sentimentele sunt trăiri afective complexe, de lungă durată, stabile şi cu intensitate moderată. Psihologul **Andrei Cosmovici** consideră că sentimentele sunt ample structuri de tendinţe şi aspiraţii, relativ stabile, care orientează, organizează, declanşează şi reglează conduita. Gama sentimentelor umane este foarte variată şi sunt denumite utilizându-se aceleaşi denumiri ca în cazul emoţiilor, **însă sentimentele nu trebuie confundate cu emoţiile**, chiar dacă sentimentele se nasc din emoţii. **Sentimentele sunt emoţii repetate care rezistă la factori perturbatori.** Psihologul **Vasile Pavelcu** consideră că formarea sentimentelor urmează o anumită procesualitate: **faza de cristalizare, faza de maturizare** (faza cea mai înaltă) şi **faza decristalizare, de dezorganizare** a sentimentului prin saţietate şi uzură, asociată cu decepţii, pesimism etc. Ca generalizări ale emoţiilor, **sentimentele pot fi:**

a) **sentimentele intelectuale** (sentimentul de curiozitate, de surpriză, de mirare şi uimire, sentimentul îndoielii, convingerea, probitatea sau corectitudinea în aflarea adevărului etc.);
b) **sentimentele morale** (sentimentul de prietenie, patriotismul, sentimentul datoriei, cinstea, dragostea faţă de părinţi etc.);
c) **sentimentele estetice** (admiraţia, extazul etc.) apar pe baza perceperii frumosului, fie că este vorba de artă, de natură sau de acţiunile omului.

Pasiunile sunt trăiri afective foarte intense, stabile, de lungă durată care antrenează întreaga personalitate. Omul pasionat într-un domeniu îşi mobilizează toate energiile şi demonstrează o neobişnuită tenacitate în desfăşurarea lor, fiind considerate, de unii psihologi, **anomalii ale afectivităţii.**

Din punct de vedere valoric, pasiunile pot fi:

1. **pasiuni pozitive, nobile, constructive** (sportul, lectura, creaţia artistică etc.);
2. **pasiuni negative, oarbe, vicii** care conduc la comportamente bizare.

Viciile pot fi grupate în trei centre de interes:

a) **Eul** (pasiuni posesive: cupiditatea, avariţia, fanatismul);
b) **Altul** (gelozia, ambiţia);
c) **Lumea** (pasiunea pentru jocurile de noroc, pentru jocurile intelectuale).

Pentru pasiunile extraprofesionale este utilizat termenul de "hobby".

12.4 CLASIFICAREA PROCESELOR AFECTIVE

Rolul proceselor afective este controversat, deoarece **unii psihologi consideră că emoţiile prin intensitatea, desfăşurarea lor tumultoasă, prin starea de agitaţie difuză, dezorganizează conduita** (P. Janet), în timp **ce alţi psihologi susţin că emoţiile, prin mobilizarea energiei psihonervoase, organizează conduita** (W.B. Cannon).

Psihologul **Vasile Pavelcu** consideră că **emoţiile dezorganizează conduita**, în timp ce **sentimentele o organizează.**

În realitate, procesele afective îndeplinesc ambele roluri, dar în condiţii diferite: ele **dezorganizează conduita** atunci când intensitatea trăirilor este mare, când situaţia este nouă, iar organismul nu şi-a elaborat încă răspunsuri comportamentale adecvate şi ele **organizează conduita** dacă organismul şi-a elaborat răspunsuri comportamentale pentru anumite situaţii, dacă intensitatea trăirilor este medie etc. Se poate observa că procesele afective **constituie latura energetică a proceselor psihice şi a comportamentului uman**, ele fiind surse, suplimentare de energie, care potenţează activitatea. **Maturitatea afectivă** indică prezenţa controlului de sine, precum şi însuşirea modalităţilor adaptative la situaţiile cu care ne confruntăm, **deoarece emotivitatea este o trăsătură de personalitate**, ea având un rol determinant în stabilirea tipului de temperament după modelul franco-olandez. Comportamentul afectiv perceput de alţii, devine un instrument al cunoaşterii interpesonale. "Cheia înţelegerii altora, spunea **V. Pavelcu**, se află în propriile noastre vibraţii afective", subliniind astfel rolul trăirilor afective în cunoaşterea interpersonală.

12. AFECTIVITATEA: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia* adevăr (A) - fals (F) *(5 x 1 p.):

1. Afectivitatea este un fenomen psihic. ☐
2. Psihologul Vasile Pavelcu nu a cercetat procesele afective. ☐
3. Perseverenţa este o calitate a afectivităţii. ☐
4. Numai persoanele introvertite sunt capabile de afectivitate. ☐
5. Mimica este sinonimă cu pantomimica. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Schimbarea vocii contribuie la .....
7. Expresivitatea proceselor afective se poate exprima prin ....., ..., ... şi .....
8. Tonul emoţional reprezintă o trăire afectivă .....
9. Ca generalizări ale emoţiilor, sentimentele pot fi: ....., ... şi .....
10. ..... consideră că emoţiile dezorganizează conduita.

Precizaţi opţiunea voastră (4 x 3 p.):

11. În sfera afectivităţii umane intră, printre altele:
- **a)** emoţii, pasiuni, dispoziţii, interese, idealuri
- **b)** afecte, sentimente, pasiuni, interese, dispoziţii
- **c)** emoţii, idealuri, pasiuni, afecte, interese
- **d)** dispoziţii, afecte, emoţii, sentimente, pasiuni

12. Pasiunile sunt:
- **a)** trăiri afective de scurtă durată
- **b)** pozitive şi negative
- **c)** trăiri afective orientate spre obiect
- **d)** stări motivaţionale

13. Sentimentele apar din:
- **a)** emoţii
- **b)** afecte
- **c)** pasiuni
- **d)** tonul afectiv

14. Expresivitatea proceselor afective nu se poate exprima prin:
- **a)** mimică
- **b)** pantomimică
- **c)** modificări de natură organică
- **d)** mijloace materiale

Trataţi următoarele subiecte (4 x 7 p.):

16. Descrieţi, la alegere, două procese afective.
17. Analizaţi clasificarea pasiunilor.
18. Determinaţi rolul afectivităţii în procesul de învăţare.
19. Prezentaţi clasificarea sentimentelor, oferind, pentru fiecare categorie de sentimente, un exemplu adecvat.
20. Omul în calitate de fiinţă raţională îşi orientează permanent activitatea spre realizarea unor scopuri. *(20 p.)*
    Pornind de la această idee, elaboraţi o analiză, de aproximativ 2 pagini, în care să evidenţiaţi specificul motivaţiei şi afectivităţii, precum şi intercondiţionările dintre ele. În realizarea analizei, veţi avea în vedere următoarele repere:
    - definirea motivaţiei;
    - caracterizarea motivaţiei;
    - definirea afectivităţii;
    - caracterizarea afectivităţii;
    - evidenţierea intercondiţionărilor dintre afectivitate şi motivaţie.
21. Aflat în interacţiune cu toate celelalte procese şi fenomene psihice, afectivitatea ocupă un loc deosebit de important în reglarea comportamentului uman. *(15 p.)*
    A. Definiţi afectivitatea.
    B. Enumeraţi 5 particularităţi ale afectivităţii.
    C. Precizaţi rolul proceselor afective.

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte

CUM NE DĂM SEAMA DE EXISTENŢA UNUI SENTIMENT ŞI DE INTENSITATEA LUI?

Dragostea a constituit întotdeauna subiect de discuţie atât pentru autorii din domeniul creaţiei artistice, din domeniul psihologiei, dar şi pentru oamenii de rând, deoarece ea poate provoca adevărate "blocaje" în funcţionarea normală a personalităţii. Aceste persoane nu mai pot lucra, nu mai pot gândi, nu mai pot dormi, deoarece întreaga lor fiinţă este dominată de trăiri greu de descris, trăiri ce determină modificări în ceea ce priveşte sistemul de percepţie, de interpretare a realităţii, care generează reacţii relativ paradoxale de supra sau subevaluare a stimululilor cu care vine în contact. Ceea ce este frumos, urât poate căpăta valori exacerbate într-un sens sau altul. Ceilalţi semeni îşi dau seama cu uşurinţă de consecinţele săgeţilor lui Cupidon, de rănile provocate, deoarece aceştia răspund cu întârziere, contradictoriu stimulilor, fapt ce are efecte dezadaptative pentru întreaga personalitate. Pentru alte persoane, dragostea se poate manifestă, în plan comportamental, prin creşteri calitative şi cantitative ale performanţelor activităţii, prin instaurarea unei stări de bună dispoziţie şi de optimism. Mai departe întrebările pot continua: Este dragostea o emoţie sau un sentiment?

O întrebare care se poate pune la orice vârstă este aceea referitoare la faptul dacă suntem îndrăgostiţi? Răspunsul poate să vină cu uşurinţă mai ales dacă nu suntem la prima iubire şi cu mare greutate dacă este vorba de prima iubire sau uneori putem să confundăm o emoţie cu sentimentul iubirii. Iată de ce, vă prezentăm câteva "sfaturi" oferite de psihologul Andrei Cosmovici, în lucrarea *Psihologie generală*, Editura Polirom, Iaşi, 1996, p. 234.

"**Mai întâi**, după emoţiile pe care le observăm. Când plecarea pe timp îndelungat a unei persoane provoacă alteia o supărare, tristeţe, putem fi siguri că acesta îi e profund ataşată. Sau dacă un cadou mărunt îi cauzează cuiva o bucurie evident exagerată, acesta este dovada existenţei unui sentiment mai intens decât pare.

În al doilea rând, un afect durabil creează o preocupare frecventă, constantă chiar, faţă de obiectul afecţiunii. Îndrăgostitul autentic îşi aminteşte în fiece oră de iubita sa. Dar criteriul cel mai important îl constituie orientarea şi caracterul activităţii cuiva. Dacă cineva nutreşte o aspiraţie puternică de a ajunge un specialist într-un domeniu, afectul său e vizibil datorită locului important ce-l ocupă documentarea, studiul lucrărilor corespunzătoare, cât şi a renunţării la multe distracţii specifice tinereţii. În această privinţă, nu trebuie să ne aşteptăm la o consecvenţă absolută, pot fi şi conduite care aparent contrazic sentimentul principal: mama care îşi iubeşte copilul nu ezită să ia măsuri atunci când acesta nu are conduita aşteptată, îl ceartă, îl pedepseşte, atitudini decurgând dintr-un sentiment superior, conştient de necesitatea unei bune educaţii pentru o reuşită în viaţă.

Profunzimea sentimentului se vădeşte şi din multitudinea reacţiilor sus citate. Când cineva îşi întâlneşte, după multă vreme un prieten drag, manifestă o succesiune de emoţii: mirare, surpriză, bucurie, compătimire. Simultan năvălesc o sumedenie de amintiri: petreceri, necazuri, eforturi, aspiraţii comune. Totodată, apar şi reacţii adecvate: oferta de companie, de locuinţă, de ajutor etc. Sentimentul mobilizează întreaga personalitate."

Comun, în acest sentiment, este dorinţa de a avea mereu alături de tine "obiectul" iubirii, teama de a-l pierde. Se adaugă posibilitatea de a compara intensitatea acestui sentiment faţă de diferitele obiecte ale iubirii noastre. De regulă, fiecare ştie ce iubeşte mai mult şi ce iubeşte mai puţin, chiar dacă lucrurile nu sunt prea clare la debutul sentimentului. Există situaţii în care sentimentul se stinge imediat ce se manifestă (este vorba despre consumatorul de plăcere care este preocupat numai de sine însuşi). În alte cazuri, cel care iubeşte nu face acest lucru din dorinţa de a primi ceva înapoi, ci din dorinţa de a da totul, chiar dacă acest lucru este în detrimentul său. În unele limbi termenul "a iubi" se referă numai la ultima accepţiune (limba ucraineană).

Iubirea se deosebeşte de simpla atracţie sexuală. Există oare dragoste la prima vedere? Răspunsul nu poate fi decât afirmativ, deoarece dragostea se poate naşte din prietenie, dar şi dintr-o pasiune care apare la începutul cunoştinţei şi care se consolidează prin prietenie.

Aplicaţie: Identificaţi alte "semne" care ilustrează prezenţa sentimentului iubirii.

EVALUAREA NIVELULUI DE EMOTIVITATE

1. În general eviti să-ţi exteriorizi sentimentele. 5 4 3 2 1
2. Eviţi să-ţi manifeşti "slăbiciunea" faţă de persoanele care o determină. 5 4 3 2 1
3. Atunci când simţi că sentimentele trăite ameninţă să izbucnească, obişnuieşti să deturnezi situaţia. 5 4 3 2 1
4. Nu se poate spune că te entuziasmează foarte multe lucruri. 5 4 3 2 1
5. Nu îţi place ca fiecare întâlnire cu un cunoscut să fie "marcată" de îmbrăţişări şi sărutări pe obraji. 5 4 3 2 1
6. Nu crezi că exprimarea emoţiilor reprezintă o soluţie bună pentru depăşirea situaţiilor mai dificile. 5 4 3 2 1
7. Treci relativ repede peste lucrurile care ţi-au determinat stări afective negative. 5 4 3 2 1
8. Nu îţi plac aşa numitele "filme de dragoste". 5 4 3 2 1
9. Nu se poate susţine că evenimentele trecute îşi pun amprenta decisiv, în primul rând negativ, asupra persoanei tale. 5 4 3 2 1
10. A plânge în public este un semn de slăbiciune. 5 4 3 2 1
11. Nu te simţi bine lângă persoane deosebit de exuberante. 5 4 3 2 1
12. Te simţi jenat(ă) atunci când vezi oameni maturi plângând. 5 4 3 2 1
13. Nu înţelegi cum se poate cineva emoţiona atât de mult numai privind la un film sau la o emisiune TV. 5 4 3 2 1
14. Nu le permiţi celor din jur să te consoleze atunci când traversezi momente mai dificile. 5 4 3 2 1
15. Eşti deosebit de calm(ă). 5 4 3 2 1
16. Nu îţi place ca cei din jur să-ţi sesizeze starea de spirit. 5 4 3 2 1
17. Nu ai încredere în oamenii politici care îşi manifestă sentimentele în public. 5 4 3 2 1
18. Nu ai calităţi empatice. 5 4 3 2 1
19. Nu îţi plac în mod deosebit semnele fizice ale afecţiunii. 5 4 3 2 1
20. Nu citeşti proză "siropoasă". 5 4 3 2 1
21. Deşi uneori consideri că este cazul, îţi este greu să-ţi manifeşti tandreţea. 5 4 3 2 1
22. Încerci întotdeauna să-ţi ascunzi supărarea. 5 4 3 2 1
23. Nu-ţi manifeşti "zgomotos" stările de bucurie. 5 4 3 2 1
24. Eşti de acord cu educaţia diferită a fetelor şi a băieţilor, potrivit căreia aceştia din urmă sunt îndemnaţi să-şi ascundă lacrimile. 5 4 3 2 1

Aplicarea testului de mai sus presupune ca pentru fiecare item să vă declaraţi acordul sau dezacordul pe o scală de la 1 la 5, unde 1 reprezintă un dezacord total, iar 5 un acord total cu itemul în cauză. După ce aţi răspuns la fiecare item, totalizaţi punctele obţinute şi interpretaţi rezultatul potrivit grilei de mai jos.

Capacităţile tale empatice şi afective sunt extrem de dezvoltate, reuşind să te impresioneze chiar şi evenimente relativ minore. Cei din jurul tău te consideră o fiinţă deosebit de sensibilă, deşi uneori s-ar putea să fie deranjaţi de "efluviile" tale emoţionale. Trebuie să recunoşti că uneori puţină stăpânire de sine nu poate reprezenta decât ceva pozitiv.	**0 - 40**	**41 - 80**	**81 - 120**	Fie dispui de un control "perfect" asupra propriei persoane, fie intri în categoria celor cu "inimă de piatră". Fapt este că ai dificultăţi în manifestarea emotivităţii, ceea ce, cel puţin în anumite contexte, reprezintă un handicap. Manifestarea emoţiilor nu reprezintă necesar un handicap posibil de îndepărtat. Dimpotrivă, afectivitatea este una dintre dimensiunile specific umane.

13. ACTIVITATEA VOLUNTARĂ

13.1 DEFINIREA ŞI CARACTERIZAREA ACTIVITĂŢII

În cazul animalului activitatea este reflexă sau se vorbeşte despre **instinct sau tendinţă. În cazul omului** se poate vorbi despre **deprinderi şi despre acţiune voluntară.**

Omul-personalitate se subsumează formulei **"a exista pentru a acţiona, pentru a desfăşura o anumită activitate"**, în timp ce **animalul "acţionează pentru a trăi"**. Prin urmare, subiectul uman nu există ca atare decât **în şi prin activitate.**

Activitatea, în sens general, **este un raport selectiv între subiect şi un anumit complex de sarcini cu conţinut obiectiv, în cadrul căruia subiectul îşi utilizează forţele psihice şi fizice pentru realizarea scopului propus** (are finalitate adaptativă).

Activitatea **realizează o integrare ierarhică** a tuturor funcţiilor, proceselor şi a trăsăturilor psihice ale personalităţii. În acelaşi timp, **modul de desfăşurare şi performanţa activităţii depind de gradul de elaborare a proceselor psihice particulare şi de trăsăturile globale de personalitate.**

Întrucât, se constată că şi activitatea este dependentă de procesele şi funcţiile psihice particulare, putem afirma că, între ele, se manifestă o **condiţionare reciprocă.**

13.2 STRUCTURA ACTIVITĂŢII

Din punct de vedere psihologic, în structura activităţii intră:

1. **Motivul**, care răspunde la întrebarea: **de ce?**
2. **Scopul**, care răspunde la întrebarea: **ce se urmăreşte?**
3. **Mijlocul**, care răspunde la întrebarea: **cum?**

Ca realitate psihică, **activitatea umană este un sistem funcţional ierarhic organizat**, în structura lui identificându-se mişcările, operaţiile şi acţiunile.

Mişcările (musculare şi ideale) sunt cele mai simple elemente constitutive ale activităţii. **Operaţiile** (de analiză, ordonare, apucare, separare, eliminare etc.) sunt mijloace de realizare a acţiunilor. Din punct de vedere psihologic nu dispun nici de scop, nici de motivaţie proprie. **Acţiunile** (includ mişcări şi operaţii) **se subsumează activităţii** şi se orientează spre un scop, presupun folosirea unui mijloc, **însă nu dispun de un motiv propriu.** Prezenţa scopului în orice acţiune, determină **caracterul** lor **voluntar.** Din punct de vedere psihologic, **activitatea dispune de scop şi de motiv propriu** (ele coincid, deoarece ceea ce stimulează şi constituie obiectivul ei, este acelaşi lucru, de exemplu citirea unei cărţi pentru aflarea conţinutului).

Elementele activităţii nu sunt statice, ci extrem de mobile, ele putând să treacă unele în altele.

13.3 STRUCTURA ACTIVITĂŢII

1. După **planul de desfăşurare** şi **după natura produsului**, există: **activitate predominant spirituală** (intelectuală) şi **activitate predominant materială** (fizică).

2. După **locul ocupat în viaţa subiectului**, există: **activitate principală** (de bază) şi **activitate secundară** (subordonată).

3. După **natura şi evoluţia ontogenetică, există:**
   a) **jocul**;
   b) **învăţarea** (După **conţinut** poate fi: **învăţare perceptivă, conceptuală, operaţională şi socială.**);
   c) **munca** (După **natura componentelor dominante**, munca poate fi: **intelectuală şi fizică** şi **după caracterul produsului**, munca poate fi: **reproductiv-executivă** şi **novator-creatoare.**
   d) **creaţia;**

4. După **gradul de conştientizare a componentelor,** există **activitate în totalitate conştientă** (ia forma voinţei) şi **activitate cu componente automatizate** (ia forma deprinderii sau automatismului).

13.4 DEFINIREA ŞI CARACTERIZAREA VOINŢEI

În viaţa de zi cu zi, utilizăm frecvent expresii de genul: "este lipsit de voinţă şi, de aceea, nu va reuşi în viaţă" sau "are voinţă puternică şi, de aceea, va învinge toate obstacolele". În cele ce urmează o să încercăm să surprindem specificul acelor "forţe miraculoase" a căror prezenţă asigura reuşita în activitate şi a căror absenţă nu este de dorit, iar pentru aceasta va trebui să surprindem specificul voinţei ca proces psihic reglatoriu.

Voinţa ***este un proces psihic complex, prin intermediul căruia omul îşi mobilizează şi-şi canalizează forţele şi capacităţile fizice şi spirituale în vederea învingerii obstacolelor care apar pe traiectoria activităţii.***

J. Piaget consideră voinţa un reglaj al reglajelor, subliniind faptul că ea se răsfrânge asupra proceselor cognitive şi afective.

Voinţa poate fi înţeleasă ca: **modalitate de coordonare a activităţii** în general, **ca proces superior de autoreglaj şi ca aptitudine de a acţiona** în vederea realizării unui scop conştient propus.

Din punct de vedere psihologic, obstacolul nu se identifică cu nici un obiect sau fenomen al realităţii şi nici cu rezistenţa internă resimţită de individ în desfăşurarea unei activităţi, ci **reprezintă confruntarea dintre posibilităţile omului şi condiţiile obiective ale activităţii.**

Natura obstacolului poate fi diferită: **exterioară sau internă. În evaluarea obstacolului** poate să se producă: **subaprecierea** obstacolului (eşec), **supraaprecierea** obstacolului (eşec) sau **reflectarea adecvată** a acestuia. În depăşirea obstacolului, omul îşi mobilizează efortul voluntar.

Efortul voluntar nu este înnăscut, el fiind dependent de modul de apreciere a obstacolului şi de nivelul de dezvoltare al limbajului. **Efortul voluntar constă dintr-o mobilizare a resurselor fizice, intelectuale, emoţionale, prin intermediul mecanismelor verbale.**

Limbajul are rol reglator în declanşarea, organizarea şi desfăşurarea acţiunilor mintale sau motorii. Astfel, voinţa poate să transforme imperativele externe în comenzi interne (autocomenzi), constituindu-se ca **mecanism psihic de autoreglare, de autoguvernare şi de dirijare a conduitei.**

13.5 ETAPELE ACTULUI VOLUNTAR

Etapele actului voluntar sunt:

1. **Articularea motivaţională, prefigurarea intenţiei sau impulsul**. Conştientizarea impulsului şi raportarea lui la un anumit obiect sunt urmate de **formularea scopului şi direcţionarea acţiunii în vederea realizării lui** (starea de "vrere" - "vreau X"), de **descoperirea unor căi posibile de realizare a scopului**, de **cunoaşterea motivelor care le întăresc sau care le infirmă.**
2. **Analiza şi lupta motivelor** presupune că motivele odată elaborate intră în raporturi de concordanţă sau de opoziţie, ceea ce impune aprecierea avantajelor şi a dezavantajelor alegerii unuia sau a altuia. **Tulburările voinţei** se pot manifesta în fazele deliberării, astfel **abulicul** cântăreşte avantajele şi dezavantajele, îşi modifică proiectele şi nu întreprinde nimic.
3. **Luarea hotărârii** presupune alegerea unui motiv şi respingerea sau amânarea celorlalte, stabilindu-se, eventual, ordinea realizării lor. Acum apare **intenţia de a acţiona. Tulburările voinţei** se pot manifesta în fazele luării hotărârii, când unii **subiecţi anxioşi** se plasează sub autoritatea altora: părinţi, preoţi, bunici etc. şi îndeplinesc slujbe modeste pentru a putea scăpa de responsabilităţi.
4. **Îndeplinirea planului sau faza execuţiei** este formată din **operaţii concrete** şi, uneori, **operaţii automatizate** (deprinderi) care vor fi integrate controlului conştient. Pe parcursul execuţiei pot să apară obstacole şi acţiunea să eşueze, scopul nefiind realizat. **Tulburările voinţei** se pot manifesta în fazele execuţiei, astfel **veleitarul** nu-şi duce la bun sfârşit proiectul din lipsă de constanţă.
5. **Faza de evaluare şi de verificare a rezultatelor** parţiale şi transformarea lor în **informaţie inversă**, pentru comanda şi efectuarea operaţiilor viitoare. Dacă rezultatele nu sunt cele scontate, atunci sunt şanse ca acţiunea să fie repetată. Rezultatul final, prin conexiune inversă, asigură înregistrarea programului (schemei) acţiunii pentru utilizarea ulterioară.

13.6 CALITĂŢILE VOINŢEI

Voinţa nu este o însuşire psihică înnăscută, ci ea se dezvoltă în procesul activităţii, sub influenţa educaţiei şi pe măsura acumulării experienţei personale. Astfel, voinţa diferă calitativ de la o vârstă la alta, în funcţie de aspectul calitativ al activităţii predominante. La început, în dezvoltarea mişcărilor voluntare predomină trebuinţele organice ale copilului (foame, sete), apoi predomină percepţiile şi reprezentările şi mai târziu, rolul hotărâtor îl au gândirea şi limbajul. În concordanţă cu vârsta, se schimbă motivele şi scopurile activităţii în funcţie de puterea de proiectare, în plan mintal, a activităţii. Odată cu aceasta creşte şi capacitatea de a mobiliza efortul voluntar necesar pentru depăşirea obstacolelor interne şi externe, în activitate se constituie şi calităţile voinţei.

Cele mai importante calităţi ale voinţei sunt:

1. **Perseverenţa** constă în menţinerea timp îndelungat a efortului. Opusul ei este **încăpăţânarea** care presupune urmărirea unui scop chiar şi atunci când este clar că împrejurările nu oferă nici o şansă de reuşită (este rezultatul lipsei de flexibilitate în gândire şi în acţiune, al prejudecăţilor sau al unor carenţe educaţionale).
2. **Fermitatea sau tăria voinţei** este capacitatea de a suporta dificultăţile, opiniile contrare severitatea criticii etc., pentru a-ţi menţine hotărârea luată. Opusul ei este **slăbiciunea voinţei** care înseamnă imposibilitatea de a realiza efortul voluntar cerut.
3. **Independenţa şi iniţiativa** exprimă gradul de autodeterminare şi originalitatea liniei proprii de conduită. Opusul ei este **sugestibilitatea** care constă în adoptarea necritică a influenţelor exterioare.
4. **Autocontrolul** presupune conştientizarea, aprecierea şi adecvarea permanentă a tendinţelor, motivelor şi proceselor intelectuale, precum şi a acţiunilor concrete anumitor exigenţe, principii, idealuri morale, politice, sociale etc.
5. **Promptitudinea deciziei** constă în rapiditatea cu care omul deliberează. Opusul ei este **nehotărârea** sau **tergiversarea** care se manifestă ca oscilaţie îndelungată şi nejustificată între motive, scopuri, mijloace etc. cu amânarea deciziei.

Calităţile voinţei, integrate în structuri mai complexe, devin trăsături de caracter. **Dezvoltarea voinţei contribuie la dezvoltarea personalităţii**. După tipul de activitate şi de efort exersate, **voinţa se specializează** fiind mai dezvoltată într-un domeniu decât în altul.

13.7 TEORII ASUPRA ACTULUI VOLUNTAR

a) Teoriile intelectualiste. În Grecia antică se considera că **gândirea joacă un rol important în actul voluntar, în deliberare**, căci, după socratici, fiecare greşeală morală este o eroare şi fiecare virtute este ştiinţă (rolul gândirii este evident în etapa deliberării, dar argumentele nu au doar suport logic, ci şi afectiv).

b) Punctul de vedere psihofiziologic. B. Skinner vede **actul voluntar ca** un **rezultat al complicării legăturilor temporare, ca** un **reflex condiţionat instrumental**. Actul voluntar este un act ideomotor (imaginea unor cireşe coapte îl determină pe un copil să se cațere în copac), însă nu orice act ideomotor este şi voluntar.

c) Aspectul afectiv. W. Wundt şi F. Rignano arată că actul voluntar începe cu anumite dorinţe, aspiraţii şi constă în lupta dintre ele. Astfel, **la baza actului voluntar se află sentimentele** şi vorbim despre voinţă atunci când hotărârea este luată pe baza unui sentiment superior.

d) Sublinierea aspectului specific. După **W. James**, actul de voinţă este următorul: ne hotărâm să acţionăm împotriva unei dorinţe puternice pentru a face ceva lipsit de atracţie. Dorinţele se lovesc de un "trebuie" ca de un perete ce opune rezistenţă, dar este lipsit de atracţie şi de căldură. Este **conştiinţa morală**: nu am nici o poftă să învăţ sau să merg la şcoală, însă am conştiinţa unei obligaţii, a unei datorii imperioase.

13. ACTIVITATEA VOLUNTARĂ: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1 p.):***

1. În structura activităţii, din punct de vedere psihologic, intră motivul, scopul şi mijlocul. ☐
2. După evoluţia ontogenetică, există jocul şi munca. ☐
3. Perseverenţa este mai cu seamă o calitate a gândirii decât a voinţei. ☐
4. Numai persoanele introvertite sunt capabile de acte voluntare. ☐
5. Perseverenţa este sinonimă cu încăpăţânarea. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Etapele actului voluntar sunt următoarele ....., ..., ... şi .....
7. Un rol reglator în declanşarea, organizarea şi desfăşurarea diferitelor tipuri de acţiuni îl are .....
8. Opusul fermităţii voinţei este .....
9. După locul ocupat în viaţa subiectului, există activitate ..... şi .....
10. .....consideră voinţa un reglaj al reglajelor.

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Nu reprezintă calitate a voinţei:
- **a)** independenţa
- **b)** autocontrolul
- **c)** mobilitatea
- **d)** promptitudinea deciziei

12. Clasificarea activităţilor în activităţi principale şi secundare are la bază:
- **a)** mecanismul şi dezvoltarea sa
- **b)** gradul de dificultate al sarcinii
- **c)** locul ocupat în viaţa subiectului
- **d)** planul de desfăşurare

13. Nu reprezintă o etapă a actului voluntar:
- **a)** analiza şi lupta motivelor
- **b)** interesul pentru activitate
- **c)** luarea hotărârii
- **d)** faza execuţiei

14. Nu reprezintă o caracteristică a voinţei faptul că este:
- **a)** o modalitate de coordonare a activităţii
- **b)** aptitudine de a acţiona
- **c)** un proces superior de autoreglaj
- **d)** totdeauna un conflict valoric

15. Învăţarea:
- **a)** este involuntară
- **b)** presupune formarea simultană a laturii informative şi a celei formative
- **c)** nu este influenţată de motivaţie
- **d)** se reduce la memorie

Trataţi următoarele subiecte (5 x 7 p.):

16. Pornind de la descrierea generală a fiecărei etape a actului voluntar, argumentaţi răspunsul la întrebarea: "În care etapă a actului voluntar se depune cel mai mare efort de voinţă?"
17. Descrieţi calităţile voinţei care caracterizează capacitatea de efort a unei persoane.
18. Identificaţi asemănările şi deosebirile dintre fazele procesului rezolutiv şi fazele actului voluntar.
19. Luând ca bază activitatea de învăţare, determinaţi fazele actului voluntar.
20. Citiţi cu atenţie următoarea fabulă atribuită filosofului Jean Buridan şi analizaţi posibilitatea ca actul deciziei să nu intervină în orice activitate: "Buridan avea un măgar. Înainte de a pleca de acasă, Buridan i-a pus în iesle, atât în dreapta, cât şi în stânga stănoagelor, o cantitate suficientă de fân. Cum însă fânul din amândouă grămezile era la fel, măgarul nu s-a putut hotărî din care să mănânce şi a murit de foame."

21. Voinţa este considerată un reglaj al reglajelor. ***(15p.)***
   - **A.** Definiţi obstacolul.
   - **B.** Precizaţi natura obstacolului.
   - **C.** Identificaţi fenomenele care pot să se producă în evaluarea obstacolului.
22. În aproximativ jumătate de pagină comentaţi afirmaţia lui Secenov potrivit căreia "Voinţa nu este un agent obscur, care comandă numai mişcările. El este latura activă a raţiunii şi a simţului moral (...)" ***(10p.)***

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte

FAPTUL VOLUNTAR

"... psihologia contemporană, cu multă greutate, îşi croieşte un drum spre adevăr. Soluţia pe care tinde s-o dea problemei faptului voluntar ni se pare a fi următoarea. Individualitatea organică este considerată a fi la baza tuturor mişcărilor corpului. Nu este mişcare care să nu exprime individualitatea animalului. Dar mişcarea în care se exprimă individualitatea nu este totdeauna una voluntară. Un om furios, de exemplu, bate cu pumnul în masă ca răspuns la o excitaţie primită. În bătaia cu pumnul în masă se exprimă individualitatea lui; cu toate acestea, ea nu este un fapt voluntar. Tot astfel, nu este fapt voluntar mimica de deznădejde pe care o face cineva la auzul unei veşti triste. Toate mişcările de expresie emoţională exprimă individualitatea şi, cu toate acestea, ele nu sunt fapte voluntare. L. Klages, de la care împrumutăm exemplul de mai sus, spune că acestea sunt mişcări generice care preced mişcările individuale voluntare. Problema este cum se nasc mişcările individuale voluntare? Ce complicaţie nouă intervine pentru ca o exprimare emoţională să se prefacă într-un fapt de voinţă? Klages nu dă la aceste întrebări un răspuns explicativ, dar face o bună descriere a diferenţei dintre expresia emoţională şi faptul voluntar. Direcţia mişcărilor voluntare, zice el, este determinată de imaginile individuale ale obiectelor externe, pe când mişcările emoţionale sunt cauzate de imaginile tipice formate după obiecte. Expresiile emoţionale ar fi, faţă de faptele voluntare, ceea ce sunt proverbele faţă de judecăţile precise din punct de vedere ştiinţific. Lor le lipseşte însuşirea de a fi instrumente pentru atingerea unui scop. Omul furios dă cu pumnul în masă pentru a-şi descărca furia, şi nu pentru a produce o anumită schimbare în masă; schimbarea, când se produce, este fără utilitate pentru el, dacă nu chiar păgubitoare. Faptul voluntar este o instrumentaţie în vederea unui scop şi de aceea el variază în funcţie de necesitate, pe când expresia emoţională rămâne aceeaşi ori de câte ori este repetată: nu plânge mai bine acela care a plâns mai des şi nu râde mai bine acela care a avut bucurii mai des, ci expresia plânsului şi a râsului rămâne la fiecare om aşa cum îi este dată de la naştere. La faptul voluntar, dimpotrivă, repetarea are efecte vizibile. Un fapt voluntar repetat se perfecţionează uneori ca uşurinţă de executare, până ce devine obişnuinţă, alteori ca precizie. De aceea, conchide Klages, este eronată teoria lui Darwin, care explică expresiile emoţionale prin obişnuinţa dobândită în urma unor acte des repetate. Obişnuinţa nu are nici un rol în cazul expresiilor emoţionale, ci numai al faptelor voluntare.

Cu această descriere ne aflăm în pragul explicării faptului voluntar. Ce este nou şi original în faptul voluntar? Legătura dintre mişcare şi reprezentarea excitaţiilor externe? Nu. Această legătură există şi în mişcările emoţionale... Prin urmare, ceea ce este nou şi original în faptul voluntar nu constă în legătura dintre reprezentare şi mişcare, şi deci nu prin explicarea mecanismului acestei legături aflăm explicarea faptului voluntar; ... cel mult, faptul voluntar se serveşte de acest mecanism, cum se serveşte de multe altele. Cu adevărat nou şi original în faptul voluntar este direcţia lui instrumentală: intenţia motivată a conştiinţei de a se servi de el pentru un scop, reprezentat dinainte. Sunt, deci, aici două probleme cu totul deosebite: una, aceea a mecanismului care leagă mişcarea corpului de excitaţie, obiect sau reprezentare de obiect, o problemă care s-ar putea rezuma la întrebarea: *cum* se înlănţuiesc actele sufleteşti în mişcare? Problema a doua, cea a motivării mişcării în vederea realizării unui scop, s-ar putea rezuma la întrebarea: *pentru ce* această mişcare şi nu alta? În psihologia veche se confundau foarte adeseori aceste două probleme şi, ceea ce era mai grav încă, se suprima suna din ele: de regulă, în psihologia spiritualistă se suprima problema înlănţuirii, iar în psihologia materialistă problema motivării. Faptul voluntar nu se explică complet decât acordându-se atenţie ambelor probleme."

(***Sursa***: C.R. Motru, *Curs de psihologie*, Editura Esotera, Editura Vox, Bucureşti, 1996, p. 306-307.)

Aplicaţie: Pe baza informaţiilor dobândite comparaţi motivaţia cu voinţa.

EVALUAREA CAPACITĂŢII DECIZIONALE (PROCESELOR VOLITIVE)

	Da				Nu
1. Te simţi bine şi ai impresia că poţi reuşi numai dacă ceea ce întreprinzi a mai fost realizat de o altă persoană.	5	4	3	2	1
2. Ţi se reproşează adesea că eşti cam neglijent(ă).	5	4	3	2	1
3. Se poate susţine că ai tendinţa de a amâna adoptarea deciziilor, rezolvarea problemelor.	5	4	3	2	1
4. Deoarece ai impresia că nu faci nimic aşa cum trebuie, s-ar putea spune că eşti pesimist(ă).	5	4	3	2	1
5. Eviţi să asumi responsabilităţi.	5	4	3	2	1
6. Deşi consideri adesea că deţii cea mai bună soluţie, nu insişti în a-ţi impune opinia.	5	4	3	2	1
7. Ţi se spune adesea că nu eşti prea consecvent(ă).	5	4	3	2	1
8. Îţi displac dificultăţile de orice fel, aşa încât eviţi să te implici.	5	4	3	2	1
9. Simţi adesea că nu ai nici un fel de perspectivă.	5	4	3	2	1
10. Te simţi foarte bine atunci când îţi pot rezolva alţii problemele.	5	4	3	2	1
11. Renunţi adesea la oportunităţile care ţi se oferă în favoarea comunităţii.	5	4	3	2	1
12. Există câteva persoane cărora le ceri sfatul în permanenţă.	5	4	3	2	1
13. Te simţi mai bine atunci când ţi se spune ce să faci.	5	4	3	2	1
14. Nu reuşeşti să-ţi impui propria opinie decât rareori.	5	4	3	2	1
15. Ceilalţi te caracterizează ca timid(ă).	5	4	3	2	1
16. Abandonezi destul de uşor acţiunile, activităţile demarate.	5	4	3	2	1
17. În cadrul disputelor cedezi foarte repede.	5	4	3	2	1
18. Reuşeşti să duci la bun sfârşit lucrurile numai dacă eşti supravegheat sau îndemnat în permanenţă.	5	4	3	2	1
19. Îţi plac toate lucrurile pe care le poţi obţine fără efort, oricât de mărunte ar fi.	5	4	3	2	1
20. O posibilă deviză a vieţii tale ar fi "Şi mâine este o zi!".	5	4	3	2	1
21. Oboseşti relativ uşor, deşi această oboseală nu este atât de natură fizică, cât psihică.	5	4	3	2	1
22. Preferi lucrurile, activităţile cu care te-ai obişnuit, decât să încerci unele noi.	5	4	3	2	1
23. Atunci când ai reuşit să adopţi o decizie, resimţi un blocaj care te reţine de la a trece la acţiune.	5	4	3	2	1
24. Îţi este adesea teamă şi chiar ai sentimentul că nu ai luat decizia corectă.	5	4	3	2	1
25. Te emoţionezi uşor, mai ales când trebuie să intervii într-o discuţie.	5	4	3	2	1

Aplicarea testului de mai sus presupune ca pentru fiecare item să vă declaraţi acordul sau dezacordul pe o scală de la 1 la 5, unde 1 reprezintă un dezacord total, iar 5 un acord total cu itemul în cauză. După ce aţi răspuns la fiecare item, totalizaţi punctele obţinute şi interpretaţi rezultatul în funcţie de grila de mai jos.

25 - 50	51 - 75	76 - 100	101 - 125
Se poate susţine că eşti o persoană hotărâtă, cu o voinţă puternică, o persoană care "ştie ce vrea de la viaţă". Eşti perseverent(ă) şi abordezi cu încredere toate obstacolele, reuşind să le depăşeşti.	Uneori te mobilizezi, dar numai atunci când doreşti cu adevărat ceva şi consideri că efortul merită. Altfel, eşti cam delăsător (delăsătoare). Nu te caracterizează perseverenţa, pe care o "dai" pe comoditate. Simţi uneori un regret că nu realizezi mai multe, dar îţi trece relativ repede.	Ai foarte puţină încredere în forţele proprii şi o voinţă deosebit de slabă. Eşti inconstant(ă) şi preferi să fii condus(ă) de cei din jur.	Eviţi sistematic orice responsabilitate, caracterizarea ce ţi se potriveşte fiind aceea de imatur(ă). Nu ai deloc încredere în tine şi se poate spune că îţi place statutul de "păpuşă". Este posibil ca această stare să te mulţumească, dar atunci s-ar putea pune următoarea întrebare: se poate vorbi într-adevăr de personalitate în cazul tău?

14. DEPRINDERILE

14.1 DEFINIREA ŞI CARACTERIZAREA DEPRINDERILOR

Activitatea umană presupune o serie de reacţii, gesturi sau activităţi, unele dintre acestea fiind automatizate, anume **deprinderile**.

Deprinderile reprezintă componente automatizate ale activităţii, elaborate conştient, consolidate prin exerciţiu şi desfăşurate fără un control conştient permanent.

Caracteristici ale deprinderilor:
- sunt acţiuni postvoluntare;
- sunt prezente doar la cei care le-au învăţat;
- absenţa lor face imposibilă desfăşurarea activităţilor complexe;
- prezenţa lor eliberează atenţia.

14.2 CLASIFICAREA DEPRINDERILOR

1. După **complexitate** se disting:
   - deprinderi simple;
   - deprinderi complexe.
2. După **procesele psihice automatizate implicate preponderent** se disting:
   - deprinderi senzorio-perceptive;
   - deprinderi verbale;
   - deprinderi de gândire;
   - deprinderi motorii.
3. După **tipul activităţii în care se încadrează** se disting:
   - deprinderi de joc;
   - deprinderi de învăţare;
   - deprinderi de muncă.

Deprinderile **nu** sunt însă niciodată pure, clasificările delimitând tipurile precizate în funcţie de dominante.

14.3 FORMAREA ŞI INTERACŢIUNEA DEPRINDERILOR

Toate **deprinderile prezente la o persoană sunt dobândite, procesul de formare a deprinderilor** presupunând mai multe **condiţii**:

1. **Condiţii externe**: o instruire verbală; demonstrarea acţiunii; realizarea de exerciţii; controlul şi autocontrolul execuţiei; păstrarea metodelor, caracterul activ şi calitatea acestora etc.
2. **Condiţii interne**: interesul celui care învaţă; existenţa unor trăiri afective; prezenţa unor calităţi înnăscute; prezenţa altor deprinderi asemănătoare etc.

Procesul de formare a deprinderilor presupune mai multe **etape**:

1. ***familiarizarea cu acţiunea***;
2. ***învăţarea analitică***;
3. ***organizarea şi sistematizarea***;
4. ***automatizarea***;
5. ***perfecţionarea***.

După constituire, deprinderile nu rămân izolate, ci *interacţionează*, putându-se pune în evidenţă două **fenomene**:
- **transferul** = relaţia pozitivă între o deprindere deja formată şi una în curs de formare;
- **interferenţa** = fenomenul de influenţă negativă între două deprinderi, manifestat retroactiv sau proactiv.

Interacţiunea, la nivelul psihicului uman, se poate pune în evidenţă şi în legătură cu alte componente psihice:

Priceperile ← apar în urma interacţiunilor dintre deprinderi şi cunoştinţele deţinute.

Obişnuinţele ← rezultă din interacţiunea deprinderilor cu trebuinţele, fiind componente automatizate ale activităţii (pot fi **pozitive** sau **negative**).

14. DEPRINDERILE: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1p):***

1. Deprinderile eliberează mare parte din controlul atenţiei. ☐
2. Priceperile sunt mai puţin flexibile decât deprinderile. ☐
3. Formarea unei deprinderi implică întreaga personalitate. ☐
4. Deprinderile sunt în cea mai mare parte înnăscute. ☐
5. Deprinderile sunt acţiuni postvoluntare. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2p):

6. Toate fazele realizării deprinderilor presupun realizarea de .....
7. Existenţa unor trăiri afectie pozitive constituie una dintre condiţiile ..... de formare a deprinderilor.
8. Odată formate, deprinderile se integrează diferitelor .....
9. Existenţa deprinderilor permite ..... să fie distributivă.
10. ..... se poate manifesta retroactiv sau proactiv.

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3p.):

11. Printre etapele formării deprinderilor nu poate fi amintită:
- **a)** etapa familiarizării
- **b)** etapa încercărilor
- **c)** etapa învăţării analitice
- **d)** etapa organizării şi sistematizării
- **e)** etapa atingerii parametrilor de viteză şi corectitudine

12. Printre condiţiile elaborării deprinderilor nu poate fi amintită:
- **a)** realizarea de exerciţii
- **b)** instruirea verbală prealabilă
- **c)** prezenţa intereselor pentru activitate şi uneori a aptitudinilor
- **d)** demonstrarea modelului acţiunii
- **e)** întrepătrunderea deprinderilor

13. Diferenţele între transfer şi interferenţă ca fenomene de interacţiune a deprinderilor privesc:
- **a)** interferenţa poate funcţiona retroactiv sau proactiv, dar transferul doar proactiv
- **b)** transferul poate funcţiona retroactiv sau proactiv, dar interferenţa doar proactiv
- **c)** transferul funcţionează retroactiv, dar interferenţa doar proactiv
- **d)** transferul reprezintă un aspect pozitiv, în timp ce interferenţa unul negativ
- **e)** interferenţa reprezintă un aspect pozitiv, în timp ce transferul unul negativ

14. Deprinderile se caracterizează prin:
- **a)** sunt componente automatizate ale activităţii
- **b)** actualizarea unor motive aflate adesea în opoziţie
- **c)** sunt elaborate conştient şi consolidate prin exerciţiu
- **d)** se desfăşoară fără control conştient permanent
- **e)** modularea de o anumită manieră a tonusului nervos

15. Fenomenul de interferenţă poate fi facilitat de:
- **a)** timpul foarte lung între formarea deprinderilor ce interferează
- **b)** timpul scurt între formarea deprinderilor ce interferează
- **c)** slaba diferenţiere între deprinderile ce interferează
- **d)** diferenţierea accentuată între deprinderile ce interferează
- **e)** consolidarea insuficientă a deprinderilor

Trataţi următoarele subiecte (4 x 7p.):

16. Analizaţi comparativ deprinderile, priceperile şi obişnuinţele.
17. Pornind de la definirea deprinderilor, argumentaţi importanţa acestora pentru activitatea umană.
18. Analizaţi succint fenomenele de interacţiue a deprinderilor.
19. Analizaţi posibila legătură între deprinderi şi performanţa în diferite activităţi.
20. Deprinderile reprezintă condiţii foarte importante pentru desfăşurarea activităţilor complexe *(12 p.)*:
    - A. Definiţi deprinderile;
    - B. Menţionaţi şi explicaţi un efect important pe care formarea deprinderilor îl are asupra desfăşurării activităţii;
    - C. Numiţi şi explicaţi fenomenele de interacţiune a deprinderilor.
21. Elaboraţi un eseu de aproximativ 2 pagini în cadrul căruia să analizaţi relaţiile de determinare existente între *deprinderi, activitatea voluntară* şi *atenţie. (20 p.)*

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

AUTOEVALUAREA STILULUI DE MUNCĂ

Este evident că finalitatea formării diferitelor deprinderi este legată direct de modul în care acţionăm şi de eficienţa cu care desfăşurăm diferitele activităţi, în special cele care ţin de domeniile de activitate majore ale existenţei fiecăruia. Fapt este că nu procedăm identic, nu abordăm problemele şi nu identificăm soluţiile asemănător, de la o persoană la alta "stilul de muncă" fiind diferit. Vă propunem astfel o scală de autoevaluare care ia în calcul şapte factori, pentru fiecare dintre aceşti factori extremele fiind la fel de dezirabile. Ceea ce trebuie să faceţi este să vă autoevaluaţi, acordându-vă un anumit punctaj în cazul fiecărui factor, iar după aceea să uniţi punctele precizate, rezultatul fiind o diagramă a stilului de muncă. Totuşi, pentru un control cât mai bun al autoevaluării, solicitaţi evaluări şi din partea altor două persoane, care vă cunosc suficient de bine, încercând după aceea să aduceţi la un numitor comun autoevaluarea şi evaluările obţinute.

Deciziile sunt luate analitic, după considerarea tuturor alternativelor, fără grabă.	**1. Modelul decizional** 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	Deciziile sunt luate spontan, în baza intuiţiei, cu mare rapiditate.
Stabilitate, consecvenţă, adept(ă) al(a) regulilor bine stabilite, al(a) continuităţii.	**2. Atitudinea faţă de schimbare** 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	Flexibilitate, maleabilitate accentuată, adaptabilitate accentuată.
Temperat(ă), raţional(ă), relativ puţine reacţii emoţionale, chibzuit(ă), reţinut(ă).	**3. Implicarea în activitate** 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	Deosebit de implicat(ă), foarte emoţional(ă), "pui suflet în tot ce faci".
Organizat(ă), meticulos (meticuloasă), ordonat(ă), chiar obsedat(ă) de ordine, de "locul lucrurilor".	**4. Abilităţi de organizare** 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	Inovativ(ă), capacitate mare de improvizare, spontaneitate, obsedat(ă) de libertate.
Mai curând pragmatic(ă), puţin creativ(ă), mai orientat(ă) spre aplicarea ideilor decât spre conceperea de soluţii.	**5. Creativitatea** 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	Creativ(ă), original(ă), inovativ(ă), oferi mereu soluţii noi.
Accepţi cu uşurinţă lucrurile aşa cum se întâmplă, nu-ţi plac competiţiile, nu ai visuri "măreţe" de realizare.	**6. Climat organizaţional (competitivitate)** 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	Eşti orientat(ă) spre succes şi realizare, atras(ă) de competiţii, făcându-le faţă cu succes.
Preferi să acţionezi singur(ă), concentrându-te asupra sarcinii de realizat.	**7. Atitudinea faţă de ceilalţi** 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	Lucrezi foarte bine în echipă, fiind deosebit de cooperant(ă).

15. PERSONALITATEA

15.1 PERSONALITATEA CA SISTEM

Personalitatea, în sensul propriu psihologiei, desemnează un sistem integrator, anume **sistemul psihic uman, cel mai complex sistem energetico-informaţional, dotat şi constituit în baza unor mecanisme de autoorganizare şi autoreglaj, autoredundante şi autodeterminante.**

Personalitatea se caracterizează prin faptul că:

- are un caracter *sistemic*;
- are un caracter *sintetic*;
- este *emergentă funcţionării ca întreg a fiinţei umane*;
- are un caracter *stabil*;
- are un caracter *flexibil.*

Personalitatea reprezintă un **sistem multidimensional**:

- **dimensiunea biologică**, relativă la ereditate;
- **dimensiunea socio-culturală**, relativă la intervenţia mediului socio-cultural asupra eredităţii;
- **dimensiunea psihologică**, constituită în zona de intersecţie a nativului cu dobânditul.

Personalitatea, în general, este identificabilă cu **subiectul uman concret**, iar din punct de vedere psihologic este relativă la **ansambul sistemului psihic uman**, fără a se identifica cu acesta.

Personalitatea poate fi abordată printr-un set de factori (constructe personale - G. Kelly) caracterizaţi prin:

- caracter **integrator**;
- caracter **stabil**;
- caracter **sistemic**;
- caracter **adaptativ**;
- caracter **definitoriu**.

Termenul de *personalitate* nu este singurul utilizat pentru desemnarea fiinţei umane concrete în integralitatea sa, ci sunt utilizaţi, de asemenea, termeni, precum cei de *individ*, *individualitate* şi *persoană* (*vezi capitolul 16*).

15.2 MODELE DE PERSONALITATE

1. **Modelul psihanalitic**: datorat lui **Sigmund Freud**, se bazează pe afirmarea unei *organizări nivelare* a sistemului psihic uman:
   - **inconştient** (nu este accesibil conştiinţei, fiind sediul instinctelor sexuale, agresivităţii, dorinţelor şi actelor refulate etc.);
   - **preconştient** (sediu al deprinderilor şi al informaţiilor ce pot fi actualizate de conştiinţă; deţine un rol de instanţă de "cenzură" între inconştient şi conştient);
   - **conştient** (reprezintă un flux continuu de informaţii şi trăiri emoţionale).

2. **Modelul trăsăturilor**: personalitatea poate fi abordată ca o "constelaţie de trăsături" care dau seama de particularităţile sau însuşirile relativ stabile ale unei persoane. Una dintre cele mai cunoscute teorii este cea **constituţională**, deşi din punct de vedere psihologic o relevanţă mai mare o are **teoria lui G. Allport** (fiecare individ dispune de 1-2 *trăsături cardinale*, 10-15 *trăsături principale* şi o mare mulţime de *trăsături secundare*).

3. **Modelul factorial**: presupune reducerea manifestărilor psihocomportamentale la anumiţi **factori comuni**, specifici. Cea mai cunoscută teorie este cea a lui **Raymond B. Catell**.

4. **Modelul constituţional**: are la bază paralelismul între constituţa fizică a unei persoane şi manifestările psihice. **E. Kretschmer** diferenţiază trei **tipuri constituţionale**: *picnic*, *astenic* şi *atletic*. (tipul cărora li se poate adăuga şi displasticul).

15. PERSONALITATEA: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia* adevăr (A) - fals (F) *(5 x 1 p.):

1. Personalitatea are un caracter sistemic. ☐
2. Creatorul modelului psihanalitic este P. Guilford. ☐
3. Personalitatea constituie ea însăşi un proces psihic, cel mai important pentru fiinţa umană. ☐
4. Procesele psihice nu sunt izolate, ci intră în interacţiune, funcţionează simultan, alcătuind un sistem. ☐
5. Sistemul psihic uman este o sinteză creatoare, o integrare de fenomene psihice. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Personalitatea este un sistem .....
7. Unul dintre cele mai cunoscute modele factoriale ale personalităţii este cel aparţinând lui .....
8. Unul dintre cele mai cunoscute teorii a tipurilor, în cadrul modelelor trăsăturilor, este teoria .....
9. Potrivit lui S. Freud, psihicul uman are o organizare .....
10. Printre cele mai cunoscute modele ale personalităţii sunt de amintit: ....., ... şi .....

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Personalitatea este subiectul uman considerat în cele trei ipostaze ale sale:
- **a)** subiect biologic
- **b)** subiect epistemic
- **c)** subiect volitiv
- **d)** subiect pragmatic
- **e)** subiect axiologic

12. Personalitatea nu este numai o creaţie a condiţiilor socio-culturale, deoarece:
- **a)** este un sistem bio-psiho-socio-cultural
- **b)** influenţele exercitate de societate sunt deosebit de fluctuante
- **c)** este un sistem de constructe
- **d)** este definitorie pentru fiinţa umană

13. Inconştientul:
- **a)** are o organizare sistemică apropiată de a conştiinţei
- **b)** se conduce după principii dictate de trebuinţe, emoţii, sentimente
- **c)** se caracterizează prin bipolaritate
- **d)** nu posedă o organizare raţională

14. Preconştientul:
- **a)** conţinuturile sale se manifestă sub formă simbolică
- **b)** este o organizare sistemică apropiată de a conştiinţei
- **c)** cuprinde memoria potenţială şi deprinderile
- **e)** are o organizare radical diferită de cea a conştiinţei

15. Conştientul:
- **a)** constă într-un flux continuu de informaţii şi trăiri emoţionale
- **b)** este sediul deprinderilor
- **c)** nu este accesibil direct
- **d)** constituie suprafaţa psihicului nostru

Trataţi următoarele subiecte (4 x 7 p.):

16. Realizaţi o analiză comparativă conştient-inconştient.
17. Analizaţi caracteristicile sistemului psihic uman.
18. Analizaţi trăsăturile definitorii care trebuie să revină factorilor ce permit abordarea personalităţii potrivit lui G. Kelly.
19. Analizaţi afirmaţia potrivit căreia personalitatea reprezintă "elementul stabil al conduitei unei persoane".

20. Comentaţi următorul text, :
"Orice conţinut al conştiinţei poate trece în inconştient; această trecere este mai uşoară, în timp ce conţinuturile inconştientului trec mai greu în conştiinţă." *(12 p.)*
21. Elaboraţi un eseu de aproximativ 2 pagini în cadrul căruia să analizaţi caracterul sintetic al personalităţii. *(20 p.)*

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

PARADIGMA TRANZACŢIONALĂ A PERSONALITĂŢII

Această teorie a personalităţii se bazează pe propunerea unui model al stadiilor eului, model potrivit căruia **în fiecare individ coexistă trei stadii de bază ale eului**, stadii active, dinamice şi observabile: stadiul de **părinte**, de **adult** şi de **copil**.

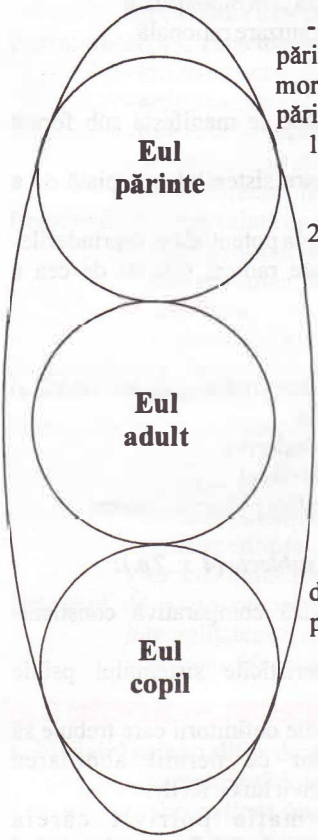

- cuprinde comportamente, gânduri şi sentimente reproduse din influenţele părinţilor sau prin imitaţia altor modele parentale; conţine astfel norme, inclusiv morale, atitudini, credinţe moştenite, de obicei prin identificare cu unul dintre părinţii biologici. Cunoaşte în principiu două substadii, relativ opuse:

1. **Părinte critic**: deosebit de critic, construieşte permanent reguli, ţine la drepturile sale, caută şi identifică greşeli, foloseşte un limbaj absolutist, despotic; este opresiv, omnipotent, dogmatic;
2. **Părinte educativ**: afectuos, empatic, grijuliu, chiar sufocant; influenţa educativă se poate manifesta pozitiv (protecţie sinceră şi autentică) sau negativ (ajutorul acordat este devalorizant, indezirabil).

- cuprinde comportamente, gânduri şi sentimente ce răspund direct la situaţii "hic et nunc" ("aici şi acum"); arbitru între revendicările *Eului părinte* şi dorinţele *Eului copil*; este o instanţă obiectivă, logică şi realistă, fără implicaţii emoţionale, acţiunile sale fiind caracterizate de obiectivitate; ancorat în realitate, este factual, funcţionează clar şi precis, are un comportament adaptat.

- uneori intuitiv, creativ şi spontan, alteori rebel şi nonconformist sau dependent şi conformist, gândeşte, simte şi se comportă conform patternurilor folosite în copilărie; se divide în:

1. **Copil liber**: spontan, curios, distractiv, natural; nu acordă prea multă atenţie regulilor sau limitelor impuse, fiind liber, nerăbdător, impulsiv, neastâmpărat, chiar fără control;
2. **Copil adaptat**: conformist, supus, adaptat; fie se supune la tot şi la toate, în sensul unui pseudorebel, fie conformismul său extrem se datorează lipsei de speranţă sau unui sentiment de vinovăţie.

Fiecare stadiu are o încărcătură energetică distinctă. Ele coexistă într-o manieră latentă şi întreţin un dialog dinamic şi continuu în interiorul nostru, funcţionând dependent unul de altul. Astfel, fiecăruia dintre noi îi corespunde o anumită **egogramă** (scală de măsurare a dezvoltării stadiilor eului), după cum urmează:

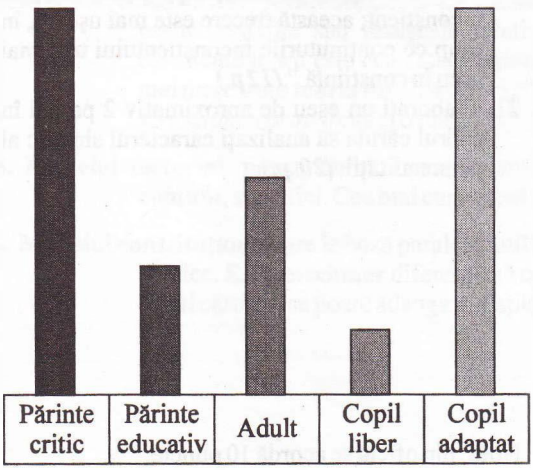

Spre exemplu, egograma alăturată poate corespunde unei persoane hipercritice, supusă regulilor construite de alţii, incapabilă de spontaneitate, egocentrică şi chiar cinică. Mai mult, este posibilă stabilirea unei corelaţii între un tip de egogramă şi practicarea cu succes a unei profesii (un actor are nevoie de un *Copil liber* mult mai dezvoltat, în timp ce în cazul unui diplomat, *Adultul* trebuie să fie de un nivel superior).

La nivelul personalităţii cantitatea de energie existentă la nivelul fiecărui stadiu este constantă, aşa încât modificarea nivelului energetic în cazul unuia dintre stadii presupune modificarea corespondentă a celorlalte stadii, egograma unei persoane putându-se modifica sub influenţa a diferiţi factori.

Desigur, există şi situaţii (dezechilibre) în care unul sau două stadii sunt excluse. Spre exemplu:

Părinte exclus = absenţă a regulilor şi a normelor; îşi stabileşte singur propriile reguli.

Copil exclus = persoane reci, neprietenoase, care nu-şi mai aduc aminte de copilărie.

Părinte şi copil excluşi = persoane incapabile să se bucure de viaţă, funcţionează rigid şi sec, plictisitoare.

Comunicarea interpersonală poate fi interpretată, de asemenea, într-un astfel de context, respectiv pe legătura stimul (S) - răspuns (R) dintre două stări ale eului aparţinând la persoane diferite. Spre exemplu:

Tranzacţie Adult - Adult:
(Eul Adult): "Cât costă ceasul?"
(Eul Adult): "Două sute de lei."

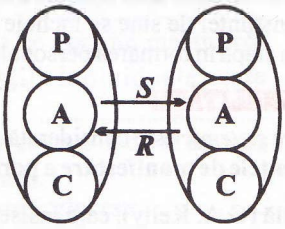

Tranzacţie Copil - Părinte:
(Eul Copil): "Nu-mi găsesc batista."
(Eul Părinte): "Te voi ajuta să o cauţi. Nu fi supărat.."

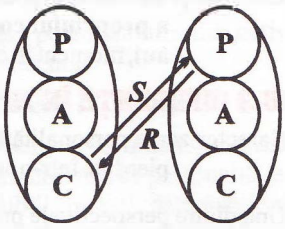

APLICAŢIE:

În pofida faptului că personalitatea voastră este încă în dezvoltare, încercaţi să construiţi o egogramă în ceea ce vă priveşte. Astfel, evaluaţi, argumentat, pe o scală de la 1 la 10 fiecare stadiu. Solicitaţi, de asemenea, altor două persoane să vă realizeze, independent, aceeaşi evaluare şi comparaţi cele trei evaluări, încercând să ajungeţi la un numitor comun. Realizaţi, după aceea, un scurt portret al propriei personalităţi ţinând cont de egogramele obţinute.

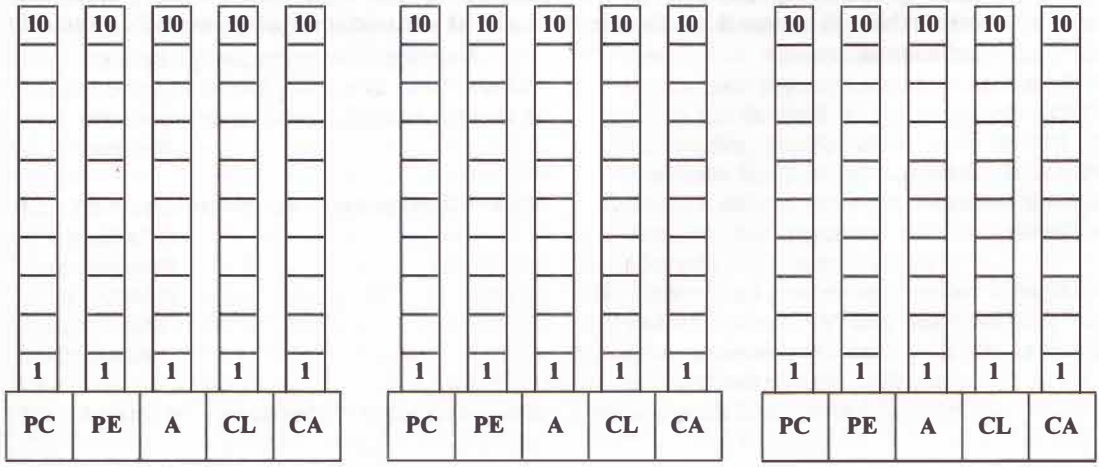

16. INDIVID.PERSOANĂ.PERSONALITATE

16.1 INDIVID.PERSOANĂ.PERSONALITATE

Individ = termen utilizat pentru desemnarea caracterului indivizibil, unitar al unei entităţi. Termenul nu are o utilizare strict umană, trimiţând în primul rând la dimensiunea bilogică a unei existenţe.

Individualitate = oricare individ are o evoluţie temporală specifică, ceea ce înseamnă o anumită unicitate a existenţei sale.

Persoană = termen utilizabil doar pentru desemnarea fiinţei umane, trimite la ansamblul rolurilor şi a statusurilor pe care o fiinţă umană concretă le adoptă sau îi sunt impuse din punct de vedere social, altfel spus trimite la individul uman în ceea ce acesta are specific.

Personalitatea = simetric, se poate aprecia că reprezintă modalitatea de fiinţare specific umană ca determinată de aspectele informaţionale.

16.2 CONŞTIINŢA CA NUCLEU AL PERSONALITĂŢII

Conştiinţa constituie **nucleul personalităţii** (*specificul psihicului uman este apariţia conştiinţei*). Trebuie să se facă însă diferenţa între:
- **conştiinţa implicită** (primitivă, nediferenţiată, *conştiinţă de ceva*);
- **conştiinţa reflexivă** (apare ontogenetic, presupunând apariţia unei *conştiinţe de sine*).

Conştiinţa de sine este precedată în formarea sa de constituirea unei **scheme corporale** şi a unei **imagini a propriului corp**. Procesul formării conştiinţei de sine se încheie în jurul vârstei de **14-15 ani**, moment în care se declanşează ultima etapă în formarea personalităţii.

16.3 DIFERENŢE ÎN MANIFESTAREA PERSONALITĂŢII

Caracterizarea personalităţii doar *din punct de vedere sistemic* este considerată adesea insuficientă, fiind pierdute într-o astfelde perspectivă **diferenţele de manifestare a personalităţii**.

Una dintre perspectivele propuse este cea **funcţională** (G.A. Kelly), care insistă pe **ideea de constructe** (idei, concepţii, convingeri, atitudini etc. prin care ne raportăm la realitate), personalitatea apărând astfel în calitate de **set unic de constructe**.

Personalitatea poate fi abordată şi din punct de vedere **stadial**, dezvoltarea personalităţii fiind condiţionată de trei categorii de **potenţe ereditare**: *particularităţile analizatorilor*, *particularităţile sistemului nervos central* şi *instinctele*.

Oricare ar fi perspectiva abordării personalităţii, trebuie să se sublinieze că *unicitatea*, *originalitatea* fiecăruia dintre noi se datorează, la nivel general, **diferenţelor de personalitate**, aşa încât se poate aprecia că termenul reprezintă în cele din urmă doar un *concept funcţional* dincolo de care trebuie să se treacă ori de câte ori dorim să considerăm o *fiinţă umană concretă în existenţa sa*.

16. INDIVID.PERSOANĂ.PERSONALITATE: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1 p.):***

1. Termenul de persoană se utilizează în raport cu orice individ ce are o evoluţie temporală distinctă. ☐
2. Organismele sunt sisteme deschise. ☐
3. Specificul psihicului uman este apariţia conştiinţei. ☐
4. Reglarea funcţionării organismului nu se poate realiza fără un schimb permanent de informaţie. ☐
5. Formarea conştiinţei de sine este un proces. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Prin termenul de ..... se subliniază caracterul indivizibil, unitar al unei entităţi.
7. Conştiinţa implicită este doar .....
.....
8. În cazul omului, ceea ce permite menţinerea unităţii şi unicităţii individuale este
.....
9. Individul se menţine în calitate individ datorită ..... sale.
10. Creatorul teoriei constructelor este .....

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. **Termenul de personalitate este preferat în cadrul psihologiei unor termeni concurenţi, precum: individ, individualitate sau persoană, deoarece:**
    a) face referire la unicitatea caracteristicilor unei fiinţe
    b) se referă la aspectul indivizibilităţii organismului ca sistem
    c) se referă explicit numai la fiinţa umană
    d) cuprinde întreg sistemul atributelor, structurilor şi valorilor de care dispune o persoană

12. **Nucleul psihic al personalităţii este constituit de:**
    a) conştiinţă
    b) aptitudini
    c) atitudini
    d) gândire

13. **Apariţia conştiinţei reflexive este condiţionată de:**
    a) dezvoltarea nivelului instinctual
    b) integrarea conştiinţei implicite conştiinţei de ceva
    c) integrarea conştiinţei reflexive conştiinţei implicite
    d) dezvoltarea conştiinţei de sine

14. **Categoriile de potenţe ereditare ce pot fi puse în evidenţă sunt:**
    a) particularităţile sistemului nervos central
    b) instinctele
    c) eul şi conştiinţa
    d) particularităţile analizatorilor
    e) capacităţile cognitive şi lingvistice

15. **Dimensiunea psihică a personalităţii:**
    a) presupune reglarea celorlalte niveluri ale organismului în funcţie de aspectele informaţionale
    b) este asimilabilă dimensiunii biologice umane
    c) este o componentă a potenţialului uman nativ
    d) are un caracter accidental

Trataţi următoarele subiecte (4 x 7 p.):

16. Argumentaţi că în cazul fiinţei umane, unitatea şi unicitatea sa sunt menţinute de personalitate.
17. Analizaţi trei posibili factori determanţi ai diferenţelor în manifestarea personalităţii.
18. Analizaţi ideea potrivit căreia personalitatea este un sistem de constructe prin care interpretăm lumea.
19. De ce se consideră că personalitatea are o dezvoltare stadială?

20. Comentaţi următorul text, :
    "Factorii care influenţează însă cel mai puternic copilului sunt cel familial, şcolar şi social-general. (...) Mai edificatoare sunt concluziile numeroaselor studii realizate asupra unor populaţii variate şi care arată că primii ani de viaţă au un rol decisiv pentru dezvoltarea potenţialului; copiii plasaţi în orfelinate, lipsiţi de contacte umane suficiente prezintă diferite grade de întârziere mentală care se pot recupera printr-o stimulare adecvată." (J. Larmat) ***(12 p.)***
21. Elaboraţi un eseu de aproximativ 2 pagini în cadrul căruia să analizaţi relaţiile de determinare existente între individ, personalitate şi mediu. ***(20 p.)***

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

TIPUL DE PERSONALITATE

Această teorie a determinării tipului de personalitate, prezentată în lucrarea *Descoperirea propriei personalităţi* (Paul D. Tieger şi Barbara Barron-Tieger), se bazează pe patru aspecte fundamentale ale personalităţii umane: modul cum interacţionăm cu lumea şi direcţia în care ne canalizăm energiile; tipul de informaţii pe care le remarcăm cu predilecţie; felul în care luăm decizii; preferinţa pentru un mod de existenţă organizat (adoptând decizii) sau spontan (absorbind informaţii). Aceste aspecte pot fi interpretate ca dimensiuni, precizate prin intermediul unor scale:

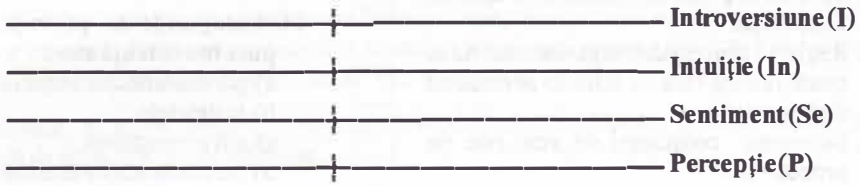

Pe fiecare dintre aceste scale personalitatea voastră se află de o parte sau alta a punctului median, manifestând o preferinţă sau alta. Desigur, în viaţa de zi cu zi ne manifestăm variat, pe fiecare dintre aceste dimensiuni, dar există preferinţe într-un sens sau altul.

Extraversiune (E)
Extravertiţii îşi concentrează energia şi atenţia asupra lumii exterioare, caută alte persoane şi le face plăcere interacţiunea, în grupuri sau în relaţii bilaterale. Având nevoie să perceapă în mod direct lumea pentru a o înţelege, extravertiţii sunt atraşi de o mulţime de activităţi, le place să fie în centrul acţiunii, sunt abordabili, tind să-şi facă noi cunoştinţe etc.

Introversiune (I)
Introvertiţii îşi canalizează atenţia şi energia asupra lumii din interiorul lor, le place să-şi petreacă timpul singuri. Ei încearcă să înţeleagă lumea înainte s-o perceapă în mod direct, o mare parte din activităţile lor fiind de natură mentală. Evită să se afle în centrul atenţiei, sunt rezervaţi şi îşi fac noi cunoştinţe cu greutate.

Senzaţie (S)
Senzorialii se încred în ceea ce este sigur şi concret, le plac ideile noi doar dacă acestea au aplicaţii practice, apreciază realismul şi judecata sănătoasă. Le place să utilizeze şi să desăvârşească tehnicile deprinse, oferă descrieri detaliate, sunt orientaţi spre prezent etc.

Intuitivi (In)
Intuitivii se încred în inspiraţie şi în deducţie, le plac ideile şi conceptele noi, pur şi simplu pentru că sunt noi. Apreciază imaginaţia şi inovaţia, se plictisesc relativ uşor, folosesc metaforele şi analogiile, sunt orientaţi spre viitor etc.

Gândire (G)
Gânditorii abordează lucrurile făcând un pas înapoi, analizând obiectiv problemele. Apreciază raţiunea, justiţia şi dreptatea, aplicând acelaşi standard pentru toţi. Pot fi consideraţi lipsiţi de suflet, insensibili, nepăsători, considerând că este mai important să spună adevărul decât să aibă tact. Sunt motivaţi de dorinţa de reuşită.

Sentiment (Se)
Sentimentalii, atunci când abordează o problemă, fac un pas înainte, judecând efectele acţiunilor asupra celorlalţi. Apreciază empatia şi armonia, doresc să placă altora şi îşi arată cu uşurinţă aprecierea. Pot fi consideraţi hiperemotivi, iraţionali, slabi, considerând că tactul este la fel de important ca adevărul. Sunt motivaţi de dorinţa de a fi apreciaţi.

Judecată (J)
Judecătorii se simt fericiţi după ce au luat decizii, orientându-se mai întâi asupra muncii şi abia după aceea, dacă mai rămâne timp, asupra distracţiei. Îşi stabilesc obiective şi se străduiesc să le îndeplinească la timp, satisfacţia rezultând din încheierea proiectelor. Consideră că timpul este o resursă finită şi încearcă să-l utilizeze cât mai eficient.

Percepţie (P)
Perceptivii preferă să lase opţiunile deschise, preferând să se simtă bine în prezent şi să termine treaba mai târziu. Îşi schimbă obiectivele, pe măsură ce noi informaţii devin accesibile, le place să se adapteze situaţiilor noi, satisfacţia rezultând din demararea proiectelor. Consideră că timpul este o resursă "elastică", acordând mai puţină atenţie termenelor finale.

Combinarea dimensiunilor precizate permite diferenţierea a 16 tipuri de personalitate, fiecare cu o modalitate specifică de manifestare.

EInSeJ
Sunt iubitori de oameni, fiind preocupaţi în mod firesc de soarta celorlalţi. Privesc viaţa cu căldură şi se simt conectaţi personal la toate lucrurile. Sunt energici, entuziaşti, dar şi responsabili, conştiincioşi şi perseverenţi. Iau decizii bazându-se mai ales pe ceea ce simt, preferă o lume organizată şi sunt idealişti. Fiind pronunţat afectivi, pot ajunge să se implice excesiv în viaţa celorlalţi, se pot pripi în adoprarea deciziilor sau să ignore consecinţele logice ale acţiunilor.

IInSeJ
Trăiesc într-o lume a ideilor, fiind gânditori independenţi, originali, cu sentimente puternice, sentimente ferme şi integritate personală. Sunt motivaţi de o viziune interioară pe care o apreciază mai mult ca orice altceva. Loiali, dedicaţi şi idealişti, caută să impună acceptarea şi aplicarea ideilor lor. Consideră că problemele sunt stimulatoare, reflecând cu atenţie înainte de a acţiona. Sunt însă adesea lipsiţi de simţ practic, încăpăţânaţi sau tind să exagereze cu regulile.

EInSeP
Sunt plini de entuziasm şi de idei noi, optimişti, spontani, creativi şi încrezători. Viaţa este pentru ei un spectacol palpitant, fiind preocupaţi de posibilităţi, preferând să păstreze deschise cât mai multe posibilităţi. De asemenea, preferă mai curând să înţeleagă decât să judece, apreciază inspiraţia, sunt non-conformişti, bizuindu-se pe energia lor impulsivă. Încrezători şi plini de vitalitate, se concentrează însă cu greutate asupra unui singur lucru şi au dificultăţi în adoptarea deciziilor. Îşi pierd interesul după ce depăşesc partea provocatoare a unei probleme, nefiind deosebit de organizaţi.

IInSeP
Apreciază armonia interioară, sunt sensibili, idealişti şi loiali, cu un puternic simţ al onoareai în ceea ce priveşte valorile personale. Extrem de receptivi, curioşi şi perceptiv, deţin adesea o excelentă perspectivă pe termen lung. Sunt extrem de dedicaţi şi deşi în exterior se arată reci, rezervaţi, în realitate sunt foarte sensibili. Îşi exprimă rareori sentimentele, dar după ce ajung să cunoască persoana, devin entuziaşti şi calzi. Logica nu constituie o prioritate pentru ei, complicând suplimentar lucrurile şi tinzând să devină negativişti când lucrurile nu le convin.

EInGJ
Gânditori ingenioşi şi excelenţi planificatori pe termen lung, văd cu uşurinţă posibilităţile şi sunt fericiţi să-i dirijeze pe alţii în acţiunea de transformare a viziunilor în realitate. Deosebit de logici şi analitici, le place să rezolve probleme complexe şi tind să devină competenţi în tot ceea ce îi preocupă. Sunt mult mai interesaţi de consecinţele viitoare ale acţiunilor decât de situaţia prezentă. Deosebit de competitivi, iau totuşi uneori deciziile în pripă, trecând imediat la acţiune. Pot fi duri, obtuzi, nerăbdători, insensibili, sentimentele jucând un rol minor.

IInGJ
Perfecţionişti, au nevoie de autonomie şi de competenţă care să le susţină credinţa în propriile lor idei originale. Logici, critici şi ingenioşi, sunt exigenţi cu ei înşişi, dar şi cu alţii, ajungând să-şi vadă propriile idei puse în practică. Sunt cel mai independent tip, nefiind impresionaţi de autoritatea în sine. Dispun de o excelentă intuiţie şi perspicacitate, teoreticieni înnăscuţi, buni strategi, pot distinge punctele tari şi slabe. Singurele standarde care contează sunt cele proprii, neglijându-i pe ceilalţi, pot deveni prea complicaţi pentru ceilalţi.

EInGP
Iubesc stimulii şi provocările, entuziaşti şi generoşi, sunt vorbăreţi, inteligenţi, pricepuţi, căutând să-şi sporească permanent competenţa şi puterea. Buni întreprinzători, sunt fascinaţi de ideile noi şi sunt atenţi la toate posibilităţile. Le place să testeze limitele din jurul lor şi consideră că regulilele pot fi ocolite, dacă nu încălcate. Apreciind creativitatea şi inovaţia, ignoră însă modalităţile standard. Uneori se grăbesc prea mult şi se pot dovedi insensibili şi lipsiţi de tact. Ezită în a se dedica unui singur lucru pentru a nu scăpa oportunităţile oferite.

IInGP
Intelectuali şi logici, tăcuţi, rezervaţi şi detaşaţi în exterior, critici, precişi şi sceptici, manifestă o pronunţată înclinaţie spre competenţa personală, dar şi spre a-i stimula pe ceilalţi în acest sens. Extremi de independenţi, sunt atraşi de activităţile imaginative şi speculative, trecând adesea cu vederea ceea ce contează pentru alţii. Excelenţi în detectarea punctelor slabe, sunt reticenţi în exprimarea acestora. Tind să se plictisească cu detaliile, aşa încât îşi pierd relativ repede interesul pentru proiecte.

ESGJ
Deosebit de capapbili în realizarea practică a proiectelor, le place să fie "vioara întâi". Responsabili, conştiincioşi şi credincioşi faţă de obligaţiile lor, sunt organizaţi, sistematici. Sunt impulsionaţi în a lua decizii, interesându-i mai ales lucrurile practice şi stabilitatea. Sunt fermi în relaţiile lor, deşi viaţa sentimentală şi socială nu prezintă un interes deosebit. Se simt bine atunci când îi judecă pe alţii, putând ajunge dicatoriali. Lasă impresia că sunt reci şi nepăsători, absorbiţi de propriile planuri, fără să acorde celorlalţi importanţă.

ISGJ
Serioşi, responsabili şi sensibili, îşi onorează întotdeauna angajamentele. Precişi, metodici şi cu mare putere de concentrare, dovedesc o mare acurateţe în tot ceea ce fac. Precauţi şi tradiţionali, sunt buni ascultători şi se dovedesc calmi chiar şi în momentele de criză. Dedicaţi sarcinilor care le revin, se pot pierde însă în detalii, devenind atunci rigizi. Adesea nu-şi exteriorizează sentimentele şi se pot avea dificultăţi în a înţelege nevoile celorlalţi.

ESSeIn
Motivaţi să îi ajute pe cei din jur, se dovedesc responsabili, prietenoşi şi înţelegători. Acordă o mare importanţă relaţiilor cu ceilalţi, tinzând să fie populari, amabili, doritori să placă şi vorbăreţi. Sunt foarte sensibili la indiferenţă şi la critici, având nevoie să fie apreciaţi. Au un puternic simţ al datoriei şi al angajamentului. Preferă să evite conflictele, trecând cu vederea adesea propriile nevoi şi fiindu-le greu să spună "nu". Pot pare rigizi şi tind să ia foarte rapid deciziile, pripit sau să amâne indefinit judecăţile.

ISSeJ
Loiali, devotaţi, plini de compasiune şi receptivi faţă de sentimentele celorlalţi, sunt indivizi realişti, plăcându-le lucrurile clare şi precise. Responsabili, sunt extrem de meticuloşi, tinzând însă să fie conservatori. Tăcuţi şi modeşti, se dovedesc serioşi şi muncitori. Protectori şi devotaţi prietenilor lor, conştienţi de importanţa muncii depuse, sunt preocupaţi de respectarea obligaţiilor. Trăiesc prea mult în prezent şi riscă să fie exploataţi, ajungând să facă totul singuri. Au predilecţie spre planificarea excesivă.

ESGP
Activi, veseli şi spontani, preferă să se bucure de clipa prezentă, în loc să-şi facă planuri de viitor. Extrem de realişti, se bazează pe simţurile lor, sunt curioşi şi fini observatori, acceptând lucrurile aşa cum sunt. Amabili, flexibili ş amuzanţi, pot fi pricepuţi în relaxarea unor situaţii tensionate. Preferinţa pentru trăirea din plin a prezentului îi face însă să fie cam haotici, lipsiţi de tact şi extravaganţi. Nu-şi fac probleme cu planificarea.

ISGP
Persoane directe, oneste şi pragmatice, preferă mai curând să acţioneze decât să converseze. Nu sunt pretenţioşi şi înţeleg bine modul în care se desfăşoară lucrurile. Analitici, sunt interesaţi de principii impersonale, esenţiale, sunt curioşi şi buni observatori. Tăcuţi şi rezervaţi, pot pare reci şi nepăsători. Sunt predispuşi la timiditate şi adesea nehotărâţi. Au dificultăţi în a împărţi cu alţii reacţiile, sentimentele şi grijile.

ESSeP
Iubesc oamenii şi sunt entuziaşti faţă de viaţă. Adaptabili şi relaxaţi, se dovedesc calzi, prietenoşi şi generoşi. Observatori realişti, văd şi acceptă lucrurile aşa cum sunt ele. Toleranţi, se acceptă pe sine şi pe alţii, căutând compania altor persoane. Permanenta socializare le poate aduce însă necazuri, fiind uşor de ispitit şi având probleme cu disciplina. Viaţa activă îi ţine ocupaţi, aşa încât nu prea reuşesc să-şi facă planuri de viitor.

ISSeP
Persoane blânde, sensibile şi grijulii, nu-şi dezvăluiesc majoritatea idealurilor şi valorilor lor, foarte personale. Aparent modeşti şi rezervaţi, sunt în realitate extrem de calzi şi entuziaşti, dar nu-şi etalează această latură decât faţă de anumite persoane. Nu sunt interesaţi să îi domine pe ceilalţi, fiind răbdători şi flexibili. Privesc puţin dincolo de prezent şi uneori îşi rezervă foarte puţin timp pentru ei înşişi.

Evaluaţi-vă propria personalitate, precizând pe fiecare dintre scale propriile preferinţe. Încercaţi, după aceea, să vă identificaţi propiul tip şi să schiţaţi un model al manifestării personale.

Extraversiune (E) —— **Introversiune (I)**

Senzaţie (S) —— **Intuiţie (In)**

Gândire (G) —— **Sentiment (Se)**

Judecată (J) —— **Percepţie (P)**

17. TEMPERAMENTUL

17.1 LATURA DINAMICO-ENERGETICĂ A PERSONALITĂŢII

Temperamentul se poate defini drept latura dinamico-energetică a personalităţii, cu caracter înnăscut, care structurează din punct de vedere formal conduita umană.

Temperamentul constituie *cea mai expresivă latură a personalităţii noastre*, însuşirile temperamentale punându-şi amprenta asupra tuturor manifestărilor noastre psihocomportamentale.

Temperamentul are un caracter înnăscut, aşa încât **nu este posibilă modificarea sa**, dar este posibil controlul manifestărilor care nu ne sunt pe plac. Caracterul său înnăscut arată că **nu este posibilă valorizarea însuşirilor temperamentale**, oricare tip temperamental pemiţând o realizare deplină a personalităţii.

Temperamentul precizează **aspectele formale ale conduitei umane**, aceste aspecte concretizându-se prin celelalte două laturi ale personalităţii umane, anume **latura instrumental-operaţională** (*aptitudinile*) şi **latura relaţional-valorică** (*caracterul*).

17.2 TIPOLOGII TEMPERAMENTALE

Prima dintre încercările de **clasificare a temperamentelor** este cea a doctorului **Hipocrat din Kos** (secolul V î.e.n.), din acest moment datând denumirile celor **patru tipuri temperamentale utilizate uzual: coleric, sangvinic, flegmatic şi melancolic.**

Printre cele mai importante teorii temperamentale se pot aminti:

1. **Teoria lui I.P. Pavlov**: a precizat existenţa unei **corespondenţe** între **tipurile de activitate nervoasă superioară şi tipurile temperamentale.**
   Tipul de activitate nervoasă superioară (precizat ereditar) este dat de *caracteristicile celulei nervoase de bază* (neuronul), care se referă la *forţa sau energia înmagazinată* în aceasta, *echilibrul între cele două procese nervoase de bază* (excitaţia şi inhibiţia) şi *mobilitatea proceselor nervoase superioare.*
   În baza acestor caracteristici a delimitat:
   - **tipul puternic, neechilibrat, excitabil/colericul;**
   - **tipul puternic, echilibrat, mobil**/sangvinicul;
   - **tipul puternic, echilibrat, lent**/flegmaticul;
   - **tipul slab**/melancolicul.

2. **Teoria lui C.G. Jung**: a pornit de la constatarea că *unii oameni sunt orientaţi preponderent spre lumea externă* (**extraversiune**), în timp ce *alţii sunt orientaţi spre lumea interioară* (**introversiune**).

3. **Teoria lui H. Eysenck**: a reluat teoria lui C.G. Jung, adăugând diferenţa între *persoanele stabile din punct de vedere emoţional* şi cele *instabile*, precizând următoarele tipuri:
   - **extravertul instabil**/colericul;
   - **extravertul stabil**/sangvinicul;
   - **introvertul stabil**/flegmaticul;
   - **introvertul instabil**/melancolicul.

4. **Teoria lui G. Heymans şi E.D. Wiersma**: tipologia temperamentală este delimitată în funcţie de **trei parametri: emotivitatea, activismul şi ecoul.** Tipologia temperamentală cuprinde **opt tipuri temperamentale: pasionaţii, colericii, sentimentalii, nervoşii, flegmaticii, sangvinicii, apaticii, amorfii.**

17. TEMPERAMENTUL: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia* adevăr (A) - fals (F) *(5 x 1 p.):

1. Fiecare tip de temperament permite o realizare deplină a persoanei. ☐
2. Aptitudinile şi caracterul derivă din temperament. ☐
3. Tipurile temperamentale flegmatic şi melancolic sunt orientate spre trecut. ☐
4. Trăsăturile temperamentale alcătuiesc nivelul dinamico-energetic al personalităţii. ☐
5. Tipul de activitate nervoasă superioară constituie nucleul temperamental. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Caracteristicile tipului de sistem nervos central care permit diferenţierea tipurilor temperamentale sunt ....., ... şi .....
7. ..... este neutru din punct de vedere socio-moral.
8. Temperamentul se referă la aspectele ..... ale conduitei umane.
9. Temperamentul are un caracter .....
10. Temperamentul constituie ce a mai ..... latură a personalităţii noastre.

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Tipurile de temperament rezultate din combinarea caracteristicilor sistemului nervos central sunt:
- **a)** tipul puternic, echilibrat, inert
- **b)** tipul slab
- **c)** tipul puternic, echilibrat, mobil
- **d)** tipul slab, neechilibrat mobil
- **e)** tipul puternic, neechilibrat
- **f)** tipul slab, echilibrat, mobil

12. S-ar putea vorbi de „luarea în stăpânire a propriului temperament" prin autocontrol conştient în măsura în care:
- **a)** este vorba de latura dinamico-energetică a personalităţii
- **b)** tipul nervos îşi poate pierde identitatea pe parcursul vieţii
- **c)** este posibilă compensarea unor trăsături temperamentale
- **d)** este posibilă modificarea unor trăsături temperamentale

13. Caracteristicile temperamentale nu sunt susceptibile de a fi bune sau rele, deoarece:
- **a)** tipurile de activitate nervoasă sunt nespecifice
- **b)** tipul nervos este înnăscut şi nu îşi pierde identitatea pe parcursul existenţei
- **c)** suportă influenţele dezvoltării celorlalte componente superioare ale personalităţii
- **d)** este cea mai generală particularitate dinamico-energetică a personalităţii

14. Importanţa cunoaşterii temperamentului s-ar putea releva prin:
- **a)** posibilitatea unei orientări profesionale mai adecvate
- **b)** posibilitatea modificării tipului temperamental
- **c)** posibilitatea atenuării influenţei unor trăsături negative
- **d)** posibilitatea ameliorării relaţiilor interpersonale

15. Factorii luaţi în calcul de teoria tipurilor temperamentale aparţinând lui G. Heymans şi E.D. Wiersma sunt:
- **a)** activismul
- **b)** ecoul
- **c)** stabilitatea
- **d)** emotivitatea

Trataţi următoarele subiecte (4 x 7 p.):

16. Analizaţi comparativ extraversiunea şi introversiunea.
17. Care este rolul temperamentului în cadrul relaţiilor interumane.
18. Analizaţi locul temperamentului în sistemul de personalitate.
19. Construiţi o argumentare prin care să dovediţi că temperamentul nu trebuie abordat din punct de vedere valoric.
20. Comentaţi următorul text:
"Maturitatea personalităţii nu are o relaţie necesară cu vârsta cronologică."(G. Allport) *(12p.)*
21. Elaboraţi un eseu de aproximativ 2 pagini în cadrul căruia să analizaţi relaţiile de determinare existente între temperament şi personalitate. *(20p.)*

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

PROFILE DE PERSONALITATE

Tipurile temperamentale după H. Eysenck

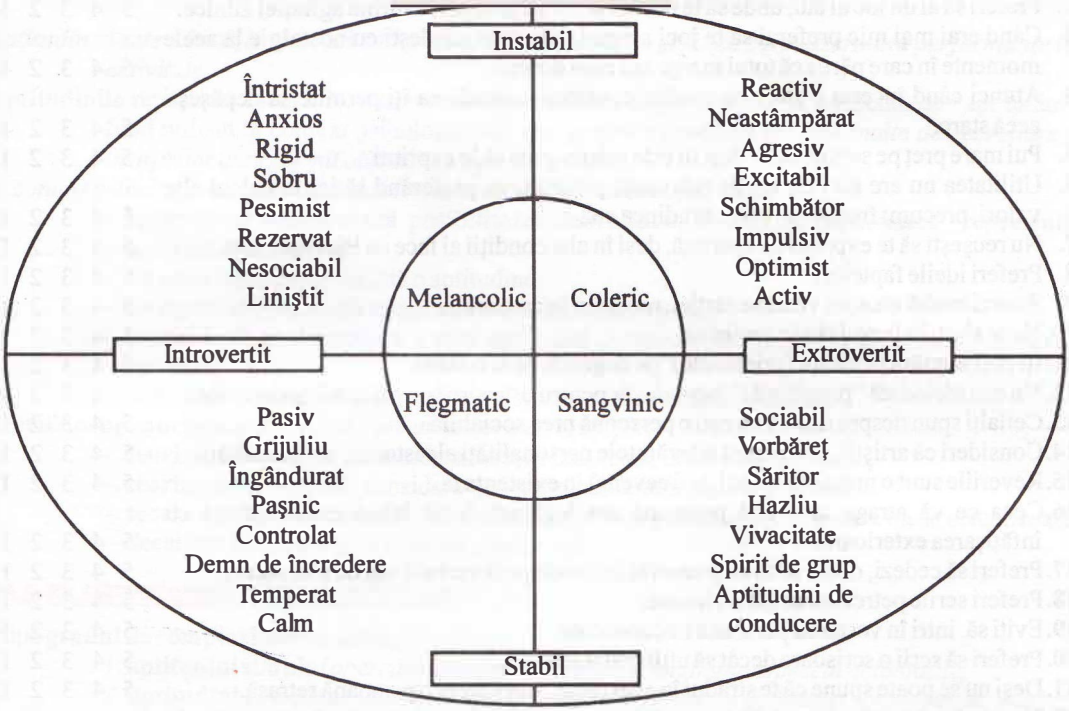

Scalele Chestionarului Ocupaţional de Personalitate

(Chestionar propus de firma britanică de consultanţă Saville & Holdsworth)

1. **Persuasiv**: negociază, îi place să convingă cu argumente;
2. **Dominator**: îi place să deţină controlul, direcţionează, administrează, organizează;
3. **De încredere**: se exprimă cu uşurinţă, face oamenii să se simtă confortabil;
4. **Competitiv**: joacă pentru a câştiga, hotărât să-i învingă pe alţii, nu-i place să piardă;
5. **Ambiţios**: doreşte să se realizeze, îşi fixează scopuri înalte, centrat pe carieră;
6. **Activ**: are energie, se mişcă rapid, îi place exerciţiul fizic;
7. **Hotărât**: trage repede concluzii, poate fi pripit, îşi asumă riscuri;
8. **Democratic**: îi încurajează pe ceilalţi să contribuie, îi consultă, îi ascultă;
9. **Afectiv**: îi pasă de ceilalţi, simpatizează cu ei, tolerant;
10. **Modest**: rezervat cu privire la realizări, îi acceptă pe ceilalţi;
11. **Introspectiv**: analizează gândurile şi comportamentele sale şi pe ale altora;
12. **Sociabil**:îi place să se distreze, are umor, este sociabil, vorbăreţ;
13. **Afiliat**: îi place să fie în grup, îi place compania altora;
14. **Simţ artistic**: apreciază cultura, are simţ artistic;
15. **Conceptual**: curios intelectual, teoretic;
16. **Inovativ**: generează idei, arată ingeniozitate, găseşte soluţii;
17. **Tradiţionalist**: preferă metodele ortodoxe, demonstrate, convenţionale;
18. **Orientat spre schimbare**: îi plac lucrurile noi, caută varietatea;
19. **Organizat**: îi place să fixeze ţinte, să creeze planuri;
20. **Raţional**: lucrează bine cu date, operează cu fapte;
21. **Conştiincios**: respectă termenele, îşi termină treaba;
22. **Independent**: are puncte de vedere puternice, dificil de condus;
23. **Meticulos**: metodic, precis, păstrează ordinea;
24. **Practic**: cu picioarele pe pământ, îi place să repare;
25. **Relaxat**: calm, rezistă la presiune, nu este anxios;
26. **Anxios**: nerăbdător, îngrijorat când lucrurile nu merg;
27. **Flegmatic**: dificil de rănit sau supărat, poate uita insultele;
28. **Control emoţional**: nu-şi arată emoţiile, îşi reprimă sentimentele;
29. **Optimist**: vesel, îşi păstrează voia bună;
30. **Critic**: ştie să verifice, vede dezavantajele, provocările;

Aplicaţie: Analizaţi informaţia oferită mai sus şi încercaţi să identificaţi, în fiecare caz, propriul specific. Corelaţi, după aceea, concluziile la care aţi ajuns cu ceea ce aţi învăţat despre temperament şi scrieţi o lucrare de aproximativ două pagini în care să arătaţi condiţionarea manifestărilor comportamentale relativ la propriul temeprament.

EXTROVERTIT SAU INTROVERTIT?

	Da				Nu
1. Visele au o mare importanţă pentru tine.	5	4	3	2	1
2. Preferi să ai un loc al tău, unde să te retragi pentru a te regăsi în urma agitaţiei zilnice.	5	4	3	2	1
3. Când erai mai mic preferai să te joci singur(ă) şi să te gândeşti cu nostalgie la acele momente în care părea că totul merge aşa cum doreşti.	5	4	3	2	1
4. Atunci când încerci o stare de confuzie, numai solitudinea îţi permite să depăşeşti acea stare.	5	4	3	2	1
5. Pui mare preţ pe sentimente, deşi îţi este relativ greu să le exprimi.	5	4	3	2	1
6. Utilitatea nu are nici un fel de relevanţă pentru tine, preferând să iei în calcul alte valori, precum: frumosul, corectitudinea etc.	5	4	3	2	1
7. Nu reuşeşti să te exprimi cu uşurinţă, deşi în alte condiţii ai face cu lejeritate faţă.	5	4	3	2	1
8. Preferi ideile faptelor.	5	4	3	2	1
9. Acorzi multă atenţiei vestimentaţiei, modului în care arăţi.	5	4	3	2	1
10. Nu te simţi în largul tău în societate.	5	4	3	2	1
11. Îţi poţi număra prietenii (prietenele)"pe degetele de la o mână".	5	4	3	2	1
12. Nu eşti niciodată "pregătit(ă)" într-adevăr pentru o "ieşire" cu prietenii (prietenele).	5	4	3	2	1
13. Ceilalţi spun despre tine că nu eşti o persoană prea sociabilă.	5	4	3	2	1
14. Consideri că artiştii, poeţii sunt adevăratele personalităţi ale istoriei, ale umanităţii.	5	4	3	2	1
15. Reveriile sunt o prezenţă destul de frecventă în existenţa ta.	5	4	3	2	1
16. Ceea ce vă atrage la o altă persoană are legătură decât într-o mică măsură cu înfăţişarea exterioară.	5	4	3	2	1
17. Preferi să cedezi, decât să fii angrenat(ă) într-o disputa verbală sau de altă natură.	5	4	3	2	1
18. Preferi serile petrecute acasă, în linişte.	5	4	3	2	1
19. Eviţi să intri în vorbă cu persoane necunoscute.	5	4	3	2	1
20. Preferi să scrii o scrisoare decât să utilizezi telefonul.	5	4	3	2	1
21. Deşi nu se poate spune că te străduieşti în acest sens, treci drept o persoană retrasă.	5	4	3	2	1
22. Nu simţi o atracţie deosebită spre a încerca lucruri noi, mai ales dacă este vorba de lucruri concrete.	5	4	3	2	1
23. Nu se poate spune că eşti o persoană îndrăzneaţă.	5	4	3	2	1
24. Eviţi locurile aglomerate.	5	4	3	2	1
25. Nu organizezi niciodată petreceri.	5	4	3	2	1

Aplicarea testului de mai sus presupune ca pentru fiecare item să vă declaraţi acordul sau dezacordul pe o scală de la 1 la 5, unde 1 reprezintă un dezacord total, iar 5 un acord total cu itemul în cauză. După ce aţi răspuns la fiecare item, totalizaţi punctele obţinute şi interpretaţi rezultatul în funcţie de grila de mai jos.

25 - 50	51 - 75	76 - 100	101 - 125
Lumea exterioară reprezintă pentru tine esenţialul, toate reuşitele, împlinirile tale legându-se de societate. Orientat spre acţiune, ar trebui totuşi să-ţi dezvolţi simţul critic într-o mai mare măsură, fiind totodată momentul unei maturizări a gândirii.	Orientarea este evident spre lumea exterioară, deşi aceasta nu înseamnă ignorarea lumii interioare. Îţi plac contextele care preupun mulţi participanţi, dar nu eşti indiferent la calitatea acestora. Aceasta înseamnă un spirit critic destul de dezvoltat, manifestarea sa determinând uneori îndepărtarea celor din jur, fără însă ca acest lucru să vă afecteze negativ.	Nu îţi este teamă de concret, deşi nu se poate vorbi de o atracţie în acest sens. Reuşeşti să te descurci destul de bine şi în societate, deşi nu consideri că participarea la contextele sociale reprezintă un câştig deosebit. Profunzimea gândirii şi mai ales simţul critic trsează o graniţă între interior şi exterior, dar aceasta nu are forma unui zid impenetrabil.	Totul debutează, în ceea ce te priveşte cu o retragere, cu repliere în interioritate, de unde şi unele dificultăţi în adaptarea la realitate. Profunzimea gândirii ar trebui însă susţinută şi de o apropiere de concret. De asemenea, constituie o trăsătură negativă şi o anumită fluctuaţie a caracterului care, uneori, poate ajunge chiar la o lipsă de caracter.

18. APTITUDINILE

18.1 LATURA INSTRUMENTAL-OPERAŢIONALĂ A PERSONALITĂŢII

Aptitudinea este o însuşire sau un complex de însuşiri psihice şi fizice care determină performanţe în activitate.

Aptitudinile reprezintă **latura instrumental-operaţională a personalităţii**, termenul de "aptitudini" fiind utilizat în context psihologic mai ales pentru a desemna *gradele înalte de dezvoltare a însuşirilor care permit obţinerea de performanţe*.

În *context psihologic* este necesară şi diferenţierea *aptitudinii* de *capacitate*:

- ***aptitudinea* desemnează posibilitatea dezvoltării**, în timp ce ***capacitatea* reprezintă aptitudinea activată**;
- nu orice însuşire reprezintă o aptitudine;
- o singură aptitudine nu asigură succesul într-o activitate;
- gradul înalt de dezvoltare a unei aptitudini şi combinarea originală a acestora constituie ***talentul***;
- activităţile creatoare de însemnătate istorică sunt rezultatul ***geniului***.

Teoriile asupra originii şi formării aptitudinilor sunt multiple:

- **teoria ereditaristă**: le consideră însuşiri înnăscute, determinate genetic;
- **teoria ambientalistă**: consideră că determinante sunt mediul şi educaţia;
- **teoria dublei determinări**: afirmă existenţa unui potenţial ereditar care nu se actualizează decât într-un mediu şi cu o educaţie adecvată.

18.2 CLASIFICAREA APTITUDINILOR

După **gradul de complexitate** se disting:

1. **aptitudini simple** (*operează omogen, influenţând un singur aspect al activităţii*);
2. **aptitudini complexe** (*sisteme organizate şi ierarhizate de aptitudini simple*) unde, potrivit **gradului de generalitate**, se includ:
   - **aptitudini speciale** (asigură eficienţa activităţii într-un anumit domeniu - aptitudini muzicale, tehnice, plastice, pedagogice etc.);
   - **aptitudini generale** (se dovedesc utile în toate domeniile de activitate - spiritul de observaţie, capacitatea de învăţare, inteligenţa etc.).

18.3 INTELIGENŢA CA APTITUDINE GENERALĂ

Inteligenţa reprezintă un sistem de însuşiri stabile proprii subectului individual, care la om se manifestă în calitatea activităţii intelectuale centrată pe gândire.

C. Spearman a semnalat prezenţa unui **factor general (G)** care participă la realizarea tuturor formelor de activitate, alături de numeroşi **factori S (specifici)**. Este vorba de **inteligenţă**, respectiv:

- ***procesul de adaptare prin asimilare şi prelucrare a informaţiilor***;
- ***aptitudine ce constă din structuri operaţionale care prin calităţile lor asigură eficienţa conduitei.***

Louis Thurstone divizează factorul G în mai multe "***abilităţi primare***": *comprehensiunea verbală, fluenţa verbală, factorul numeric, factorul spaţial, factorul memorie, factorul percepţie* şi *factorul raţionament*.

Teoria genetică - creatorul acestei teorii este **J. Piaget**, care a pornit de la ideea că *inteligenţa este o relaţie adaptativă între om şi realitatea înconjurătoare*. Studiile asupra inteligenţei i-au permis punerea în evidenţă a **stadiilor inteligenţei**:

- **inteligenţa senzorio-motorie** (0 - 2 ani);
- **stadiul preoperaţional** (2 - 7 ani);
- **stadiul operaţiilor concrete** (7 - 11 ani);
- **stadiul operaţiilor formale** (11 - 17 ani).

Teoria psihometrică - iniţiatorii acestei teorii sunt **C. Spearman** şi **L. Thurstone**, scopul său fiind conceperea de itemi care să permită măsurarea obiectivă a unor calităţi psihologice.

18. APTITUDINILE: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia* adevăr (A) - fals (F) *(5 x 1 p.):

1. Aptitudinile complexe sunt cele care operează omogen influenţând un singur aspect al realităţii. ☐
2. Spiritul de observaţie poate fi apreciat ca o aptitudine generală. ☐
3. Unul dintre sensurile termenului de inteligenţă este acela de proces de adaptare prin asimilare şi prelucrare a informaţiilor. ☐
4. Nu orice însuşire reprezintă o aptitudine. ☐
5. Oamenii se deosebesc între ei şi prin aptitudinile lor. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Aptitudinile complexe pot fi clasificate în ..... şi .....
7. ..... este aptitudinea împlinită, consolidată prin deprinderi rezultate din exerciţii.
8. Potrivit gradului de complexitate, aptitudinile se împart în aptitudini ..... şi aptitudini .....
9. Conduita inteligentă rezultă, după J. Piaget, din echilibrul dintre ..... şi .....
10. ..... reprezintă conduita activă ce opune acomodării la mediu modificarea acestuia.

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. **Ereditatea de care dispune subiectul în momentul naşterii priveşte:**
    a) deprinderile ce permit realizarea unor acţiuni elementare
    b) posibilităţile de acţiune ale creierului şi ale organelor de simţ
    c) capacitatea de exprimare lingvistică
    d) morfologia şi funcţiile organismului

12. **În accepţiune psihologică, termenul de aptitudine semnifică acele însuşiri care:**
    a) permit realizarea activităţilor
    b) permit obţinerea de performanţe într-o activitate
    c) permit constituirea deprinderilor
    d) permit punerea în valoare a potenţialului genetic

13. **„Abilităţile primare" care susţin factorul G sunt:**
    a) fluenţa verbală
    b) factorul percepţie
    c) factorul imaginaţie
    d) factorul memorie
    e) deprinderi specializate
    f) factorul spaţial
    g) comprehensiunea verbală
    h) factorul raţionament

14. **În cadrul psihologiei genetice, adaptarea presupune echilibrarea dintre:**
    a) aspectul analitic şi cel sintetic proprii gândirii
    b) diferitele niveluri ale activităţii observative
    c) asimilarea informaţională şi acomodarea impusă de noile informaţii
    d) restructurarea cognitivă şi modificarea deprinderilor existente

15. **Aptitudinile muzicale presupun:**
    a) o componentă mnezică
    b) o componentă senzorială
    c) capacitatea de a generaliza datele
    d) tendinţa spre simplitate
    e) gândire tehnică
    f) o componentă motrică

Trataţi următoarele subiecte (4 x 7 p.):

16. Analizaţi factorii prin care se manifestă existenţa aptitudinilor.
17. Argumentaţi în aproximativ 1/2 de pagină definirea inteligenţei ca aptitudine generală.
18. Construiţi o argumentare prin care să oferiţi o justificare uneia dintre teoriile care explică originea şi formarea aptitudinilor.
19. Aptitudinile reprezintă latura instrumental-operaţională a personalităţii, existenţa lor fiind demonstrată de reuşita în activităţi.
    A. Definiţi aptitudinile şi analizaţi raportul dintre înnăscut şi învăţat în cazul lor.
    B. analizaţi relaţiile reciproce dintre aptitudini şi deprinderi.
20. Comentaţi următorul text:
    "Dar (...) dezvoltarea intelectuală şi realizările sunt departe de a fi riguros corelate. Identificarea factorilor interni şi externi care favorizează sau împiedică afirmarea talentului excepţional şi măsurarea gradului lor de influenţă se numără desigur printre numeroasele probleme majore ale timpului nostru" (Lewis Terman). ***(12 p.)***
21. Elaboraţi un eseu de aproximativ 2 pagini în cadrul căruia să analizaţi relaţiile de determinare existente între *aptitudini*, *motivaţie* şi *activitate profesională*. ***(20 p.)***

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

CHESTIONARUL DE INTERESE HOLLAND

După cum se cunoaşte deja, interesele reprezintă preferinţele cristalizate ale unei persoane pentru anumite domenii cognitive sau de activitate, constituind unul dintre elementele determinante pentru decizia privind cariera viitoare.

Acest chestionar diferenţiază, în funcţie de tipul de personalitate, şase tipuri de interese, respectiv şase modalităţi generale de valorificare a aptitudinilor, respectiv a capacităţilor de care dispune o persoană:

- **tipul realist**: se caracterizează prin orientarea spre activităţile care presupun manipularea obiectelor şi instrumentelor, posedând aptitudini manuale, mecanice sau tehnice;
- **tipul investigativ**: are un mare apetit pentru cercetare şi investigaţie, posedând aptitudini matematice şi ştiinţifice;
- **tipul artistic**: este înclinat spre activităţi mai puţin structurate, care presupun abordări creative şi permit posibilităţi de autoexpresie, posedând aptitudini artistice şi imaginaţie;
- **tipul social**: este interesat de activităţi în cadrul cărora sunt valorificate relaţiile interpersonale;
- **tipul întreprinzător**: este interesat de lucrul în echipă, fiind orientat spre conducerea, spre dirijarea acestora;
- **tipul convenţional**: orientat spre acele activităţi care se caracterizează prin manipularea sistematică a obiectelor într-un cadru organizat; posedă abilităţi matematice şi de secretariat, fiind potrivit pentru activităţi administrative.

În chestionarul care urmează sunt date mai multe activităţi. Trebuie să treceţi în dreptul fiecăreia dintre acestea, în căsuţa marcată, o cifră care va semnifica dacă activitatea respectivă vă place, displace sau vă este indiferentă, astfel: **2** (puncte) dacă îţi place acea ocupaţie; **1** (punct) dacă îţi este indiferentă; **0** (puncte) dacă îţi displace acea ocupaţie. Nu trebuie să luaţi în considerare competenţele sau pregătirea necesară pentru aceste activităţi, ci numai ce simţiţi faţă de ele. Lucraţi repede, primele reacţii constituind cele mai bune răspunsuri.

1	Să repari ceasuri şi bijuterii	*					
2	Să fii numărător de bani (persoană care să primească şi să dea bani la o bancă)						*
3	Să intervievezi persoane în legătură cu problemele comunitare				*		
4	Să faci experienţe ştiinţifice		*				
5	Să conduci un departament administrativ					*	
6	Să cânţi pe o scenă			*			
7	Să repari motoare de automobile	*					
8	Să înregistrezi datele financiare ale unei companii						*
9	Să ajuţi persoane cu handicap fizic să se pregătească pentru o meserie				*		
10	Să foloseşti microscopul pentru a studia celulele şi bacteriile		*				
11	Să cumperi marfă pentru un magazin mare					*	
12	Să fii artist			*			
13	Să faci mobilier	*					
14	Să lucrezi cu maşini de calculat sau de copiat într-un birou					*	
15	Să fii lucrător social				*		
16	Să citeşti cărţi, reviste ştiinţifice		*				
17	Să fii un manager de vânzări					*	
18	Să scrii istorii scurte			*			
19	Să lucrezi pe o macara	*					
20	Să faci rezervării pentu zboruri pe avioane, pentru hoteluri, într-o agenţie de voiaj						*
21	Să fii profesor sau învăţător				*		
22	Să faci muncă de cercetare într-un laborator de fizică		*				
23	Să intervievezi muncitorii care au nemulţumiri la locurile lor de muncă					*	
24	Să faci desene animate			*			
25	Să fii dulgher	*					
26	Să fii expert contabil care stabileşte fazele returnării ratelor						*
27	Să studiezi sociologia, adică să studiezi cum trăiesc oamenii împreună				*		

28	Să faci studii ştiinţifice despre soare, lună, planete, stele		*				
29	Să faci bani prin comerţ sau bursa de valori					*	
30	Să predai cursuri de muzică în şcoli			*			
31	Să asamblezi componentele unui echipament stereo	*					
32	Să examinezi bugetul unei companii						*
33	Să dai sfaturi privind legislaţia unor oameni săraci				*		
34	Să studiezi cauzele bolilor de inimă		*				
35	Să conduci un restaurant mare					*	
36	Să scrii un roman			*			
37	Să fii electrician	*					
38	Să ţii evidenţa mărfurilor, rechizitelor						*
39	Să ai grijă de oameni bolnavi				*		
40	Să utilizezi matematica pentru a rezolva problemele tehnice şi ştiinţifice		*				
41	Să te ocupi de politica administrativă					*	
42	Să organizezi/regizezi piese de teatru			*			
43	Să conduci un tractor cu remorcă	*					
44	Să lucrezi cu cifre într-un birou de afaceri						*
45	Să ajuţi persoane care au ieşit din închisoare să-şi găsească un loc de muncă				*		
46	Să fii medic chirurg		*				
47	Să fii vicepreşedinte de bancă					*	
48	Să fii muzician de jazz			*			
49	Să faci, repari, refinisezi mobilă	*					
50	Să studiezi o companie pentru a elabora un sistem contabil potrivit nevoilor sale						*
51	Să înveţi şi să califici pentru o meserie adulţii				*		
52	Să fii biolog maritim		*				
53	Să fii juristconsultul unei firme					*	
54	Să citeşti articole despre muzică şi artă			*			
55	Să utilizezi şi să repari echipament de radio, telegraf...	*					
56	Să supervizezi personalul administrativ al unui oficiu						*
57	Să ajuţi oamenii în alegerea unei cariere				*		
58	Să examinezi efectele aerului poluat asupra mediului		*				
59	Să ocupi o poziţie de lider					*	
60	Să faci designul reclamelor pentru reviste sau TV			*			
61	Să instalezi sau să repari telefoane	*					
62	Să urmezi un curs de matematică pentru afaceri						*
63	Să supraveghezi persoane care au încălcat legea				*		
64	Să inventezi un nou tip de echipament tehnic		*				
65	Să fii agent imobiliar					*	
66	Să asculţi mari muzicieni			*			
67	Să lucrezi în construcţii	*					
68	Să controlezi declaraţiile băncilor pentru a descoperi greşeli						*
69	Să participi la creşterea fondului de caritate				*		
70	Să faci cercetări în vederea utilizării energiei solare pentru încălzirea caselor		*				
71	Să lucrezi pentru a convinge guvernul să voteze o lege					*	
72	Să scrii o piesă de teatru			*			
73	Să montezi dispozitive electrice	*					
74	Să foloseşti calculatorul pentru a păstra date contabile						*
75	Să planifici activitatea altora				*		
76	Să lucrezi la realizarea unei inimi artificiale		*				
77	Să promovezi dezvoltarea unei pieţe de aprovizionare a populaţiei					*	
78	Să compui sau să faci aranjamente muzicale			*			
79	Să construieşti etajere pentru cărţi	*					
80	Să urmezi un curs de contabilitate						*
81	Să dai primul ajutor				*		

82	Să fii asistent medical de laborator		*				
83	Să faci o afacere, să faci comerţ					*	
84	Să dirijezi o orchestră simfonică			*			
85	Să construieşti case ca antreprenor de clădiri	*					
86	Să utilizezi tastatura unui calculator pentru a introduce informaţii						*
87	Să lucrezi în calitate de consilier familial				*		
88	Să urmezi un curs de biologie la şcoală sau universitate		*				
89	Să fii legiuitorul care să medieze disputele dintre sindicate şi companii					*	
90	Să scrii reportaje pentru reviste			*			
91	Să faci animale din lemn	*					
92	Să fii funcţionarul care păstrează datele privitoare la cîştigurile lucrătorilor						*
93	Să ajuţi copiii cu tulburări mentale				*		
94	Să cercetezi, să cauţi un remediu contra cancerului		*				
95	Să fii judecător					*	
96	Să pictezi animale sau peisaje			*			
97	Să lucrezi ca paznic sau custode	*					
98	Să operezi într-un registru de încasări						*
99	Să înveţi să ajuţi oamenii din ţările nedezvoltate				*		
00	Să conduci studii ştiinţifice privind controlul bolilor plantelor			*			
01	Să recrutezi şi să angajezi oameni pentru o companie mare					*	
02	Să scrii scenarii TV			*			
03	Să conduci un autobuz	*					
04	Să fii recepţioner la un hotel						*
05	Să studiezi psihologia (comportamentul şi dezvoltarea fiinţelor umane)				*		
06	Să fii medic care să ajute la prevenirea bolilor		*				
07	Să călătoreşti prin ţară pentru a vinde produsele companiei					*	
08	Să faci scenografia pentru piesele de teatru			*			
09	Să repari lucrurile din jurul casei	*					
10	Să fii funcţionar administrativ						*
11	Să coordonezi, să conduci programul sportiv pe un teren de sport				*		
12	Să faci studii ştiinţifice despre natură		*				
13	Să organizezi şi să coordonezi afaceri					*	
14	Să aranjezi muzica de fond pentru un film			*			
15	Să repari mecanisme	*					
16	Să operezi cu cifre pe un sistem de procesare(computer)						*
17	Să conduci discuţiile de grup pentru copiii delicvenţi				*		
18	Să ajuţi cercetătorii ştiinţifici în laboratoarele lor experimentale		*				
19	Să fii manager de producţie					*	
20	Să faci recenzia unei cărţi în calitate de critic literar			*			

Totalizaţi punctele obţinute pe fiecare coloană, ţinând cont de faptul că ele trebuie interpretate astfel: 1. Realist, 2. Investigator, 3. Artistic, 4. Social, 5. Intreprinzător, 6. Convenţional.

În funcţie de punctele totalizate pot apare mai multe variante :

Varianta a : Codul personal va fi format de o combinaţie a două scoruri cu punctajele cele mai mari, din cele şase obţinute. De exemplu, dacă s-a obţinut cel mai mare punctaj la coloana 5, iar punctajul imediat următor este cel înregistrat la coloana 4, codul va fi *Întreprinzător-Social*.

Varianta b : Dacă două sau trei domenii de interes pentru carieră sunt egale ca punctaj şi se situează pe primul loc, se scriu toate tipurile de personalitate corespunzătoare în combinaţii de câte două. De ex., dacă s-au obţinut scoruri egale la coloanele 4 şi 6, vor rezulta două coduri: *Social-Întreprinzător* şi *Întreprinzător-Social*. În cazul în care se obţin trei scoruri egale, vor rezulta şase coduri (dacă domeniile cu scoruri egale sunt mai mult de trei, rezultatele nu sunt semnificative, fiind necesară repetarea chestionarului).

Varianta c : Dacă există un singur domeniu cu scor foarte mare, dar, de asemenea, două sau mai multe scoruri egale pe locul 2, vor rezulta, de asemenea, mai multe coduri, însă fiecare cod va începe cu domeniul principal.

După stabilirea codurilor, domeniile de activitate corespondente pot fi identificate în tabelul următor:

Tipul	Domenii de activitate	Abilităţi	Valori
Realist - Investigator	Tehnic, meşteşugăresc, ştiinţe matematice	ingeniozitate tehnică, dexteritate, coordonare fizică	tradiţie, realism, bun simţ
Realist - Artistic	Meşteşugăresc, activitate artistică, tehnic		
Realist - Social	Activitate cu publicul, departamente de personal, meşteşugăresc		
Realist - Întreprinzător	Meşteşugăresc, activitate cu publicul, management		
Realist - Convenţional	Meşteşugăresc, activitate cu publicul, management		
Investigator - Realist	Ştiinţe matematice, tehnic, meşteşugăresc	matematică, scris, analiză	independenţă, curiozitate, învăţare
Investigator - Artistic	Ştiinţe matematice, domenii medicale, muncă literară, muncă artistică		
Investigator - Social	Domenii medicale, ştiinţe matematice, servicii sociale		
Investigator - Întreprinzător	Ştiinţe matematice, management, tehnic		
Investigator - Convenţional	Ştiinţe matematice, analize de date, tehnic		
Artistic - Realist	Muncă artistică, meşteşugăresc, tehnic	creativitate, talent muzical, expresivitate artistică	frumuseţe, originalitate, independenţă, imaginaţie
Artistic - Investigator	Muncă literară, ştiinţe matematice, muncă artistică		
Artistic - Social	Serviciii sociale, activitate muzicală, muncă educativă		
Artistic - Intreprinzător	Spectacole, management, muncă artistică		
Artistic - Convenţional	Muncă artistică, administrativă, literară		
Social - Realist	Departamente de personal, servicii sociale, activitate cu publicul	comunicare, abilităţi verbale, ascultare, înţelegere	cooperare, generozitate, servicii în favoarea celorlalţi
Social - Investigator	Servicii sociale, domenii medicale, ştiinţe matematice		
Social - Artistic	Servicii sociale, muncă educativă, activităţi muzicale, spectacole		
Social - Întreprinzător	Servicii sociale, management, activităţi de vânzare		
Social - Convenţional	Serviciii sociale, administrativ, management		
Întreprinzător - Realist	Management, meşteşugăresc, activitate cu publicul	abilităţi verbale, abilitatea de a-i motiva şi direcţiona pe ceilalţi	asumarea riscului, statut, competiţie
Întreprinzător - Investigator	Management, activităţi de vânzare, ştiinţe matematice		
Întreprinzător - Artistic	Activităţi legale, spectacole, management		
Întreprinzător - Social	Management, activităţi de vânzare, servicii sociale, activităţi legale		
Întreprinzător - Convenţional	Management, vânzări, analize de date, activităţi administrative		
Convenţional - Realist	Activităţi administrative, analize de date, meşteşugăresc	matematică, analiza datelor, atenţie pentru detalii, înregistrare de informaţii	acurateţe, stabilitate, eficenţă
Convenţional - Investigator	Analize de date, ştiinţe matematice, activităţi administrative		
Convenţional - Artistic	Activităţi administrative, analize de date, activităţi artistice		
Convenţional - Social	Activităţi administrative, analize de date, servicii sociale		
Convenţional - Întreprinzător	Analize de date, activităţi administrative, management		

19. CARACTERUL

19.1 LATURA RELAŢIONAL-VALORICĂ A PERSONALITĂŢII

Caracterul este *expresia întregului sistem al personalităţii*, reprezentând **latura relaţional-valorică** a personalităţii.

Caracterul ***este totalitatea însuşirilor psihice esenţiale şi stabile care se exprimă în valorile promovate şi prin atitudinile (comportamentul) omului în raport cu diferite domenii ale vieţii sociale şi în raport cu sine.***

Specificul caracterului în raport cu:

a. temperamentul:
- **temperamentul** este *neutru din punct de vedere socio-moral*, în timp ce **caracterul** sau trăsăturile de caracter *pot şi sunt valorizate*;
- trăsăturile temperamentale sunt *înnăscute*, în timp ce **trăsăturile caracteriale** sunt *dobândite*;
- **caracterul** este o *instanţă de control şi verificare*, inclusiv în ceea ce priveşte manifestările temperamentale;
- **temperamentul**, la rândul său, îşi pune *amprenta asupra modului în care trăsăturile de caracter se manifestă în comportament*.

b. aptitudinile:
- **aptitudinile** sunt *sisteme operaţionale*, în timp ce **caracterul** se referă la *atitudinea* faţă de diferite laturi ale realităţii, inclusiv activitatea proprie;
- între **aptitudini şi trăsăturile de caracter** pot exista *relaţii discordante* sau *concordante*.

19.2 STRUCTURA CARACTERULUI

Portretul psiho-moral al unei persoane poate fi conturat prin precizarea diferitelor **trăsături de caracter**.

Trăsăturile de caracter ***reprezintă poziţii ale subiectului faţă de cele din jur, un mod de a se raporta la evenimentele existenţei sale în lume.***

Atitudinea ***reprezintă modalitatea de raportare la o clasă generală de obiecte sau fenomene şi prin care persoana se orientează subiectiv şi se autoreglează preferenţial.***

Atitudinea este o *construcţie psihică sintetică* ce cuprinde **elemente cognitive, afectiv-motivaţionale şi volitive**, în funcţie de preponderenţa unuia sau altuia dintre elemente, putându-se delimita **atitudini determinate cognitiv, afectiv** sau **volitiv**.

Atitudinea se manifestă în comportament prin intermediul **acţiunilor voluntare**.

În funcţie de **domeniul care condiţionează formarea lor şi domeniul în care se manifestă**, există:
- **atitudini faţă de ceilalţi oameni**: *pozitive* - omenia, altruismul, recunoaşterea valorii celorlalţi, loialitatea etc.; *negative* - intoleranţa, invidia, egoismul etc.
- **atitudini faţă de sine**: *pozitive* - încrederea în forţele proprii, demnitatea, modestia etc.; *negative* - desconsiderarea de sine, orgoliul, autoumilirea etc.
- **atitudini faţă de muncă (activitate)**: *pozitive* - spiritul de iniţiativă, sârguinţa, hărnicia etc.; *negative* - lenea, indolenţa, nepăsarea etc.
- **alte clase de atitudini**: culturale, faţă de familie, faţă de natură, faţă de societate în ansamblu etc.

Portretul psiho-moral cuprinde şi **trăsături voluntare de caracter**, acestea nefiind pozitive sau negative, ci dezvoltate într-o măsură mai mare sau mai mică: fermitatea, perseverenţa, stăpânirea de sine, curajul, bărbăţia, spiritul hotărât, eroismul etc.

Realizarea **portretului caracterial** presupune precizarea unor caracteristici, precum: *unitatea caracterului, expresivitatea caracterului, originalitatea caracterului, bogăţia caracterului, statornicia caracterului, plasticitatea caracterului, tăria de caracter* etc.

19.3 ROLUL CARACTERULUI ÎN STRUCTURA PERSONALITĂŢII

Caracterul, fiind expresia întregului sistem al personalităţii şi influenţându-l în întregul său:
- deţine un rol deosebit de important în *adaptarea şi integrarea individului în societate*;
- oferă un *sens* acţiunilor noastre;
- precizează *orientarea axiologică* (etică) a persoanei;
- *determină întreaga conduită*;
- reprezintă "*personalitatea evaluată din punct de vedere etic*".

19. CARACTERUL: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1 p.):***

1. Tăria de caracter este dată de multitudinea relaţiilor pe care persoana le stabileşte cu semenii. ☐
2. Nu orice trăsătură de caracter reprezintă o atitudine. ☐
3. Caracterul este o instanţă de control şi verificare. ☐
4. Trăsăturile de caracter sunt înnăscute. ☐
5. Trăsăturile voluntare de caracter nu pot fi pozitive sau negative. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2p.):

6. Atitudinea se manifestă în comportament prin intermediul .....
7. Atitudinea este o construcţie psihică sintetică, ce cuprinde elemente ....., ... şi .....
8. Atitudinile se manifestă în comportament prin intermediul .....
9. Teoria organizării sistemice a caracterului îi aparţine lui .....
10. ..... caracterului se referă la capacitatea de restructurare în raport cu noile cerinţe.

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Legătura existentă între dispoziţiile afective şi caracter se referă la faptul că:
- **a)** dispoziţiile afective reprezintă structuri caracteriale
- **b)** dispoziţiile afective pot proveni dintr-o deziluzie
- **c)** repetarea lor contribuie la consolidarea unor trăsături de caracter
- **d)** prezenţa lor are o influenţă negativă asupra structurilor caracteriale

12. Principala particularitate a structurii caracteriale este:
- **a)** ierarhizarea atitudinilor şi trăsăturilor într-un sistem
- **b)** caracterizarea printr-o serie de particularităţi structurale
- **c)** existenţa unor trăsături caracteriale cardinale
- **d)** deţinerea unei semnificaţii sociale şi morale

13. Însuşirea caracterială reprezintă:
- **a)** modul în care se reflectă concordanţa sau discordanţa dintre dinamica evenimentelor interne şi externe
- **b)** un mod al subiectului de a se raporta la evenimentele existenţei sale în lume
- **c)** un mod de autoreglare volitivă a individului
- **d)** un mod de evaluare a propriilor capacităţi

14. Raportul dintre aspectele atitudinale şi cele aptitudinale poate privi:
- **a)** numai concordanţa acestor formaţiuni
- **b)** discordanţa acestor aspecte
- **c)** discordanţe parţiale între aceste aspecte
- **d)** concordanţa ambelor formaţiuni

15. Caracterul reprezintă latura relaţională şi valorică a personalităţii, deoarece:
- **a)** reuneşte însuşiri privind relaţiile subiectului cu lumea
- **b)** este o formaţiune superioară
- **c)** deţine un rol important în cadrul sistemului personalităţii
- **d)** reuneşte valorile după care subiectul se conduce

Trataţi următoarele subiecte (4 x 7 p.):

16. Analizaţi componenetele care alcătuiesc structura caracterului.
17. Analizaţi clasificarea atitudinilor în funcţie de domeniul în care se manifestă.
18. Argumentaţi relevanţa caracterului pentru personalitate.
19. De ce se consideră că atitudinile sunt "construcţii psihice sintetice".
20. Comentaţi următorul text:
"Caracterul se dovedeşte a influenţa întreg sistemul personalităţii noastre, oferind un sens sau altul acţiunilor noastre." ***(12 p.)***
21. Elaboraţi un eseu de aproximativ 2 pagini în cadrul căruia să analizaţi relaţiile de determinare existente între *caracter*, *mediul social* şi *influenţele educaţionale. (20 p.)*

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

TRAIECTORIA AXIOLOGICĂ A PERSOANEI

Trăsăturile de caracter sunt nenumărate, o încercare de precizare a lor enumerând nu mai puţin de 17 963 de termeni, adjective sau substantive desemnând, în limba engleză, trăsături de caracter, adică modalităţi diferite de a fi. De asemenea, trebuie subliniat că aceste trăsături se combină într-o "ecuaţie personală", aşa încât diversitatea este extremă. Unitatea caracteristică a omului se dovedeşte produsul elaborărilor succesive, din punct de vedere ontogenetic, înstăpânirea de sine sub forma unui caracter dobândit trebuind înţeleasă ca parte a istoriei propriu-zise a persoanei.

Astfel, la 7 ani copilul ajunge la "vârsta raţiunii", adică la vârsta la care începe să se întrupeze modelul unei fiinţe raţionale, în a doua copilărie îşi construieşte lumea într-o reţea fundamentală de credinţe şi sentimente, iar la pubertate personajul său se fixează ca statut al persoanei. Caracterul, în ceea ce-l priveşte, se instituie la sfârşitul ontogenezei Eului. Ca dezvoltare a personalităţii, el este o desfăşurare temporală care constituie istoricitatea cuiva, istoria sa.

Axa dinamică a persoanei este unitatea şi continuitatea sa, care apare persoanei însăşi şi altora ca o *traiectorie* ce îşi are originea în primele experienţe şi care trece prin exeperienţele ulterioare către scopurile ultime. Finalitatea subiectului, apoi a persoanei ca agent al existenţei sale, constituie primul său caracter structural. Acest fir conducător care ne leagă de trecutul sau de lumea noastră este *proiectul existenţei*, axa destinului nostru. Eul apare în direcţia sa, ca vector al temporalităţii fiinţei noastre, ca sens al vieţii noastre. Axa persoanei este astfel o funcţie vectorială asumată de Eu. Acesta din urmă nu este niciodată conştient de el însuşi (fie că el visează, fie că reflectează) decât afirmându-se ca agent şi nu ca suport al traiectoriei existenţiale.

Axa acestei traiectorii este "axiologică", în sensul în care ea nu constă în intervalul dintre două momente de timp sau dintre două puncte ale spaţiului geometric. Ea nu este o linie, un lucru, ci o *valoare*. Este însuşi sensul mişcării prin are Eul îşi fixează caracterul normativ. Eul este, într-adevăr, creatorul propriilor scopuri şi al propriului sistem de informaţii. El se dotează singur cu un sistem de valori. Fireşte, aceste valori nu sunt numai ale sale, ci ţin de o scară generală a valorilor umane. Religia, cultura, valorile în general trebuie să fie încorporate în sistemul propriu al Eului pentru a asigura informaţia, logica sau morala, sintaxa sau regulile sociale ale *axiologicului* personal.

Eul nu are însă acelaşi caracter "formal" sau "ideal" ca o lege, care e impersonală şi pe deplin suverană. El este concret, adică este cel care îşi dă legea şi cel care trebuie să asculte de ea. Urmează că traiectoria personalităţii nu este fixă, rigidă, ci are o ţintă mobilă. Direcţia Eului este probabilistă şi problematică, adică Eul, polarizându-şi actele, alegerile şi deciziile, îşi revede în permanenţă scopurile.

Gândindu-şi proiectul, Eul îl reface mereu. Traiectoria dinamică a modului său de a fi în lume şi al afirmării potenţialului său de originalitate culminează, pentru Eu, în manifestările *caracterului*. "Obiectivarea" Eului în caracter constituie cel mai înalt grad al personalizării sale, de aşa manieră că istoria sa şi caracterul său se confundă. În această măsură se poate susţine că forma patologică a caracterului debutează cu fixitatea şi fatalitatea acestuia, cu imposibilitatea dominării de sine şi modificării în sensul menţinerii confuziei dintre istoria şi caracterul personale. Înseamnă, cu alte cuvnte, a fi inconştient de valorile propriei existenţe, respectiv a nu-ţi putea constitui propria istorie. Anomalia care plasează Eul într-o captivitate a caracterului său îl sustrage autonomiei sale, conştiinţei de sine, ca şi posibilităţii iniţierii veritabile a propriilor acţiuni.

Sursa: Henri Ey, *Conştiinţa*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti 1983.

Aplicaţie: Realizaţi-vă propriul portret caracterial relativ la două momente distincte ale existenţei voastre (desigur, aceasta înseamnă să vă reamintiţi momente relevante dintr-un anumit trecut al vostru, ceea ce vă poate fi mai mult sau mai puţin accesibil, o soluţie reprezentând-o chestionarea persoanelor apropiate). Analizaţi comparativ cele două portrete caracteriale încercând să identificaţi posibilele cauze ale modificărilor intervenite. În ce măsură concluziile la care aţi ajuns ilustrează ideile exprimate în fragmentele de mai sus?

EVALUAREA NIVELULUI DE ÎNCREDERE ÎN SINE

	Da					Nu
1. Nu îmi place să-mi împrumut lucrurile celor care ştiu că mi le vor înapoia doar cu mare greutate, dar cedez de fiecare dată.	5	4	3	2	1	0
2. Există persoane cu care aş vrea să fac cunoştinţă, dar îmi este teamă să le abordez.	5	4	3	2	1	0
3. Sunt adesea certat(ă) pentru greşeli care nu îmi aparţin, dar de obicei nu reacţionez.	5	4	3	2	1	0
4. Renunţ adesea la a face ceea ce mi-am propus, deoarece sunt rugat(ă) sau mi se dă o altă sarcină.	5	4	3	2	1	0
5. Atunci când trebuie să dau curs unei rugăminţi sunt deosebit de stresat(ă) că aş putea eşua.	5	4	3	2	1	0
6. Nu încerc aproape niciodată să iau iniţiativa sau să-mi exprim opinia.	5	4	3	2	1	0
7. Sunt aproape întotdeauna de acord cu ceea ce susţin ceilalţi.	5	4	3	2	1	0
8. Există persoane a căror companie nu-mi face plăcere, dar evit să arăt acest lucru.	5	4	3	2	1	0
9. Uneori nu-mi plac criticile care mi se aduc şi chiar mă simt jignit(ă), dar totul este trecător...	5	4	3	2	1	0
10. Mai tot timpul îmi este teamă să nu greşesc.	5	4	3	2	1	0
11. Nu cred că persoana mea poate interesa într-adevăr pe cineva.	5	4	3	2	1	0
12. Nu cred că sunt capabil(ă) de realizări deosebite, iar atunci când ceilalţi apreciază ceea ce fac, o fac doar din compasiune.	5	4	3	2	1	0
13. Nu-mi place ca ceilalţi să râdă de mine.	5	4	3	2	1	0
14. Am prea multă încredere în ceilalţi şi chiar dacă această încredere îmi este înşelată, nu le reproşez acest lucru.	5	4	3	2	1	0
15. Tot ceea ce îmi cere prietenul (prietena) mea este "literă de lege".	5	4	3	2	1	0
16. În timpul liber evit să rămân singur(ă), deoarece ajung să mă plictisesc groaznic. Împreună cu ceilalţi este întotdeauna ceva de făcut!	5	4	3	2	1	0
17. Sunt extrem de sever(ă) cu propriile mele realizări.	5	4	3	2	1	0
18. Mă feresc să mă distrez pe seama celorlalţi, deoarece ar putea fi ispitiţi să facă acelaşi lucru.	5	4	3	2	1	0
19. Nu-mi place atunci când cineva îmi face avansuri, dar nu sunt capabil(ă) să resping persoana în cauză.	5	4	3	2	1	0
20. Adesea, atunci când cumpăr ceva, mi se cer mai mulţi bani decât ar trebui, dar nu solicit recalcularea. Nu toată lumea este atentă atunci când socoteşte!	5	4	3	2	1	0
21. Se spune despre mine că sunt prea iertător (iertătoare).	5	4	3	2	1	0
22. Mă emoţionez atunci când mi se acordă prea multă atenţie.	5	4	3	2	1	0
23. Am prieteni (prietene) care spun că nu se prea pot baza pe mine, deşi este evident contrariul.	5	4	3	2	1	0
24. Îmi este greu să iau decizii, mai ales când sunt implicate şi alte persoane.	5	4	3	2	1	0
25. Ori de câte ori trebuie să demarez ceva nou, îi ascult pe ceilalţi şi ţin cont de sfaturile lor.	5	4	3	2	1	0

Aplicarea testului de mai sus presupune ca pentru fiecare item să vă declaraţi acordul sau dezacordul pe o scală de la 1 la 5, unde 1 reprezintă un dezacord total, iar 5 un acord total cu itemul în cauză. După ce aţi răspuns la fiecare item, totalizaţi punctele obţinute şi interpretaţi rezultatul în funcţie de grila de mai jos.

25 - 50	51 - 75	76 - 100	101 - 125
Eşti o persoană extrem de sigură pe sine şi care reuşeşte să se impună aproape în orice context. Nu ai probleme cu exprimarea propriei personalităţi, deşi uneori ar fi necesară ceva mai multă reţinere.	Totul depinde de situaţie. Nu excelaţi în siguranţa de sine, în încrederea pe care o aveţi în propria persoană, dar nici nu se poate spune că nu vă exprimaţi propria persoană. Nu vă este teamă, dar nici nu cedaţi impulsului de moment.	Încrederea în sine este la un nivel coborât, deşi în situaţii speciale "îndrăzniţi" să vă asumaţi şi responsabilităţi. Desigur, nu există o altă soluţie şi atunci...	Eşti extrem de rezervat(ă), cauza fiind o încredere în sine la cote de "avarie". Îţi este teamă de asumarea de responsabilităţi şi suporţi fără crâcnire toate reproşurile celorlalţi.

20. CREATIVITATEA

20.1 CONCEPTUL DE CREATIVITATE

Creativitatea ***reprezintă un complex de însuşiri şi aptitudini care, în condiţii favorabile, generează produse noi şi de valoare pentru societate.***

Orice subiect dispune de un **potenţial creativ**, creativitatea reprezentând o *proprietate a întregului sistem psihic uman.*

Factorii care determină, dinspre sistemul psihic uman, creativitatea sunt:

a. vectorii, cu rol de *orientare şi energizare*, care pot fi:

- **pozitivi** (contribuie la crearea noului: trebuinţele de creştere, motivaţia intrinsecă, nivelul ridicat al aspiraţiei, interese puternice, angajare în activitate, stabilitate şi maturitate emoţională, atitudini creative etc.);
- **negativi** (care îndepărtează subiectul de producerea noului: trebuinţe homeostazice, motivaţie extrinsecă, niveluri scăzute de aspiraţie, absenţa sau intensitatea redusă a intereselor, lipsa de maturitate şi stabilitate emoţională, atitudini rutiniere etc.);

b. operaţii şi sisteme operaţionale, care pot fi:

- **generatoare de nou** (procedee euristice, procedee ale imaginaţiei, memorie flexibilă, gândire divergentă, forţă intelectuală pentru argumentarea propriilor idei, libertate în exprimare şi spontaneitate, aptitudini speciale puternic dezvoltate etc.);
- **rutiniere** (procedee algoritmice, absenţa procedeelor imaginaţiei în activitate, fidelitatea excesivă a memoriei, gândire convergentă, capacităţi slabe de susţinere a propriilor idei, aptitudini speciale slab dezvoltate etc.).

Dacă **atitudinile creative** sunt *convergente* cu **factorii operaţional-cognitivi** (aptitudinile), produsele obţinute se caracterizează printr-o *cotă înaltă de originalitate*, absenţa convergenţei eliminând posibilitatea unei activităţi creative.

20.2 NIVELURI ŞI STADII ALE CREATIVITĂŢII

Ca proprietate general umană, **creativitatea se manifestă în forme diferite**, pe niveluri ierarhice distincte, potrivit lui **C.W. Taylor** putând fi diferenţiate următoarele niveluri:

- **creativitate expresivă;**
- **creativitate productivă;**
- **creativitate inovativă;**
- **creativitate inventivă;**
- **creativitate emergentă.**

Creativitatea are un **caracter procesual**, potrivit lui **G. Wallas** putându-se delimita următoarele **faze**:

- **faza pregătitoare;**
- **faza incubaţiei;**
- **faza "iluminării";**
- **faza verificării.**

Procesul de creaţie nu urmează un tipar unic, exisnd o mare varietate de modalităţi de realizare a unui produs nou şi valoros pentru societate, de fiecare dată fiind evidentă amprenta personalităţii creatoare.

20. CREATIVITATEA: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1 p.):***

1. Creativitatea este un produs al întregului sistem de personalitate. ☐
2. Orice subiect dispune de un potenţial creativ. ☐
3. Procesul de creaţie nu urmează un tipar unic. ☐
4. Creativitatea reprezintă o proprietate a întregului sistem psihic uman. ☐
5. Procedeele algoritmice se înscriu în lista operaţiilor rutiniere. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Categoriile de factori care determină creativitatea sunt ..... şi .....
7. Fazele procesului creativităţii sunt ....., ..., ... şi .....
8. Activitatea creativă presupune ..... între atitudinile creative şi factorii operaţional-cognitivi.
9. Vectorii, în calitate de categorie de factori care determină creativitatea, sunt ..... sau .....
10. Rezultatul procesului creativ este obţinerea unor produse .....

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Din punct de vedere psihologic accepţiunile termenului de creativitate sunt acelea de:
- **a)** structură a personalităţii
- **b)** comportament şi activitate psihică creativă
- **c)** structură operatorie a imaginaţiei
- **d)** creativitate de grup

12. În calitate de structură a personalităţii, creativitatea reprezintă:
- **a)** concordanţa structurilor afective cu cele imaginative
- **b)** interacţiunea optimă dintre atitudinile predominant creative şi aptitudinile generale şi speciale de nivel superior
- **c)** interacţiunea optimă dintre aptitudinile predominant creative şi atitudinile generale şi speciale de nivel superior
- **d)** interacţiunea optimă dintre toate procesele şi fenomenele psihice

13. Printre atitudinile creative importante se pot menţiona:
- **a)** atitudinea antirutinieră
- **b)** perseverenţa în căutarea de soluţii
- **c)** negativismul ca trăsătură a voinţei
- **d)** simţul valorii şi atitudinea valorizatoare

14. Un rol important în procesul creativ au:
- **a)** afectivitatea
- **b)** reprezentarea
- **c)** motivaţia
- **d)** voinţa
- **e)** temperamentul

15. În categoria vectorilor non-creativi ar putea fi incluşi:
- **a)** motivaţia extrinsecă
- **b)** motivaţia intrinsecă
- **c)** nivelul scăzut de aspiraţie
- **d)** trebuinţe homeostatice
- **e)** lipsa unor interese adecvate

Trataţi următoarele subiecte (4 x 7 p.):

16. Creativitatea este un produs al întregului sistem de personalitate:
    A. Definiţi creativitatea şi imaginaţia.
    B. Analizaţi comparativ creativitatea şi imaginaţia.
17. Analizaţi comparativ nivelurile creativităţii distinse de C.W. Taylor.
18. Construiţi o argumentare prin care să evidenţiaţi creativitatea în calitate de "exerciţiu de flexibilitate".
19. Argumentaţi că modul în care sunt concepute personalitatea şi creativitatea au în comun presupoziţia "unicităţii individului".
20. Comentaţi următorul text:
    "(...) pentru persoanele creative care sunt motivate intrinsec, motivaţia extrinsecă poate fi mai degrabă pozitivă decât negativă în influenţarea rezultatelor. Prin urmare, cea mai sigură concluzie ar fi aceea că motivaţia extrinsecă, în absenţa celei intrinseci , poate submina rezultatul creativ" (G.J. Feist). ***(14 p.)***
21. Elaboraţi un eseu de aproximativ 2 pagini cu titlul "Creativitatea - formă a expresivităţii umane". ***(20 p.)***

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

CARACTERISTICI ALE PROCESULUI ŞI ALE PERSONALITĂŢII CREATIVE

"Creativitatea" reprezintă un concept deosebit de complex, domeniul de cercetări dovedindu-se foarte vast, mai ales în a doua jumătate a secolului trecut studiile realizate fiind foarte numeroase. Scopul acestor studii a fost acela de a stabili importanţa diferitelor etape ale procesului de creaţie şi de a determina caracteristicile creativităţii. O încercare de sinteză a acestor studii a fost realizată de Z.T. Tardif şi R.J. Sternberg (*What Do We Know about Creativity,* în R.J. Sternberg (ed.), *The Nature of Creativity*, Cambridge University Press):

	Caracteristici	Teorii: Barron	Csikszent Mihaly	Feldman	Gardner	Gruber & Davis	Jonson-Laid	Langley & Jones	Perkins	Shank	Simonton	Sternberg	Taylor	Torrance	Walberg
Etape ale procesului creativ	Elaborarea - etapă determinantă a nivelului de originalitate		●			●	●								
	Incubaţia - etapă determinantă a nivelului de originalitate	●												●	
	"Insight" - momentdeterminant al nivelului de originalitate			●		●					●		●		
Caracteristici ale gândirii creative	Transformarea percepţiilor în reprezentări utilizând analogia	●		●	●		●	●		●	●	●			
	Redefiniri constante ale problemei de rezolvat											●		●	
	Prelucrarea reprezentărilor figurale	●		●		●		●				●		●	
	Prelucrarea reprezentărilor verbale											●			
	Trăiri afective conflictuale asociate procesului creativ	●		●	●	●					●			●	
Trăsături cognitive	Originalitate	●									●			●	●
	Coerenţă şi fluiditate verbală	●									●			●	●
	IQ ridicat										●				●
	Capacităţi imaginative	●										●		●	
Abilităţi cognitive	Creativ într-un domeniu particular		●		●		●	●	●		●	●			●
	Gândire metaforică	●		●		●						●		●	
	Capacitate de a transfera concepte dintr-un domeniu în altul					●					●			●	
	Capacitate de decizie rapidă şi adaptată		●						●		●	●	●	●	
	Raţionamente divergente	●									●			●	●
	Capacitate de adaptare la nou											●	●		
	Gândire logică	●							●						
	Rezistenţă la închidere	●										●	●		
	Capacitate de a crea noi structuri	●										●		●	
	Capacitate de ordonare logică	●				●						●			
	Curiozitate								●			●			
	Tendinţă de interpretare a normelor	●							●			●			
Stil cognitiv	Interes pentru nou	●							●	●	●	●		●	●
	Utilizarea informaţiilor existente		●	●		●	●	●	●	●		●		●	●
	Preferinţă pentru comunicarea nonverbală											●		●	
	Perspective vizuale interne					●								●	

După cum se poate observa, teoriile asupra creativităţii sunt deosebit de diverse, fiecare având în vedere o diversitate de factori determinanţi.

Sursa: Margareta Dincă, *Adolescenţă şi conflictul originalităţii*, Editura Paideia, 2002, p. 25.

Aplicaţie: Gândiţi-vă la cele învăţate despre creativitate şi încercaţi să precizaţi, argumentat, minimum cinci factori care consideraţi că pot da seama de capacităţile creative ale unei persoane. Încercaţi, după aceea să chestionaţi (observaţi) câteva persoane pentru a vedea în ce măsură factorii identificaţi sunt relevanţi pentru ceea ce v-aţi propus. Elaboraţi, în final, o lucrare în care să precizaţi concluziile la care aţi ajuns.

EVALUAREA POTENŢIALULUI DE CREATIVITATE DIVERGENTĂ

Timpul de lucru pentru fiecare din sarcinile de mai jos este de 1 minut. După realizarea lor, acordaţi-vă câte 1 punct pentru fiecare item realizat, iar la final totalizaţi punctele obţinute.

Ce posibilităţi de utilizare, altele decât cele uzuale, puteţi identifica pentru un stilou?

1. .....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....
8. .....
9. .....
10. .....

Ce posibilităţi de utilizare, aletele decât cele uzuale, puteţi identifica pentru un ceas?

1. .....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....
8. .....
9. .....
10. .....

Alegeţi la întâmplare un cuvânt (de preferat un substantiv) şi încercaţi să realizaţi cât mai multe asociaţii (ex. *pisică*: animal domestic, vede bine noaptea etc.)

1. .....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....
8. .....
9. .....
10. .....

Alegeţi la întâmplare o imagine (fără să fie vorba de simpla reprezentare a unui cuvânt) şi încercaţi să realizaţi cât mai multe asociaţii (interpretări).

1. .....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....
8. .....
9. .....
10. .....

	0 - 13	14 - 27	28 - 40	
Creativitate divergentă minim dezvoltată. În măsura în care potenţial există în cazul oricărei persoane, este nevoie de exerciţiu. Dezvoltarea gândirii divergente este absolut necesară în rezolvarea de probleme, adaptarea la situaţii noi etc.				Creativitatea divergentă este deosebit de dezvoltată, manifestarea în acest sens fiindu-vă la îndemână în orice situaţie, fără efort. Dispuneţi de un potenţial deosebit pentru activităţile şi profesiile ce presupun un coeficient înalt de creativitate.

21. ETAPE ÎN DEZVOLTAREA PERSONALITĂŢII

21.1 PRINCIPIUL DEZVOLTĂRII ÎN PSIHOLOGIE

Psihologia modernă subliniază **dimensiunea genetică** (evolutivă) a psihicului, evoluţia personalităţii cunoscând mai multe **stadii**.

Ontogeneza reprezintă totalitatea schimbărilor sistematice, bio-psiho-sociale, intraindividuale, care au loc pe parcursul vieţii unui om.

Principalii **factori ai dezvoltării** sunt:

1. **Ereditatea**, respectiv însuşirea fundamentală a materiei vii de a transmite de la o generaţie la alta mesaje de specificitate, sub forma codului genetic. Este vorba de un complex de predispoziţii şi potenţialităţi care constituie premisele bilogice ale dezvoltării.
2. **Mediul**, respectv totalitatea elementelor cu care individul interacţionează, direct sau indirect în procesul devenirii sale. Fiind factor determinant al potenţialului ereditar, acţiunea mediului poate fi favorabilă dezvoltării, dar şi o frână sau un blocaj.
3. **Educaţia**, respectiv activitatea specializată, specific umană, care mijloceşte şi susţine, în mod conştient, dezvoltarea.

Una dintre direcţiile de abordare a *interacţiunii ereditate-mediu* este aceea a cercetării copilului în **nişa sa de dezvoltare**, termen care desemnează **totalitatea elementelor cu care un copil intră în relaţie la o vârstă dată. Structura** uneinişe de dezvoltare presupune:

- *obiectele şi locurile accesibile*;
- *răspunsurile şi reacţiile anturajului*;
- *cerinţele adulţilor*;
- *activităţile impuse, propuse sau îngăduite.*

Stadiile de dezvoltare a personalităţii sunt delimitate în funcţie de următoarele **criterii**: *activitatea dominantă, sistemul de relaţii socio-culturale* şi *structurile pihice specifice*. Astfel, sunt delimitate:

- 0-1-an: **perioada infantilă**;
- 1-3 ani: prima copilărie (**copilăria timpurie**);
- 3-6/7 ani: a doua copilărie (**perioada preşcolară**);
- 6/7-10/11 ani: a treia copilărie (**vârsta şcolară mică**);
- 10/11-14/15 ani: **preadolescenţa** (pubertatea);
- 14/15-18/19 ani: **adolescenţa**;
- 19/20-30 ani: **tinereţea**;
- 30-55/60: **vârsta adultă**;
- peste 60 de ani: **bătrâneţea** sau vârsta a treia.

21.2 VÂRSTELE MICI (3-10/11 ani)

Caracteristici: dezvoltare fizică progresivă intensă; concomitent se dezvoltă particularităţile psihice şi acţionale; atenţia trece treptat de la forma involuntară la cea voluntară; memoria dovedeşte o mare plasticitate şi receptivitate; ponderea este deţinută de gândirea concretă; gândirea este egocentrică; prezenţa spiritului de imitaţie; trăirile afective sunt vii şi puternice; comportamentul semnalează o imensă nevoie de mişcare, de acţiune; principala formă de activitate este jocul; progresiv, după intrarea în şcoală, se conturează o viziune realistă asupra lumii, vârstei "de ce-ului?" urmându-i vârsta colecţiilor etc.

21.3 PREADOLESCENŢA (10/11-14/15 ani)

Caracteristici: mari transformări anatomo-fiziologice; dezvoltări în ritmuri diferite ale organelor interne; transformări endocrine şi debutul dezvoltării sexuale; dezvoltarea spiritului de observaţie şi a acuităţii senzoriale; creşterea capacităţii de memorare şi a selectivităţii memoriei; asimilarea de tehnici de învăţare şi de rezolvare a problemelor; perfecţionarea limbaului; instabilitate şi hipersensibilitate emoţională; tranziţia de la moralitatea constrângerii la moralitatea cooperării; atitudini critice faţă de părinţi; debutul detaşării faţă de familie; descoperirea plăcerii vieţii de grup etc.

21.4 ADOLESCENȚA (14/15-18/19 ani)

Caracteristici: ritm lent de creştere; armonizare a diverselor părți ale corpului; perfecționarea proceselor cognitive; o echilibrare afectivă mai accentuată; dezvoltarea voinței, în sensul capacității de susținere a unor eforturi voluntare intense şi de lungă durată; primele experiențe sexuale; aspirații spre autonomie şi originalitate; eforturi de definire a identității; preocupări pentru relațiile interpersonale: prietenie, iubire, solidaritate etc.; caracterul rămâne instabil; moralitatea este cea a cooperării convenționale etc.

21.5 TINEREȚEA (18/19-30 ani)

Caracteristici: se definitivează şi se perfecționează calitativ componentele tuturor sistemelor organismului; etapa perfecționării psihice; atenția este puternic voluntară şi stabilă; memorie preponderent logică; gândire abstractă şi logică; imaginație cu calități realist-ştiințifice; motivația şi motivele sunt legate de mobiluri interioare superioare; se consolidează profilul caracterial; stabilirea unui echilibru între dorințe şi aspirații; vârsta responsabilităților sociale; intensificarea spiritului de afirmare, a celui de independență şi a inițiativelor etc.

21.6 MATURITATEA (30-55/60 ani)

Caracteristici: definitivarea procesului de creştere şi de structurare funcțională a organismului; maturitate intelectuală; maturitate afectivă, emoțională; implicare responsabilă în problemele comunității; instituirea unei amprente profesionale; învățarea permanentă; armonizarea intereslor, a motivațiilor; echilibru afectiv; maximizarea dezvoltării aptitudinilor şi a deprinderilor; nuanțarea relațiilor interpersonale; vârsta marilor realizări din punct de vedere profesional; afirmarea independenței copiilor etc.

21.7 BĂTRÂNEȚEA (55/60 ani...)

Caracteristici: scădere a abilităților senzorio-motorii; reducerea performanțelor atenției şi memoriei de scurtă durată; fenomenul de reminiscență; reducerea motivației pentru cunoaştere; restructurarea sistemului relațiilor interpersonale; constituirea în sprijin pentru copii; apare teama față de moarte etc.

21. ETAPE ÎN DEZVOLTAREA PERSONALITĂŢII: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1 p.):***

1. Psihogeneza se înscrie într-un cadru socio-cultural. ☐
2. Ereditatea constituie premisa biologică a dezvoltării. ☐
3. Acţiunea mediului poate fi favorabilă sau defavorabilă dezvoltării individului. ☐
4. Psihologia modernă subliniază dimensiunea genetică a psihicului. ☐
5. Fiecare stadiu de dezvoltare se caracterizează printr-o organizare proprie a însuşirilor. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Structura nişei de dezvoltare cuprinde: ....., ..., ... şi .....
7. Diferenţele dintre educaţie şi ceilalţi doi factori ontogenetici privesc: ..... şi .....
8. ..... apare ca un complex de predispoziţii şi potenţialităţi.
9. Criteriile în funcţie de care se stabilesc stadiile de dezvoltare a personalităţii sunt: ....., ... şi .....
10. ..... reprezintă totalitatea elementelor cu care un copil intră în relaţie la o vârstă dată.

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3p.):

11. Principalii factori ai dezvoltării sunt:
- **a)** mediul
- **b)** educaţia
- **c)** nişa de dezvoltare
- **d)** ereditatea

12. Vârsta şcolară mică se referă la perioada de vârstă cuprinsă în intervalul:
- **a)** 10/11-14/15 ani
- **b)** 14/15-18/19 ani
- **c)** 6/7-10/11 ani
- **d)** 3-6/7 ani

13. Adolescenţa se întinde pe intervalul:
- **a)** 10/11-14/15 ani
- **b)** 14/15-18/19 ani
- **c)** 6/7-10/11 ani
- **d)** 3-6/7 ani

14. Problema crucială a adolescenţei este reprezentată de:
- **a)** aspiraţia spre autonomie şi originalitate
- **b)** definirea identităţii
- **c)** instalarea moralităţii convenţionale
- **d)** dezvoltarea voinţei

15. Tranziţia de la moralitatea constrângerii la moralitatea cooperării caracterizează:
- **a)** adolescenţa
- **b)** vârsta şcolară mică
- **c)** tinereţea
- **d)** preadolescenţa

Trataţi următoarele subiecte (4 x 7p.):

16. Analizaţi comparativ preadolescenţa şi adolescenţa.
17. Analizaţi perspectiva abordării genetice a dezvoltării personalităţii.
18. Analizaţi comparativ principalii factori ai dezvoltării.
19. Analizaţi transformările specifice adolescenţei ca etapă a dezvoltării personalităţii.
20. Comentaţi următorul text:
    "Fiinţele umane sunt asemănătoare la naştere şi au potenţialul de a se dezvolta similar. Totuşi, pe parcursul dezvoltării, fiecare individ are diferite experienţe şi devine un individ diferit de la ceilalţi." ***(12 p.)***
21. Elaboraţi un eseu de aproximativ 2 pagini în cadrul căruia să analizaţi relaţiile de determinare existente între *personalitate, factori ai dezvoltării* şi *nişa de dezvoltare.* ***(20 p.)***

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

DEZVOLTAREA MORALĂ

Studiul **dezvoltării morale** reprezintă o preocupare constantă a cercetării psihologice, investigarea modului în care copilul îşi dezvoltă valorile morale implicând **analiza proceselor prin care copilul adoptă şi interiorizează regulile şi standardele comportamentului aşteptat în societatea din care face parte.**

Principalele teorii derivate din studiul dezvoltării morale pot fi grupate în trei categorii:

1. Abordarea **psihodinamică**, cu originea în teoria lui Freud;
2. Perspectiva **învăţării psihodinamice**, fundamentată pe cercetările lui Skinner şi Bandura;
3. Abordarea **dezvoltării cognitive** caracterizată de teoriile lui Piaget, Kohlberg şi Eisenberg.

Abordarea psihodinamică

Sigmund Freud a formulat prima teorie completă a interiorizării morale, în centrul acestei teorii fiind plasată dezvoltarea supraeului în calitate de aspect moral al personalităţii.

Supraeul, inconştient, constă din două părţi distincte: **eul ideal** şi **conştiinţa morală**. **Eul ideal** este interesat de ceea ce este bine şi decent, reprezentând imaginea copilului în raport cu tipul de comportament moral aprobat de părinţi. Pe de altă parte, **conştiinţa morală** veghează asupra a ceea ce este rău, interceptând şi cenzurând impulsurile imorale ale sinelui şi împiedicând accesul lor în conştiinţa eului.

Supraeul reprezintă astfel interiorizarea regulilor şi interdicţiilor, iniţial impuse de părinţi, dar ulterior adoptate de către copil sub forma autodisciplinei independente de aprobarea sau nemulţumirea părinţilor. Copiii devin capabili de a-şi controla propriul comportament, fără a se lăsa în voia comportamentelor interzise de părinţi. Încălcarea regulilor morale este însoţită progresiv de anxietate şi de sentimente de vinovăţie.

Individul cu un supraeu puternic va trăi sentimente de vinovăţie mai intense într-o situaţie care implică o dilemă morală, în raport cu un individ al cărui supraeu este slab, fiind mult mai puţin probabil să încalce regulile.

Abordarea învăţării sociale

Teoria învăţării sociale postulează că, iniţial, comportamentul copilului este controlat prin recompense şi măsuri punitive din partea părinţilor. Datorită experienţelor anterioare când copilul este pedepsit pentru încălcarea regulilor, ulterior, el va trăi o anxietate dureroasă la încălcarea acestora sau în situaţiile ce implică tentaţia de a se comporta imoral, chiar dacă nu este de faţă nici o persoană.

De asemenea, s-a postulat că una dintre modalităţile copilului de a învăţa comportamentul moral se realizează prin observarea şi atingerea modelelor care se comportă într-o manieră morală. Observarea modelelor pedepsite pentru un comportament imoral va favoriza copilului experimentarea pedepsei substitutive, rezultând evitarea acelui comportament.

Abordarea din perspectiva dezvoltării cognitive

Jean Piaget evidenţiază aspectul cognitiv al dezvoltării morale, considerând că gândirea morală a copilului este legată de stadiul de dezvoltare cognitivă. Concluziile la care s-a ajuns precizează două stadii principale ale gândirii morale:

1. Stadiul **moralităţii eteronome** sau **realismului moral**: în acest stadiu copilul se supune cu stricteţe regulilor considerate sacre şi nealterabile. Binele şi răul sunt văzute în termenii de "alb" şi "negru", iar o acţiune particulară este judecată în funcţie de dimensiunea consecinţelor, ,ai debgrabă, decât în funcţie de intenţiile actorului.
2. Cel de-al doilea stadiu este cel al **moralităţii autonome** sau **relativismului moral**, care apare în jurul vârstei de 7-8 ani. Regulile sunt stabilite şi menţinute prin negociere şi acceptare în cadrul grupului social. Judecăţile de bine şi rău se bazează pe intenţii precum şi pe consecinţe.

Modelul stadiului universal al lui Kohlberg

Pornind de la cercetările lui Piaget, Kohlberg consideră că dezvoltarea morală se desfăşoară pe trei niveluri, fiecare conţinând două stadii distincte. Aceste stadii sunt fixe, fiecare individ trecând prin ele în aceeaşi ordine, pornind de la stadiul iniţial. Produsul final al progresului prin aceste stadii, deşi vârstele la care oamenii ajung la diferite niveluri variază, este simţul matur şi raţional de justiţie. Mai mult, el postulează existenţa celor şase stadii de raţionament moral în toate culturile.

NIVELUL 1 - PRECONVENŢIONAL
Copilăria mijlocie

Stadiul 1: pedeapsa şi orientarea spre obedienţă — Regulile sunt respectate pentru a putea fi evitată pedeapsa. Consecinţele unei acţiuni determină măsura în care acea acţiune este bună sau rea. Interesele şi punctele de vedere ale celorlalţi nu sunt luate în considerare, în sens mai larg, copilul este egocentric.

Stadiul 2: orientarea instrumental-relativistă — O acţiune "bună" este favorabilă mai degrabă propriei persoane decât celorlalţi. Se acordă o oarecare atenţie trebuinţelor celorlalţi, dar numai în cazul în care rezultatul este favorabil individului însuşi.

NIVELUL 2 - CONVENŢIONAL
13-16 ani

Stadiul 3: orientare de tipul "băiat bun /fată bună" — Acţiunea este judecată ca fiind corectă sau greşită potrivit cu intenţiile actorului. Standardele acceptate social ale comportamentului au valoare, iar "binele" este important.

Stadiul 4: orientare spre "lege şi ordine" — Există un respect profund pentru autoritate şi convingerea că regulile societăţii trebuie să fie respectate. În completare la motivele individului, se ia în considerare şi punctul de vedere al sistemului care face regulile.

NIVELUL 3 - POSTCONVENŢIONAL
16-20 ani

Stadiul 5: orientare de tipul contractului socia bazat pe lege — Binele este judecat în relaţie cu opinia majorităţii dintr-o societate particulară. Regula generală este "cel mai bun pentru cei mai mulţi". S-a recunoscut faptul că punctele de vedere morale şi legale sunt uneori în conflict.

Stadiul 6: principiile universale ale conştiinţei de sine — Principiile etice autoalese dictează acum acţiunile personale: egalitatea drepturilor umane şi respectul pentru demnitatea fiinţelor umane ca indivizi au o importanţă deosebită. Când legile intră în conflict cu aceste principii, individul acţionează conform principiului.

Contextul familial şi dezvoltarea morală

Prima expunere a copiilor la regulamentele morale are loc în contextul familial, numeroşi cercetători susţinând că procesul de ataşament din copilărie are o importanţă deosebită, iar copiii cu ataşament caracterizat de securitate se supun favorabil regulilor stabilite de părinţi.

Tipul de disciplină parentală administrată în copilărie influenţează dezvoltarea morală, atrăgându-se atenţia asupra a două tipuri de contraste de disciplină utilizate de părinţi:

1. folosirea "inducţiilor", adică tehnicilor de disciplină care încurajează copilul să reflecteze asupra comportamentului său şi să ia în considerare efectele lucrului "rău" făcut celorlalte persoane;

2. disciplina de tipul "afirmare prin putere", care implică utilizarea forţei, ameninţărilor şi eliminarea privilegiilor.

Utilizarea frecventă a inducţiilor dezvoltă o personalitate care se comportă moral chiar şi atunci când nu există o presiune din partea altora (pentru a determina această conduită), şi care probabil va avea sentimente de vinovăţie puternice atunci când persoana încalcă regulile. Prin contrast, utilizarea tehnicilor de afirmare prin forţă, de către părinţi, este asociată cu indivizii care se comportă moral numai pentru a evita pedeapsa.

Sursa: Ann Birch, *Psihologia dezvoltării*, Editura Tehnică, Bucureşti, 2000.

PĂRINŢI ŞI COPII - EVALUAREA RAPORTURILOR ÎNTRE GENERAŢII

	Da				Nu
1. Îţi inviţi prietenii (prietenele) la tine dacă părinţii sunt acasă?	5	4	3	2	1
2. Împrumutaţi haine de la părinţii voştri?	5	4	3	2	1
3. Se poate spune că părinţii (unul dintre ei) vă sunt buni confidenţi?	5	4	3	2	1
4. A spune părinţilor minciuni pentru a avea mai multă libertate nu reprezintă o soluţie pentru tine.	5	4	3	2	1
5. Împărtăşeşti convingerile politice ale părinţilor tăi.	5	4	3	2	1
6. Consideri că multe dintre calităţile tale se datorează educaţiei pe care părinţii ţi-au oferit-o.	5	4	3	2	1
7. Se poate spune despre părinţii tăi că sunt foarte afectuoşi cu tine.	5	4	3	2	1
8. Părinţii tăi nu încearcă să ascundă probelemele pe care le au, considerându-te destul de matur(ă) pentru a exprima propria opinie.	5	4	3	2	1
9. Eşti lăsat să-ţi alegi singur "drumul în viaţă", părinţii acordându-ţi sprijinul necesar.	5	4	3	2	1
10. Nu aştepţi plin(ă) de nerăbdare ca părinţii să "se retragă" pentru a încerca lucruri "interzise".	5	4	3	2	1
11. Îţi petreci adesea timpul liber împreună cu părinţii.	5	4	3	2	1
12. Atunci când vei avea copii, modul în care părinţii tăi te-au crescut va reprezenta un model de referinţă.	5	4	3	2	1
13. Se poate spune că părinţii tăi se bucură atunci când îţi inviţi prietenii (prietenele) la tine acasă.	5	4	3	2	1
14. Părinţii sunt mândri de tine.	5	4	3	2	1
15. Spre diferenţă de alţi părinţi, cei proprii nu au ca temă predilectă de critică "decăderea moravurilor".	5	4	3	2	1
16. Nu simţi o presiune permanentă din partea părinţilor pentru a-ţi "corecta" comportamentul.	5	4	3	2	1
17. Prietenii (prietenele) te invidiază pentru părinţii tăi.	5	4	3	2	1
18. Se poate spune că părinţii se numără printre cei mai buni prieteni ai tăi.	5	4	3	2	1
19. Ai dreptul la propria opinie, iar aceasta este luată în calcul în rezolvarea problemelor familiale.	5	4	3	2	1
20. Părinţii tăi consideră că toate "sacrificiile" lor le sunt răsplătite de ceea ce realizezi.	5	4	3	2	1
21. Ambianţa în familia ta este un destinsă, prietenoasă.	5	4	3	2	1
22. Nu eziţi să spui tot ceea ce ai pe suflet părinţilor, indiferent despre ce este vorba.	5	4	3	2	1
23. Se poate spune că părinţii sunt deosebit de afectuoşi cu tine.	5	4	3	2	1
24. Părinţii tăi consideră că şi ei pot învăţa ceva de la tine.	5	4	3	2	1
25. Familia ta ar putea fi luată oricând ca un model de înţelegere între membrii ei.	5	4	3	2	1

Aplicarea testului de mai sus presupune ca pentru fiecare item să vă declaraţi acordul sau dezacordul pe o scală de la 1 la 5, unde 1 reprezintă un dezacord total, iar 5 un acord total cu itemul în cauză. După ce aţi răspuns la fiecare item, totalizaţi punctele obţinute şi identificaţi categoria în care vă plasaţi.

25 - 50	51 - 75	76 - 100	101 - 125
Este greu de vorbit de relaţiile pe care le aveţi cu părinţii, ruptura fiind profundă, manifestată probabil cu violenţă. Ideea "conflictului între generaţii" îşi găseşte o ilustrare perfectă în cazul tău. Afirmarea independenţei şi autonomiei nu o realizaţi decât prin intermediul unor conflicte interminabile.	Ajungeţi să aveţi şi relaţii bune cu părinţii doar alternând perioadele de conflict cu cele de acalmie, fiecare etapă permiţându-ţi să mai adaugi câte ceva la independenţa ta. Cu ceva efort din ambele părţi situaţiile de conflict ar fi mult mai rare.	Climatul familial, cel mai adesea, este unul amiabil, deşi există şi izbucniri, destul de rare însă, care ţi se datorează într-o mare măsură. Ai sentimentul că părinţii uneori nu te înţeleg, deşi s-ar putea ca această impresie să fie indusă de anturaj.	Se poate aprecia că relaţiile cu părinţii sunt excelente. În pofida diferenţei de vârstă, sunteţi apropiaţi şi experienţele "comune" sunt numeroase. Îţi poţi manifesta independenţa şi autonomia, fiind totodată profund legat de părinţi, nu din datorie, ci din plăcere.

22. IMAGINEA DE SINE ŞI PERCEPŢIA EI SOCIALĂ

22.1 IMAGINEA DE SINE

Imaginea de sine este o *construcţie socială* la nivelul căreia se sistematizează cunoştinţele despre trăsăturile de personalitate, abilităţile, deprinderile, valorile, credinţele, motivaţiile, evenimentele existenţei, relaţiile cu alţii etc. relative la persoana fiecăruia dintre noi.
Poate fi abordată, după W. James, fie sub ***aspectul conţinutului***, fie ***ca proces***.

Eul - capacitatea fiinţei umane de a acţiona şi de a reflecta asupra propriilor acţiuni, de a cunoaşte şi de a se cunoaşte în sensul manifestării capacităţii de a construi o imagine de sine.

Aspectele eului (potrivit lui William James): - ***eul material***;
- ***eul social***;
- ***eul spiritual***.

Structura eului: - *componenta cognitivă* ⇒ ***conceptul de sine*** = totalitatea percepţiilor şi cunoştinţelor pe care le avem în raport cu propria persoană;
- *componenta evaluativ-motivaţională* ⇒ ***stima de sine*** = autoevaluările pozitive sau negative ale propriei persoane;
- *componenta comportamentală* ⇒ ***auto-prezentarea*** = strategiile utilizate de individ pentru a modela impresiile celorlalţi despre el.

Procesele (mecanismele) de formare a eului:
- ***socializarea***: procesul de asimilare a modului de funcţionare propriu unei societăţi în sensul adaptării şi integrării individului;
- ***compararea socială***: construcţia imaginii de sine, respectiv a eului, are la bază un proces comparativ relativ la ceilalţi;
- ***percepţia de sine***: observarea propriei conduite şi a efectelor actelor noastre în sensul unei autoreglări preferenţiale.

Identitatea psihosocială: identitatea subiectului dobândeşte consistenţă numai prin interacţiunea cu ceilalţi (proces continuu de "oglindire şi reoglindire).

Dimensiunile procesului de afirmare a identităţii:
- *continuitatea*;
- *coerenţa internă*;
- *diversitatea*;
- *autonomia şi afirmarea de sine*;
- *originalitatea*,
- *acţiunea*;
- *valorizarea*

22.2 STATUSUL ŞI ROLUL - INDICATORI AI COMPORTAMENTULUI SOCIAL

Statusul este ansamblul comportamentelor la care o persoană se poate aştepta în mod legitim din partea celorlalţi.
- d.p.d.v. *temporal*: ***status actual*** sau ***status latent***;
- d.p.d.v. al *constituirii*: ***status atribuit*** sau ***status dobândit***.
Raporturile dintre statusuri pot fi de ***concordanţă*** sau de ***discordanţă***.

Rolul este ansamblul comportamentelor pe care cei din jur le pretind şi le aşteaptă de la o persoană dată.
- d.p.d.v. al *constituirii*: ***rol impus*** sau ***rol dobândit***.
Existenţa unei discrepanţe între trăsăturile de personalitate ale purtătorului de rol şi prescripţiile rolului determină apariţia ***conflictului intrarol***.

22. IMAGINEA DE SINE ŞI PERCEPŢIA EI : TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1 p.):***

1. Însuşirea capacităţii de a comunica eficient cu ceilalţi constituie una dintre modalităţile percepţiei de sine. ☐
2. „Apartenenţa politică" reprezintă un status atribuit. ☐
3. Eul are o realitate fizică, este concret. ☐
4. Rolul de "bunic" este un status dobândit. ☐
5. Între statusuri pot exista fie raporturi de concordanţă, fie raporturi de discordanţă. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Aspectul central al eului este constituit de .....
7. Descrierea ..... se face prin intermediul termenului de "eu".
8. Autoevaluările pozitive sau negative ale propriei persoane se manifestă la nivelul .....
9. Status-ul pus în evidenţă (efectiv) la un moment dat reprezintă .....
10. Comportamentele aşteptate au un caracter prescriptiv, în timp ce comportamentele de ..... au un caracter real.

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Imaginea de sine este o construcţie socială, deoarece:
- **a)** descrierea sa se realizează prin intermediul termenului de „eu"
- **b)** include în structura sa mai multe componente
- **c)** ne formăm prin apartenenţa la un grup social
- **d)** stă la baza obţinerii stimei de sine

12. Unul dintre procesele ce stau la baza formării eului este:
- **a)** socializarea
- **b)** spiritualizarea
- **c)** identificarea de sine
- **d)** conştiinţa de sine

13. Existenţa unei discrepanţe între trăsăturile de personalitate şi prescripţiile rolului determină apariţia unui conflict:
- **a)** intrastatus
- **b)** intraceptiv
- **c)** intradeviant
- **d)** intrarol

14. Strategiile utilizate de individ pentru a modela impresiile celorlalţi despre el constituie:
- **a)** componenta motivaţional-emoţională a eului
- **b)** procesul de valorizare şi afirmare de sine
- **c)** eul social
- **d)** componenta comportamentală a eului

15. Noţiunea de "identitate psihosocială" se referă la:
- **a)** capacitatea fiinţei umane de a acţiona şi a reflecta asupra propriilor sale acţiuni
- **b)** identitatea subiectului dobândeşte într-adevăr consistenţă doar prin interacţiunea cu semenii săi
- **c)** procesul de asmilare a structurilor funcţionale proprii unei societăţi
- **d)** subiectul uman se caracterizează prin autonomie

Trataţi următoarele subiecte (4 x 7 p.):

16. Analizaţi un exemplu de conflict de rol la nivelul unui grup de prieteni.
17. Analizaţi structura eului prin utilizarea unor exemple pentru fiecare din cele trei componente.
18. Luând ca punct de reper unul dintre stadiile dezvoltării personalităţii, analizaţi componenta evaluativ-motivaţională a eului.
19. Corelaţi laturile personalităţii cu cele trei componente din structura eului.

20. Comentaţi următorul text, :
"Ne-am asumat o identitate socială, iar acesta este punctul nostru de vedere referitor la alţi oameni." ***(12 p.)***
21. Elaboraţi un eseu de aproximativ 2 pagini în cadrul căruia să analizaţi relaţiile de determinare existente între stima de sine, autoprezentare şi percepţia de sine subliniind şi relevanţa cel puţin a unuia dintre procesele ce stau la baza formării eului. ***(20 p.)***

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

CEILALŢI ŞI IMAGINEA DE SINE

O serie de psihologi contemporani (J. Nuttin, Sarah Hampson, Joseph Luft, Harry Ingham etc.) abordează personalitatea ca o construcţie psihosocială în care **eul** apare ca un *spectru de potenţialităţi* care ajung să se actualizeze şi se actualizează de o manieră sau alta doar în raport cu un mediu social. Individul dobândeşte astfel calitatea de "**actor**", actor ce învaţă progresiv să devină un "**personaj**". *Imaginea de sine* trebuie să conveargă, în condiţii normale, cu *imaginea socială de sine* (aprecierea celuilalt aşa cum o percepe subiectul), în absenţa acestei convergenţe identitatea psihosocială fiind fragmentară şi/sau valorizată într-un spectru negativ. Conceperea personalităţii ca un astfel de construct a condus la elaborarea aşa-numitei **ferestre a lui Johari**:

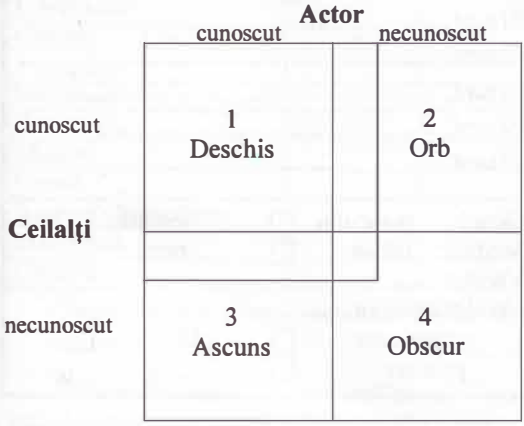

Semnificaţia celor patru cadrane este următoarea:

- ***cadranul 1***: teritoriul personalităţii cunoscut simultan de actor şi de celălalt;
- ***cadranul 2***: teritoriul personalităţii necunoscut de actor, dar evident celuilalt;
- ***cadranul 3***: teritoriul personalităţii cunoscut de sine, dar ascuns faţă de celălalt;
- ***cadranul 4***: teritoriul personalităţii necunoscut atât actorului, cât şi celuilalt.

Convergenţa imaginilor adusă în discuţie mai sus vizează extinderea teritoriului cunoscut de către actor (extinderea cadranului 1 în detrimentul celorlalte). Aceasta înseamnă simultan că o construcţie adecvată a propriei personalităţi, îmbogăţirea eului nu se poate realiza decât în măsura în care societatea încurajează interacţiuni convergente în contexte, precum: modalităţi de relaţionare în familie, tipare comportamentale promovate în şcoală, modele comportamentale valorizate în mass-media, atitudini faţă de diversitatea şi diferenţă etc.

În cele din urmă este vorba de un proces de deschidere faţă de celălalt, proces care are ca mecanism incipient şi constitutiv autopercepţia. Sursa cea mai importantă a informaţiilor identitare autopercepute este reprezentată de propriul comportament şi semnificaţia pe care subiectul o acordă acestuia în contextele sociale în care se plasează şi acţionează. Desigur, acest mecanism nu funcţionează izolat, prin sine şi pentru sine, ci impune şi se expune prezenţei celuilalt, iar aceasta până la prezenţa constantă (mai mult sau mai puţin conştientă) a înclinaţiei de a crea o imagine de sine pozitivă prin raportare la variabilele sociale (un bun exemplu este societatea românească, unde mass-media valorizează în primul rând nu pe cei ce au dobândit o anumită poziţie prin merite, ci pe cei care s-au descurcat, această valorizare determinând, chiar şi acolo unde nu este cazul, încercarea subiecţilor în construirea propriei imagini de a da cel puţin impresia de "descurcăreţi").

Elaborarea şi comunicarea către ceilalţi a unei imagini de sine nu reprezintă, la rândul lor, procese întâmplătoare, putându-se delimita mai multe stiluri de autoprezentare (potrivit lui R. Arkin):

Criteriul de diferenţiere	Stil de auto-prezentare	Caracteristicile subiectului
Din punctul de vedere al raportării la ceilalţi	ofensiv, asertiv	- valorifică oportunităţile contextuale, iniţiativă, deschidere; - stimă de sine ridicată; - încredere în sine ridicată; - control bun al situaţiilor;
	defensiv, protectiv	- se retrage în faţa eşecurilor potenţiale, închidere faţă de ceilalţi; - stimă de sine scăzută; - încredere în sine diminuată; - anxios şi depăşit adesea de situaţie;
Din punctul de vedere al prezenţei sau absenţei controlului cognitiv	conştient	- subiectul îl activează când miza este importantă;
	automat	- subiectul îl activează în situaţii obişnuite, pe baza unui comportament rutinier.

Este evident că în oricare dintre aceste ipostaze ale auprezentării ceilalţi rămân repere de neînlocuit în construcţia personalităţii prin intermediul unui proces de identificare socială în care imaginea de sine se oferă doar ca reflex.

IMAGINEA DE SINE: PROIECT DE CERCETARE

Identitatea subiectului se oferă ca identitate psihosocială. În vederea ilustrării de manieră practică a acestei teze vă propunem realizarea unei cercetări prin care să desprindeţi relevanţa pe care ceilalţi o au în construirea propriei imagini de sine.

Realizarea efectivă a cercetării pretinde aplicarea chestionarelor de mai jos unui număr de aproximativ 100 de persoane (50 elevi - Chestionar 1/50 non-elevi - Chestionar 2). Prelucrarea datelor se va face prin prisma informaţiilor obţinute la itemii 11-14 din cadrul fiecărui chestionar.

Chestionar 1

Vă rugăm să completaţi enunţurile de mai jos cu răspunsuri la întrebarea "Cine sunt eu?".

Eu sunt .....
Eu sunt .....
Eu sunt .....
Eu sunt .....
Eu sunt .....
Eu sunt .....
Eu sunt .....
Eu sunt .....
Eu sunt .....
Eu sunt .....

Genul: masculin ☐ feminin ☐
Mediul: urban ☐ rural ☐
Vârsta: 15 ☐ 16 ☐ 17 ☐ 18 ☐
Situaţia şcolară:
foarte bună ☐ bună ☐
satisfăcătoare ☐ nesatisfăcătoare ☐

Chestionar 2

Vă rugăm să completaţi enunţurile de mai jos cu răspunsuri la întrebarea "Cine sunt elevii de liceu?".

Ei sunt .....
Ei sunt .....
Ei sunt .....
Ei sunt .....
Ei sunt .....
Ei sunt .....
Ei sunt .....
Ei sunt .....
Ei sunt .....
Ei sunt .....

Genul: masculin ☐ feminin ☐
Mediul: urban ☐ rural ☐
Vârsta: .....
Nivelul studiilor:
superioare ☐ medii ☐
primare ☐

Grila de consemnare a rezultatelor:

Eu sunt...	Genul		Mediul		Vârsta				Situaţia şcolară			
	M	F	urban	rural	15	16	17	18	FB	B	S	NS

Ei sunt...	Genul		Mediul		Vârsta				Situaţia şcolară			
	M	F	urban	rural	15	16	17	18	FB	B	S	NS

Completaţi grila de consemnare a rezultatelor potrivit informaţiilor obţinute prin aplicarea chestionarului. Încercaţi, după aceea, să discutaţi la nivelul clasei rezultatele, iar în final să redactaţi o lucrare, utilizând aceste rezultate. Un posibil titlu ar putea fi: "Adolescentul în oglindă".

AUTOAPRECIEREA IMAGINII DE SINE

Psihologia contemporană a pus la baza edificiului personalităţii conceptul de eu. Eul este subiectul uman la nivelul căruia se intersectează trei predicate : a fi, a avea şi a face, iar în modelul eului intră şi imaginea de sine. Iată de ce, pentru a vă autocunoaşte să propunem o listă cu 32 de adjective care reprezintă caracteristici pozitive şi negative, listă ce nu conţine răspunsuri corecte sau incorecte. Plasaţi un "X" în coloana "Cum sunt în prezent?" în dreptul însuşirilor care vă caracterizează, iar apoi, fără a vedea "X-urile", plasaţi câte un "O" în coloana "Cum mi-aş dori să fiu?" în dreptul însuşirii pe care doriţi să o aveţi.

Însuşire caracteristică	Cum sunt în prezent?	Cum mi-aş dori să fiu?	Însuşire caracteristică	Cum sunt în prezent?	Cum mi-aş dori să fiu?
Emotiv			Vesel		
Impresionabil			Invidios		
Cu simţul umorului			Energic		
Independent			Politicos		
Prietenos			Liniştit		
Ambiţios			Priceput		
Interesant			Sigur		
Cinstit			Maleabil		
Atrăgător			Interiorizat		
Rezervat			Fragil		
Entuziast			Sincer		
Mediu			Relaxat		
Sensibil			Puternic		
Demn de încredere			Cinic		
Inteligent			Impulsiv		
Comod			Apatic		

(***Sursa***: Adrian Nicolau, *26 de teste pentru cunoaşterea celuilalt*, Editura Polirom, Iaşi, 1997.)

Notare: Acordaţi câte un punct pentru fiecare caracteristică notată în ambele coloane (de exemplu însuşirea prietenos trebuie să fie notată şi cu X şi cu O) şi pentru însuşirile care nu au fost notate în nici o coloană (dacă o însuşire este notată numai într-o coloană, ea nu primeşte nici un punct).

Interpretare: examinarea imaginii de sine prin acest procedeu nu presupune scoruri precise.

Un punctaj de cel puţin 24 de puncte sugerează un nivel rezonabil al confortului psihic pe care îl aveţi, dar nu este exclus ca, deşi, având un **scor mare** să nu existe un acord asupra calităţilor considerate importante, fapt ce poate determina sentimente de frustrare, după cum un **scor mic** poate să asigure un echilibru psihic rezonabil (persoana învăţând să se accepte aşa cum este, mai aproape sau mai departe de modelul ideal spre care aspiră).

Numai reflectând asupra semnificaţiei acestor însuşiri şi a importanţei lor pentru voi, puteţi ajunge la o autocunoaştere cât mai reală a imaginii voastre de sine.

23. RELAŢIILE INTERPERSONALE

23.1 SPECIFICUL RELAŢIILOR INTERPERSONALE

Relaţiile interpersonale *sunt legături psihologice* (*există două surse psihice distincte*), ***conştiente*** (*sunt posibile numai în cadrul conştiinţei de sine, de altul şi de relaţia existenţă*) ***şi directe*** (*sunt posibile în măsura realizării unui minim contact perceptiv*) ***între oameni.***

Relaţiile interpersonale au un caracter atât **obiectiv**, cât şi **subiectiv**, dar, de asemenea, **moral** şi **formativ.**

23.2 TIPURI DE RELAŢII INTERPERSONALE

1. Potrivit **nevoilor şi trebuinţelor indivizilor implicaţi în relaţia interpersonală**, există:

- **relaţii de intercunoaştere** (un rol important îl au aici *imaginea de sine* şi *imaginea despre celălalt*);
- **relaţii de intercomunicare** (importanţa lor este relevată mai ales în *situaţiile de perturbare a comunicării* prin filtrarea informaţiilor, blocaj, distorsionare, bruiaj al informaţiilor etc.);
- **relaţii afectiv-simpatetice** (pot fi *unilaterale* sau *reciproce*, cu *intensităţi diferite* şi *polarizate pozitiv* sau *negativ*).

2. Potrivit **caracterului procesual, dinamic**, există:

- **relaţii care nu produc modificarea particularităţilor personale ale partenerilor** (relaţii de *cooperare*, de *competiţie*, *conflictuale*);
- **relaţii ce determină modificarea caracteristicilor personale ale partenerilor** (relaţii de *acomodare*, de *asimilare*, de *ierarhizare*, de *alienare*).

23.3 LOCUL ŞI ROLUL RELAŢIILOR INTERPERSONALE ÎN STRUCTURA PERSONALITĂŢII

Trăsăturile de personalitate sunt, într-un fel, doar **relaţii interumane interiorizate.**

Relaţiile interpersonale sunt cele care **mobilizează şi dinamizează viaţa psihică a individului, determină apariţia anumitor stări psihice, conduc la formarea şi manifestarea unor însuşiri psihice, constituie spaţiul în care se manifestă întreaga viaţă psihică a individului.**

23.4 GRUPUL ŞI PSIHOLOGIA DE GRUP

Grupul *reprezintă un ansamblu de indivizi, constituit în timp, între care există diverse tipuri de interacţiuni şi relaţii comune determinate.*

Condiţiile necesare pentru ca o asociere de persoane să reprezinte un grup sunt:

- **existenţa unei determinări în timp**, a continuităţii temporale;
- **existenţa unor interacţiuni între membrii grupului;**
- **existenţa unor scopuri comune.**

Orice grup are trei **dimensiuni specifice**:

- **dimensiunea instrumentală** (comunicarea şi coordonarea spre un scop comun);
- **dimensiunea relaţională;**
- **dimensiunea contextuală.**

În baza acestor dimensiuni grupul poate fi distins de **alte realităţi sociale**: *mulţimea*, *categoriile demografice*, *socio-economice*, *socio-culturale*, *statistice*, *situaţiile colective* etc.

Criteriile ce pot fi utilizate pentru diferenţierea **tipurilor de grupuri**: **cantitativ** (*grupuri mari*, *grupuri mici*), **calitativ** (*primare*, *secundare*).

Funcţiile grupului:

- **funcţia de integrare socială a individului;**
- **funcţia de diferenţiere;**
- **funcţia de mijloc şi loc al schimbării;**
- **funcţia de producător de idei.**

Deosebit de relevante pentru psihologie sunt **grupurile mici**, printre **caracteristicile** acestora trebuind enumerate: *număr relativ redus de membri* (2-20), *interacţiunea nemijlocită a membrilor*, *existenţa unor scopuri comune*, *existenţa unor structuri*, *a unei anumite compoziţii* (omogenitate/eterogenitate), *a unei organizări* (formală/informală), *gradul de coeziune*, *gradul de autonomie*, *gradul de conformism*, *gradul de permeabilitate*, *gradul de stabilitate*, *sintalitatea grupului* etc.

Tipuri de grupuri mici: *grupul de sarcină*, de *formare psihosocială*, de *acţiune*, de *cercetare-acţiune*, de *învăţare*, de *loisir* şi *familia*.

23. RELAŢIILE INTERPERSONALE: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1p):***

1. Relaţiile interpersonale au un caracter formativ. ☐
2. Relaţiile interpersonale pot avea un caracter moral, întrucât individul poate urmări, prin intermediul lor, realizarea binelui sau a răului. ☐
3. Familia reprezintă un grup primar. ☐
4. Relaţiile interpersonale mobilizează şi dinamizează viaţa psihică a individului. ☐
5. Relaţiile interpersonale au un pronunţat caracter moral. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. Criteriul ..... permite diferenţierea grupurilor după natura relaţiilor dintre membri.
7. Organizarea grupului poate fi ..... sau .....
8. Relaţiile afectv-simpatetice pot fi ..... sau .....
9. Deoarece relaţiile interpersonale au un caracter psihologic ele pot fi caracterizate ca .....
10. Una dintre erorile de percepţie socială este aceea a ..... sociale.

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3p.):

11. Grupurile, mari sau mici, trebuie deosebite de situaţiile colective, deoarece se caracterizează printr-un:
a) sistem de comunicare
b) sistem de relaţii interpersonale
c) sistem de interacţiuni
d) sistem de funcţii ierarhice

12. Interacţiunea dintre membrii unui grup este posibilă şi predictibilă datorită:
a) conformismului
b) devianţei
c) absenţei normelor
d) stabilităţii

13. Sunt caracteristici ale relaţiilor interpersonale:
a) caracterul psihologic al legăturii
b) caracterul cognitiv al legăturii
c) caracterul conştient al legăturii
d) caracterul direct al legăturii

14. Potrivit nevoilor şi trebuinţelor indivizilor implicaţi în relaţiile interpersonale, acestea pot fi:
a) relaţii de intercunoaştere
b) relaţii de interdependenţă
c) relaţii de intercomunicare
d) relaţii afectiv-simpatetice

15. Reprezintă o caracteristică esenţială a grupului mic:
a) compoziţia grupului
b) structura grupului
c) interacţiunea nemijlocită, faţă în faţă a membrilor săi
d) interacţiunea mijlocită de valori comune

Trataţi următoarele subiecte (4 x 7p.):

16. Exemplificaţi caracteristicile grupului mic pentru un grup de prieteni.
17. Analizaţi prin intermediul unor exemple concrete funcţiile grupului.
18. Relevaţi importanţa relaţiilor interpesonale pentru cunoaşterea de sine.
19. Care credeţi că este relevanţa personalităţii pentru relaţiile interpersonale.

20. Comentaţi următorul text:
"Tendinţa spre conformism reprezintă una dintre legile de fundamentale ale grupurilor." *(12p.)*
21. Elaboraţi un eseu de aproximativ 2 pagini în cadrul căruia să analizaţi relaţiile de determinare existente între *personalitate, relaţiile interpersonale* şi *omogenitatea grupului. (20p.)*

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

DINAMICA GRUPURILOR

Într-un sens foarte larg, dinamica grupurilor trebuie interpretată ca fiind, pe de o parte, *ansamblul fenomenelor psiho-sociale care apar, se manifestă şi evoluează în cadrul grupurilor mici*, iar, pe de altă parte, ca *ansamblul legilor care guvernează şi dirijează aceste fenomene.* Toate grupurile par să funcţioneze după procese comune, dat fiind faptul că ele nu sunt altceva decât ansambluri de persoane în interacţiune, determinate de diverse "raţiuni": familiale, politice, amicale, profesionale, sportive etc.

Într-o accepţiune mai restrânsă, dinamica grupurilor apare ca fiind *ansamblul metodelor şi procedeelor care permit acţiunea asupra personalităţii prin intermediul grupului sau al metodelor de acţiune a acestor grupuri asupra altor grupuri mai vaste.* În această accepţiune, grupul apare ca fiind mijloc de influenţă, de formare, atât a sa proprie, cât şi a altor grupuri, accentul căzând nu atât pe "ceea ce se petrece în grup", ca în primul caz, cât pe "schimbare", "formare".

Această ultimă accepţiune permite trecerea din plan teoretic în plan practic, acţional. Grupul este un instrument în mâinile membrilor săi, în vederea schimbării lor şi a lui însuşi. Grupul devine, aşadar, un agent de schimbare socială în interiorul unei colectivităţi. Interacţiunile dintre membri şi dintre ei şi elementele constitutive ale grupului (scopuri, norme, statute etc.) explică atât conduitele membrilor, cât şi pe cele ale grupului.

De-a lungul existenţei lor indivizii îşi desfăşoară existenţa în mai multe grupuri. Nu fiecare dintre grupurile existenţiale are însă aceeaşi semnificaţie pentru indivizi.

Grupul din care individul face parte concretă, efectivă, în care el este prezent în cea mai mare parte a timpului său şi în care întreţine relaţii directe, de tipul "faţă în faţă", cu ceilalţi membri poartă denumirea de **grup de apartenenţă**. Grupul din care individul nu face direct şi fizic într-un anumit moment dat, nu întreţine relaţii sociale directe, dar aderă la opiniile, normele, valorile şi comportamentele lui poartă denumirea de **grup de referinţă**. Elementul esenţial care diferenţiază cele două grupuri îl constituie, deci, prezenţa fizică în unul dintre ele, desfăşurarea relaţiilor directe cu ceilalţi membri.

Relaţiile dintre cele două tipuri de grupuri sunt deosebit de complexe. Se pot întâlni astfel situaţii de genul următor: prima, cea mai firească, este cea în care participarea la activitatea grupului de apartenenţă sfârşeşte prin aderarea la normele, conduitele, standardele, obiectivele, atitudinile, sentimentele colective ale grupului respectiv. Individul îşi asimilează toate aceste fenomene, ceea ce are drept urmare faptul că el se va simţi în cele din urmă membru al acestui grup oriunde şi întotdeauna, va trăi şi va acţiona în conformitate cu normele acelui grup. Asistăm, în acest caz, la transformarea grupului de apartenenţă în grup de referinţă, deoarece individul se raportează permanent, în condiţii cu totul diferite, la propriul grup din care face parte.

O a doua situaţie este cea în care, deşi individul este membrul unui grup, el este sub influenţa normelor, valorilor altui grup, comportându-se practic nu după cerinţele grupului său, ci după cele ale altui grup. Acest fapt duce la situaţia oarecum paradoxală ca grupul la care individul se referă să devină, într-un sens, grupul său de apartenenţă, iar grupul din care face parte, un grup de referinţă.

Oprindu-ne asupra organizării unui grup, trebuie subliniată existenţa a două tipuri de structuri: **structura formală** şi **structura informală**. Acestea sunt strâns legate între ele şi se influenţează reciproc. Structura formală reprezintă organizarea ierarhică şi funcţională a gupului, cu un caracter oficial şi obligatoriu, în timp ce structura informală trimite la o organizare ierarhică şi funcţională cu caracter neoficial şi neobligatoriu.În cadrul structurii formale, esenţiale sunt relaţiile sociale, oficiale, prescrise de legi, norme, regulamente; în cadrul celei de a doua, esenţiale sunt relaţiile subiective, psihologice dintre membri grupului. De regulă, structurile informale apar şi funcţionează pe terenul celor formale, fie pentru a compensa unele dintre lipsurile lor, fie pentru a completa, fie pentru a nega rigiditatea lor. Dinamica interioară a grupurilor este în mare parte, dacă nu în întregime, dependentă de interacţiunile concrete dintre cele două tipuri de structuri.

Sursa: Mielu Zlate, *Tratat de psihologie organizaţional-managerială*, vol. I, Editura Polirom, Iaşi, 2004, p. 448-450 şi 466

Aplicaţie: Încercaţi să analizaţi comparativ grupul prietenilor (prietenelor) şi grupul colegilor (colegelor) de şcoală pentru a pune în evidenţă elemente care dau seama de dinamica acestor grupuri.

EVALUAREA NIVELULUI DE SOCIABILITATE

	Da				Nu
1. Cel mai adesea nu dai curs propunerilor de a petrece timpul liber cu cei din jur.	5	4	3	2	1
2. Nu te simţi bine în mijlocul celorlalţi, în societate.	5	4	3	2	1
3. Îţi este greu să te deschizi în faţa celorlalţi, să fii prietenos (prietenoasă).	5	4	3	2	1
4. Nu îţi place să vorbeşti despre propria persoană, chiar îţi este ruşine.	5	4	3	2	1
5. Te consideri diferit(ă) de ceilalţi, încât este improbabil ca ei să te înţeleagă.	5	4	3	2	1
6. Preocupările pe care le ai nu au aproape nimic în comun cu cele ale celorlalţi.	5	4	3	2	1
7. Valorile care te ghidează sunt diferite de cele ale celorlalţi.	5	4	3	2	1
8. Nu ai sau ai foarte puţină încredere în ceilalţi oameni.	5	4	3	2	1
9. Ceilalţi au întotdeauna gânduri ascunse, urmăresc ceva ce ţi-ar putea fi dăunător.	5	4	3	2	1
10. Nu merită să le dai prea multă atenţie celorlalţi, care nu fac decât să bârfească în permanenţă.	5	4	3	2	1
11. Te simţi nefericit(ă) din cauza felului în care arăţi.	5	4	3	2	1
12. Ai prea multe defecte pentru ca cei din jur să te poată aprecia pozitiv.	5	4	3	2	1
13. Nu crezi că cineva te-ar putea place. Eşti o persoană imposibilă!	5	4	3	2	1
14. Ai dreptate să îi eviţi pe ceilalţi, experienţele prin care ai trecut fiind în general neplăcute.	5	4	3	2	1
15. Te simţi bine doar atunci când te poţi refugia în propriile preocupări.	5	4	3	2	1
16. Te simţi bine doar atunci când eşti "acasă", adică înconjurat(ă) de toate câte sunt ale tale, departe de ceilalţi.	5	4	3	2	1
17. Ai foarte puţini prieteni (prietene).	5	4	3	2	1
18. În general, se poate aprecia că eşti irascibil(ă).	5	4	3	2	1
19. Eşti deosebit de ironic(ă) cu ceilalţi, în timp ce îţi displace ironia venită din partea lor.	5	4	3	2	1
20. Critica te deranjează deosebit de mult.	5	4	3	2	1
21. Nu faci niciodată mărturisiri, nu te "descarci" niciodată în faţa altei persoane.	5	4	3	2	1
22. Te simţi inconfortabil(ă) atunci când îţi exprimi sentimentele.	5	4	3	2	1
23. Cei din jur nu te ajută niciodată, aşa încât trebuie să încerci să faci totul singur(ă).	5	4	3	2	1
24. Oamenii, în general, sunt răi, agresivi şi josnici.	5	4	3	2	1
25. Prefer să fiu liber(ă) şi independent(ă), să nu depind de nimeni în nici un fel.	5	4	3	2	1

Aplicarea testului de mai sus presupune ca pentru fiecare item să vă declaraţi acordul sau dezacordul pe o scală de la 1 la 5, unde 1 reprezintă un dezacord total, iar 5 un acord total cu itemul în cauză. După ce aţi răspuns la fiecare item, totalizaţi punctele obţinute şi interpretaţi rezultatul în funcţie de grila de mai jos.

25 - 50	51 - 75	76 - 100	101 - 125
Eşti o persoană sociabilă, integrarea necon-stituind pentru tine o problemă. Te simţi bine aproape în orice context, după cum şi ceilalţi se simt bine în compania ta. Este bine totuşi, câteodată, să rămânem şi singuri, doar cu noi înşine.	Simţi adesea nevoia de a fi singur(ă), deşi se poate susţine că eşti o persoană relativ sociabilă. Obişnuieşti, probabil, să-i selectezi destul de bine pe cei care îi doreşti alături, doar în mijlocul acestora simţindu-te bine.	Te izolezi destul de mult de ceilalţi, cauza fiind, probabil, o slabă încredere în forţele proprii, contradicţiile care vă macină lumea interioară. Pentru a depăşi această situaţie, trebuie să dobândeşti mai multă încredere în tine şi să conştientizezi ideea că există şi oameni în care puteţi avea încredere.	Tendinţa de izolare este deosebit de accentuată, încrederea în sine şi în ceilalţi fiind la cote minime. Nu ar fi contraindicată discuţia cu o persoană de specialitate.

24. COMPORTAMENTE PRO ŞI ANTISOCIALE

24.1 COMPORTAMENTE PRO ŞI ANTISOCIALE

Comportamentele prosociale ***sunt comportamente intenţionate, realizate în afara obligaţiilor profesionale şi orientate spre conservarea şi promovarea valorilor sociale, fără aşteptarea unei recompense externe.***

Comportamentul de ajutorare reprezintă ***actul intenţionat săvârşit în folosul altei persoane.*** Explicaţiile date apariţiei sale trimit la *două perspective*:

- **perspectiva biologică;**
- **perspectiva învăţării sociale.**

Principala *motivaţie* a comportamentului de ajutorare este **empatia** = ***capacitatea de a sesiza trăirile altuia şi de a ne identifica emoţional şi cognitiv cu acea persoană*** (este mediată de similaritate).

Factorii care susţin comportamentul de ajutorare:

- **factori situaţionali;**
- **factori de personalitate.**

Comportamentul altruist reprezintă o subcategorie a comportamentului de ajutorare, referindu-se la ***dorinţa de a face bine altei persoane fără a aştepta câştiguri personale.***

Prietenia reprezintă ***relaţia psihosocială de durată între două fiinţe umane, rezultat al alegerii libere şi bazată pe afecţiune, încredere şi preţuire mutuală.***

Simpatia reprezintă ***relaţia psihosocială cu o încărcătură afectivă ridicată manifestată printr-o anumită disponibilitate faţă de anumite persoane.***

Încrederea este ***modalitatea de investire a unei alte persoane cu a o anumită "infaibilitate", cele ce vin dinspre acea persoană nefiind supuse unui proces de evaluare.***

Comportamentele antisociale sunt ***comportamente ce sfidează ordinea socială convenită, contrariază prin neluarea în seamă a normelor şi a instituţiilor sociale***, realizate fie **intenţionat**, fie de **persoane bolnave**.

Comportamentul agresiv reprezintă ***comportamentul desfăşurat cu intenţia de a face rău altei persoane.*** Explicaţiile date apariţiei sale trimit la două perspective:

- perspectiva biologică;
- perspectiva socială şi biosocială.

Factorii care determină comportamentul agresiv sunt:

- **factori personali;**
- **factori de mediu.**

Tipologia agresivităţii este bogată, fiind distinse: *agresivitate intenţionată/agresivitate neintenţionată*; *agresivitate directă/agresivitate indirectă*; *agresivitate individuală/agresivitate de grup*; *agresivitate manifestă/agresivitate latentă*; *agresivitate verbală/agresivitate fizică* etc.

24.2 NORMALITATE ŞI ANORMALITATE SOCIALĂ

Normele ***prescriu comportamente dezirabile, reglemenează relaţiile dintre indivizi în numele unei autorităţi.***

Caracteristicile unei norme se referă la : *tematică*; *claritate*; *marja de toleranţă*; *constanţa*; *definirea anormalităţii*; *practicarea normei.*

Normele sunt elaborate sub influenţa **modelelor culturale**, făcându-se diferenţa între **modelul cultural real** şi **modelul construit** (uneori, este adus în discuţie şi un **model ideal**).

Cel mai important rol în *definirea normelor* îl au **grupurile sociale** în cadrul **procesului de influenţare socială**, efectele pe care indivizii le au unii asupra altora putând privi:

1. **normalizarea** (uniformizarea relativă a comportamentelor şi atitudinilor);
2. **conformismul** (schimbare a comportamentului datorită presiunii implicite a grupului);
3. **obedienţa** (schimbarea comportamentului datorită unui ordin);
4. **influenţa minoritară** (devianţa poate la rândul ei produce inovaţie socială) etc.

Anomia reprezintă ***situaţia de absenţă a normelor, funcţionare patologică a societăţii, dezordine, dereglare a valorilor tradiţionale.***

24. COMPORTAMENTE PRO ŞI ANTISOCIALE: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1 p.):***

1. Devianţa reprezintă modificarea comportamentului datorită presiunilor exercitate de grup. ☐
2. Conformismul reprezintă modificarea comportamentului în sensul încălcării normelor în vigoare. ☐
3. La nivel social sunt valorizate anumite comportamente agresive. ☐
4. Persoana altruistă se caracterizează în general prin empatie. ☐
5. Agresivitatea poate fi antisocială sau prosocială. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. ..... sunt elaborate sub influenţa modelelor culturale ale unei populaţii.
7. ..... este ramura biologiei care studiază instinctele.
8. Absenţa normelor, respectiv funcţionarea patologică a societăţii reprezintă .....
9. Definirea normalităţii şi anormalităţii sociale este realizată în primul rând de .....
10. Capacitatea de a sesiza trăirile emoţionale ale altei persoane şi de a ne identifica emoţional şi cognitiv cu aceasta se numeşte .....

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Printre efectele pe care indivizii le au unii asupra altora se pot enumera:
- **a)** normalizarea
- **b)** empatia
- **c)** influenţa minoritară
- **d)** obedienţa
- **e)** devianţa

12. Reprezintă comportamente prosociale:
- **a)** încrederea
- **b)** obedienţa
- **c)** simpatia
- **d)** egoismul
- **e)** altruismul

13. Comportamentul antisocial:
- **a)** este un comportament ce sfidează ordinea socială convenită
- **b)** poate fi intenţionat
- **c)** poate fi neintenţionat
- **d)** poate consecinţă a normalizării

14. Caracterizarea unei norme presupune precizarea:
- **a)** marjei de toleranţă
- **b)** gradului de devianţă
- **c)** tematicii
- **d)** modului de practicare

15. Comportamentele prosociale sunt comportamente:
- **a)** realizate în baza obligaţiilor profesionale
- **b)** realizate fără a fi vizată o recompensă
- **c)** realizate în scopul obţinerii unei recompense
- **d)** realizate în afara obligaţiilor profesionale

Trataţi următoarele subiecte (4 x 7p.):

16. Analizaţi diferenţa existentă între comportamentele prosociale-comportamentele antisociale utilizând două exemple concrete.
17. Analizaţi, prin intermediul câte unui exemplu, minimum trei efecte determinate de procesul de influenţă socială.
18. Argumentaţi că încrederea şi simpatia sunt comportamente prosociale.
19. Analizaţi caracteristicile unei norme prin intermediul unui exemplu.
20. Comentaţi următorul text prin prisma problematicii comportamentelor prosociale/antisociale:
"Atunci când o autoritate le ordonă să comită acte imorale, oamenii se simt sfâşiaţi de conflicte interioare foarte puternice, care pot provoca tensiuni aproape insuportabile." ***(12 p.)***
21. Elaboraţi un eseu de aproximativ 2 pagini în cadrul căruia să analizaţi relaţiile de determinare existente între procesul de influenţă socială, normalitatea socială şi comportamentele prosociale. ***(20 p.)***

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

GRUPURILE PREŞCOLARE DE JOACĂ

Problema educării copiilor pune numeroase probleme, una dintre temele aduse în discuţie fiind aceea a apariţiei comportamentelor agresive. Spre exemplu, se susţine adesea că violenţa de care dau dovadă copiii în momentul în care ajung adulţi se datorează tratamentului brutal pe care l-au primit din partea părinţilor, dovedirea acestei corelaţii fiind însă mai greu de argumentat. Fapt este că educaţia, iar după aceea apariţia diferitelor genuri de comportamente, în cazul nostru cel agresiv, a constituit şi constituie obiectul a numeroase experimente. Unul exemplar este cel realizat de Mary Gribbin la nivelul preşcolarilor, având drept obiectiv punerea în evidenţă a efectelor educaţiei "permisive" şi a celei de "modă veche".

Astfel, ea a cercetat diferenţele între "modelul" de joacă ale copiilor aparţinând unor grupe de pregătire preşcolară diferite: primul, de factură tradiţionalistă şi riguroasă, iar celălalt, mai curând pe linia nouă, laxist-permisivă. Ambele grupuri erau alcătuite din băieţei şi fetiţe între doi şi patru ani. Ceea ce o interesa pe Mary Gribbin era "comportamentul combativ" sau jocurile agresive. Indiferent de grup, toţi copiii aveau aceeaşi provenienţă socială.

În grupul "de modă nouă", copiilor li s-a interzis să aducă jucării de tipul armelor, pornindu-se de la ipoteza că jocul cu armele predispune la manifestări antisociale şi de violenţă. În grupul "de modă veche", copiilor li s-a permis să aducă orice jucării doresc şi majoritatea a ales jucării care reproduceau puşti, tancuri şi altele asemenea.

O altă diferenţă a constat în faptul că la grupul educat în stil modern existau o mulţime de jocuri creative, de spaliere pe care copiii se puteau urca şi, în plus, un teren de joacă. Aici nu se practica supravegherea directă a jocurilor, spre deosebire de cazul celuilalt grup, care nu dispunea decât de o sală dotată mai modest, fără spaţiu de joacă în aer liber şi unde copiii erau ţinuţi sub observaţie. Supravegherea cuprindea şi aplicarea unor reguli de comportament stricte, iar cei care se abăteau de la ele în mod grav, cum ar fi muşcarea unui alt copil, erau "consemnaţi" într-o mică debara botezată "cutia păcătoşilor". Purtatea antisocială manifestată în grupul "de modă nouă" era interpretată de către educatori în sensul că respectivul copil obraznic avea, de fapt, nevoie să i se arate dragoste şi înţelegere, ceea ce i se arăta imediat.

Mary Gribbin a definit "interacţiunea combativă" (joaca agresivă) în termenii unei game comportamentale variate, de la agresivităţi uşoare, însoţite de ameninţări verbale şi non-verbale, până la manifestări de violenţă fizică. Băieţii din grupul educat în mod tradiţional-sever au dat dovadă de cinci asemenea acte comportamentale, în timp ce în grupul educat în stil modernist, au apărut 89! Fetiţele din primul grup nu au manifestat nici o agresivitate, dar cele din al doilea grup au comis 42 de acte de acest tip. Diferenţa este astfel enormă, deşi grupului crescut pe principii permisive i se interzisese introducerea jucăriilor care reprezentau arme.

După cuma arătat Mary Gribbin, unul dintre cele mai intersante aspecte ale experimentului era acela că în grupul "fără arme" copiii se îndeletniceau tocmai cu "fabricarea " armelor, încercând să închipuie puşti, tancuri, săbii şi pistoale din piesele paşnice de lego. În schimb, în celălalt grup, jucăriile de tip violent nu s-au bucurat de atenţie specială decât în măsura în care ele le aduceau aminte copiilor de jocurile de acasă şi rareori au fost folosite, în glumă sau în serios, în chip de armă.

De asemenea, cei cu educaţia "de modă veche" se jucau în grupuri mai mari (câte trei sau patru) decât copiii crescuţi într-o atmosferă permisivă, care preferau să se joace doar câte doi. Dar cea mai importantă deosebire se referă la "impresia noastră clară (interpretare, poate, subiectivă, dar care se bazează pe ore întregi de observare a fiecărui grup) este următoarea: copiii din grupul educat pe principii vechi erau, pur şi simplu, mai fericiţi decât cei din grupul progresist".

Experimentul demonstrează fără echivoc importanţa pe care o are mediul în comportamentul copiilor. Diferenţele de metodă educativă între cele două grupuri au şters până şi deosebirea biologică esenţială: aceea dintre sexe. În ambele grupuri, băieţii s-au arătat mai agresivi decât fetele, dar această diferenţă a devenit nesemnificativă în comparaţie cu aceea, mai mare, dintre comportamente "de tip vechi" şi cele "de tip nou".

Sursa: Hans Eysenck şi Michael Eysenck, *Descifrarea comportamentului uman*, Editura Teora, Bucureşti, 2001, p. 184-186.

EVALUAREA POTENŢIALULUI DE AGRESIVITATE

	Da				Nu
1. Te simţi vizat(ă) direct atunci când cineva adresează reproşuri sau critică ceva, chiar dacă mai sunt prezente şi alte persoane.	5	4	3	2	1
2. Îi bruscaţi adesea pe cei din jurul vostru.	5	4	3	2	1
3. Ţi se reproşează că eşti deosebit de gelos (geloasă).	5	4	3	2	1
4. Crezi că ai fi capabil(ă) să vătămezi grav eventuali agresori.	5	4	3	2	1
5. Ţi se spune adesea că eşti prea impulsiv(ă).	5	4	3	2	1
6. Ai obiceiul de a te implica în tot felul de dispute.	5	4	3	2	1
7. Într-un conflict nu cedezi decât cu mare greutate.	5	4	3	2	1
8. Crezi că ai aptitudinile necesare unui (unei) conducător (conducătoare), aşa încât ceilalţi trebuie să te asculte.	5	4	3	2	1
9. Propriile preferinţe au întâietate în raport cu ale celorlalţi în orice situaţie.	5	4	3	2	1
10. Îţi plac acţiunile periculoase, chiar violente.	5	4	3	2	1
11. Se spune adesea despre tine că eşti prea încrâncenat(ă).	5	4	3	2	1
12. Te simţi extrem de mulţumit(ă) atunci când îi vezi pe ceilalţi învinşi.	5	4	3	2	1
13. Te enervezi uşor, chiar pentru lucruri mărunte.	5	4	3	2	1
14. Preferi, în orice situaţie, să fii tranşant(ă), chiar să "călcaţi pe ceilalţi în picioare".	5	4	3	2	1
15. Ai numeroşi duşmani, dar existenţa lor nu are darul decât să facă viaţa mai interesantă.	5	4	3	2	1
16. Ridici uşor tonul într-o discuţie.	5	4	3	2	1
17. Te iriţi uşor şi treci imediat la atac.	5	4	3	2	1
18. Eşti fan(ă) a unei echipe sportive şi îi aperi "onoarea" în orice situaţie.	5	4	3	2	1
19. Nu accepţi prea uşor critici la adresa ta, reacţionând cel mai adesea cu duritate.	5	4	3	2	1
20. Obişnuieşti să-ţi spui deschis(ă) părerea, chiar dacă îi răneşti pe ceilalţi.	5	4	3	2	1
21. Nu acorzi prea multă importanţă convenienţelor şi obişnuieşti să mergi direct la ţintă.	5	4	3	2	1
22. Este evident că în viaţă nu se obţine nimic fără luptă.	5	4	3	2	1
23. Te consideri, în general, un justiţiar(ă).	5	4	3	2	1
24. Eşti dispus(ă), în conflictele în care eşti implicat(ă), să împingi lucrurile până în "pânzele albe".	5	4	3	2	1
25. Uneori îţi este teamă de propria agresivitate.	5	4	3	2	1

Aplicarea testului de mai sus presupune ca pentru fiecare item să vă declaraţi acordul sau dezacordul pe o scală de la 1 la 5, unde 1 reprezintă un dezacord total, iar 5 un acord total cu itemul în cauză. După ce aţi răspuns la fiecare item, totalizaţi punctele obţinute şi interpretaţi rezultatul în funcţie de grila de mai jos.

25 - 50	51 - 75	76 - 100	101 - 125
Eşti mai curând o persoană paşnică, mulţumindu-te cu ceea ce ţi se întâmplă. Te caracterizează un calm extrem, evitând sistematic orice formă de violenţă sau de utilizare a forţei. Cedezi poate prea uşor, chiar şi când lucrurile sunt evident în dezavantajul tău. Pentru unele lucruri merită totuşi să luptăm.	Reacţionezi uneori violent, dar foarte rar şi în forme uşoare, mai curând utilizând mijloace verbale. Vă place să fiţi lăsat în pace, fără însă ca "atacurile" celorlalţi să vă deranjeze prea mult. Dispuneţi de autocontrol, iar reacţiile agresive sunt mai curând raţionale, decât impulsuri emoţionale.	În general reuşeşti să-ţi controlezi agresivitatea, deşi există suficiente situaţii când izbucneşti violent, chiar dacă după aceea regreţi manifestarea în cauză. Recunoşti că ai partea ta de vină pentru relaţiile uneori încordate cu cei din jur. Ceva mai multă stăpânire de sine ar face mult mai rare stările emoţionale negative.	Îţi controlezi foarte greu tendinţa spre agresivitate, fiind chiar posibil să nu te intereseze acest aspect. Orice situaţie o rezolvi prin apelul la mijloace agresive, aşa încât ceilalţi te cam evită. Este dificil de trăit în preajma ta, aşa încât ar fi indicat să încerci dezvoltarea autocontrolului. Viaţa presupune într-adevăr şi luptă, dar nu este un război generalizat.

25. ATITUDINILE SOCIALE ŞI FORMAREA LOR

25.1 ATITUDINILE SOCIALE

G.W. Allport a subliniat că orice atitudine reprezintă:

- o **experienţă personală** cu substrat neurobiologic;
- un ansamblu de **elemente cognitive** relative la un obiect asociate cu **trăiri afective** pozitive sau negative;
- **reacţii adaptate şi consistente** faţă de obiectul asociat atitudinii.

Atitudinile sociale ***reprezintă structuri relativ durabile de opinii (credinţe), trăiri afective şi manifestări comportamentale faţă de persoane (grupuri de persoane), obiecte şi evenimente care din punct de vedere social sunt semnificative.***

Printre **proprietăţile** atitudinilor sociale trebuie amintite:

- **valenţa**, relativă la poziţia pe care o ocupă atitudinea din punct de vedere afectiv;
- **intensitatea**, relativă la poziţia ocupată de atitudine pe o scală ce are ca extreme cuplurile pozitiv/negativ, favorabil/nefavorabil;
- **centralitatea**, relativă la poziţia pe care o ocupă în ansamblul elementelor care constituie identitatea individului (valori, apartenenţe sociale, personalitate, aptitudini etc.);
- **accesibilitatea**, relativă la forţa cu care atitudinea este raportată la obiectul său.

Potrivit lui **D. Katz**, atitudinile îndeplinesc mai multe **funcţii**: **funcţia de cunoaştere**; **funcţia de adaptare**; **funcţia expresivă**; **funcţia de apărare a eului**.

25.2 FORMAREA ŞI MODIFICAREA ATITUDINILOR SOCIALE

Atitudinile fac parte din categoria **componentelor psihocomportamentale dobândite**, *asimilarea* lor realizându-se în cadrul **procesului de socializare**.

Abordările **procesului de formare a atitudinilor sociale** au ca punct de plecare cele *trei componente ale unei atitudini* (*cognitivă*, *afectivă*, *comportamentală*):

- **surse afective** (atitudinile sociale sunt rezultat al condiţionării sau al simplei expuneri faţă de un stimul);
- **surse cognitive** (avem atitudini sau acestea se modifică şi în funcţie de informaţiile de care dispunem);
- **surse comportamentale** (legate în primul rând de condiţionarea ce are la bază întărirea răspunsului şi percepţia de sine).

Modificarea atitudinilor sociale este un fapt curent, procesul fiind legat mai ales de:

1. **persuasiune**: ***actul de comunicare ce are drept scop modificarea opiniilor, credinţelor, atitudinilor unei persoane în condiţiile în care acea persoană are impresia că deţine o libertate totală***;
2. **Autopersuasiune**: modificarea atitudinilor nu este un proces determinat doar din exterior, ci şi de propriile comportamente.

25.3 RELAŢIA VALORI; ATITUDINI; COMPORTAMENTE

Cele **trei componente** care pot fi puse în evidenţă în cazul unei atitudini se pot afla într-o **situaţie de** convergenţă sau în una de divergenţă:

- **convergenţa**: semnifică existenţa unui paralelism accentuat între răspusurile atitudinale şi cele comportamentale (atitudinea apare ca forţă motivaţională, trăirea sa realizându-se sub forma autojustificării sau ca rezultat al autopercepţiei);
- **divergenţa**: se referă la situaţiile de discrepanţă între valorile afirmate şi comportamentele efective, făcându-se diferenţa între atitudinile adevărate şi atitudinile "de faţadă".

Categoriile de cauze delimitate în ceea ce priveşte **convergenţa/divergenţa** se referă la:

1. **factori de personalitate** (tăria atitudinii, gradul de accesibilitate, nivelul de activism al persoanei etc.);
2. **factori situaţionali** (gradul de definire a cerinţelor situaţiei, prezenţa altor semeni etc.).

În general, se poate afirma că *atitudinea determină comportamentul*, deşi este frecventă şi situaţia inversă, funcţie de factorii determinanţi implicaţi.

25. ATITUDINILE SOCIALE ŞI FORMAREA LOR: TEST DE EVALUARE

Evaluaţi corectitudinea următoarelor enunţuri utilizând distincţia **adevăr (A) - fals (F)** ***(5 x 1 p.):***

1. Modificarea atitudinilor sociale este un fapt curent. ☐
2. Componentele unei atitudini se pot afla într-o situaţie de convergenţă sau de divergenţă. ☐
3. Atitudinile sociale sunt construcţii psihice sintetice. ☐
4. Asimilarea atitudinilor se realizează în cursul procesului de socializare. ☐
5. Atitudinile sociale sunt componente psihocomportamentale dobândite. ☐

Precizaţi termenul, termenii care lipsesc (5 x 2 p.):

6. ....., în calitate de proprietate a atitudinii, se referă la poziţia pe care atitudinea o ocupă în ansamblul elementelor care constituie identitatea individului.
7. ....., în calitate de proprietate a atitudinii, se referă la poziţia pe care o are atitudinea din punct de vedere afectiv.
8. ....., în calitate de proprietate a atitudinii, se referă la poziţia ocupată de atitudine pe o scală continuă ce are ca extreme cuplurile pozitiv/negativ, favorabil/nefavorabil etc.
9. ....., în calitate de proprietate a atitudinii, se referă la forţa cu care atitudinea este raportată la obiectul său.
10. Sursele atitudinilor pot fi ....., ... şi .....

Precizaţi opţiunea voastră (5 x 3 p.):

11. Modificarea atitudinilor sociale are la bază mai ales:
- **a)** socializarea
- **b)** persuasiunea
- **c)** sistemul educativ
- **d)** autopersuasiunea

12. Componentele unei atitudini sociale se referă la elemente:
- **a)** motivaţionale
- **b)** volitive
- **c)** expresive
- **d)** cognitive
- **e)** perceptive

13. Existenţa convergenţei dintre atitudinea socială şi comportament are ca şi cauză trăirea atitudinii ca:
- **a)** interdependenţă
- **b)** activism atitudinal
- **c)** expresivitate atitudinală
- **d)** autojustificare

14. Potrivit lui D. Katz, cele mai relevante funcţii ale atitudinilor sociale sunt:
- **a)** funcţia de apărare a eului
- **b)** funcţia de adaptare
- **c)** funcţia comportamentală
- **d)** funcţia expresivă
- **e)** funcţia de cunoaştere

15. Categoriile de cauze care explică divergenţa/convergenţa existentă între atitudini şi comportament sunt:
- **a)** factori ambivalenţi
- **b)** factori de personalitate
- **c)** factori situaţionali
- **d)** factori autojustificativi

Trataţi următoarele subiecte (4 x 7 p.):

16. Analizaţi comparativ funcţiile îndeplinite de atitudinile sociale.
17. Identificaţi, în propriul sistem atitudinal, două atitudini sociale şi analizaţi-le, relativ la propria persoană, prin prisma proprietăţilor considerate curent a se putea pune în evidenţă în cazul unei atitudini sociale.
18. Identificaţi o situaţie de convergenţă sau divergenţă între atitudini şi comportament şi realizaţi analiza sa.
19. Identificaţi un exemplu de atitudine socială şi încercaţi să evidenţiaţi cele trei surse ale elementelor sale componente.
20. Comentaţi următorul text:
"O atitudine este o stare mintală şi nervoasă de pregătire - cristalizată pe baza experienţei - care exercită o influenţă direcţională sau dinamică asupra răspunsurilor individului faţă de toate obiectele cu care el este în relaţie." (G. Allport) ***(12 p.)***
21. Elaboraţi un eseu de aproximativ 2 pagini în cadrul căruia să analizaţi relaţiile de determinare existente între *valori*, *atitudini sociale* şi *comportamente* subliniind şi relevanţa cel puţin a unuia dintre procesele ce stau la baza formării eului. ***(20 p.)***

Notă: din oficiu se acordă 10 puncte.

DINAMICA VALORILOR SOCIALE

Procesul de socializare şi integrare socioculturală a indivizilor poate fi înţeles în principal în termeni de însuşire, interiorizare a valorilor şi normelor social umane sau specifice unei culturi ori unui grup. Totuşi, întrucât individul are concomitent sau succesiv mai multe grupuri de apartenenţă şi de referinţă, determinarea contextului sociocultural este mai degrabă pluridirecţională decât omogenă şi univocă. În lumea contemporană este vădită tendinţa creşterii diversităţii intraculturale şi a scăderii diversităţii interculturale. Tot mai multe valori, norme, atitudini şi stiluri de viaţă devin universale.

Datorită unui complex de cauze, dintre care avansul tehnologic şi al mijloacelor de comunicare în masă este determinant, valorile sociale *se schimbă de-a lungul istoriei.* Spre exemplu, în epoca postmodernă, valorile de împlinire personală (o libertate mai mare în exercitarea profesiei, relaţiile intime, *loisir*-ul etc.) primesc o pondere sporită în detrimentul celor strict materialiste (salariul mare, carieră de succes, consum ostentativ etc.).

Cu privire la schimbarea valorilor sociale (larg împărtăşite), sunt de reţiunut trei idei mai semnificative:

1) Întregul sistem valoric al unei societăţi şi celelalte componente - inclusiv aceea, foarte pragmatică, a dezvoltării economice - subzistă un *circuit cauzal.* Spre exemplu, valorile postmaterialiste apar doar la un anumit nivel al siguranţei economice, fiind mai întâlnite în ţările dezvoltate din punct de vedere economic. În acelaşi timp, practicarea lor are efecte în planul vieţii economice, cum ar fi dezvoltarea turismului sau a serviciilor legate de îngrijirea corpului.
2) În cazul valorilor, considerate principii generale despre ceea ce este de dorit, schimbările nu înseamnă atât inovaţii axiologice (apariţia unor valori cu totul noi), cât *restructurări în importanţa acordată* lor şi numărului de aderenţi, consensului realizat.
3) În ciuda diversităţii sistemelor de valori în timp şi spaţiu, *transformarea la scară socială nu se face aleatoriu*, existând o anumită *ireversibilitate axiologică.*

Principiul fundamental al analizelor axiologice este pluralismul valoric, în sensul că, prin esenţa lor, valorile sunt ireductibile una la alta şi nu poţi stabili la modul logic o ierarhie a importanţei lor. Nu se poate argumenta raţional că "adevărul" e mai important decât "libertatea" sau invers, deşi la nivel individual astfel de ierarhii sunt întâlnite adesea.

Constatarea că există o diversitate de orientări valorice, de credinţe despre ceea ce este demn de urmat în viaţă, iar după aceea contactul culturii europene cu o varietate de configuraţii de convieţuire şi de principii morale, a condus la elaborarea *teoriei relativismului cultural.* În esenţă, ea spune că nu avem nici un motiv de a aprecia o cultură superioară alteia, un mod de viaţă mai îndreptăţit axiologic decât altul.

Promovată în anii '50 - '60, această paradigmă constituie baza teoretică a multiculturalismului de azi. Deşi relativismul cultural nu se reduce la relativismul moral, el îl include şi pe acesta din urmă. Or, este evident că a admite legitimitatea oricăror valori şi norme de conduită este autodistructiv social. Nu întâmplător relativismul cultural a venit în coliziune cu *Drepturile Omului.*

Una dintre problemele fundamentale legate de statutul valorilor în viaţa socială este în ce măsură *devin* ele *operante* în comportamente concrete. Psihologii insistă că mai ele se regăsesc în conduitele individuale sau grupale mai ales prin intermediul atitudinilor - dintre elementele spaţiului axiologic individual atitudinea fiind cea mai apropiată de comportament.

Sursa: Petru Iluţ, *Valori, atitudini şi comportamente sociale*, Editura Polirom, Iaşi, 2004, p. 36-40.

Aplicaţie: Identificaţi o temă (spre exemplu, şcoala) şi încercaţi să ilustraţi problematica precizată de fragmentul de mai sus în raport cu tema considerată. Pentru a realiza acest lucru este nevoie să consideraţi momente relativ îndepărtate în timp (spre exemplu, modul în care şcoala era valorizată de către părinţii voştri şi modul în care este valorizată astăzi), analiza voastră trebuind să insiste pe ideea de dinamică a valorilor şi implicit a atitudinilor.

ATITUDINILE SOCIALE

Ceea ce vă propunem sub acest titlu este un experiment menit să arate cât de puternice sunt prejudecăţile pe care le avem relativ la ceilalţi şi în ce măsură ele ne determină comportamentul, fără a fi vorba de acţiuni deliberate.

Experimentul presupune împărţirea participanţilor în două categorii: oamenii verzi şi oamenii portocalii. Oamenii portocalii sunt superiori celor verzi, mai inteligenţi şi mai curaţi, având întotdeauna întâietate în faţa celor verzi. Oamenii verzi sunt inferiori, nu prea educaţi şi nu se bucură de nici un fel de privilegii, trebuind să acorde întotdeauna întâietate celor portocalii.

Pentru ca diferenţierea să fie funcţională, este necesar să se fixeze semne distinctive pentru fiecare tip uman (spre exemplu, purtarea unor banderole ce au culoarea proprie fiecărui grup).

De asemenea, pentru ca experimentul să-şi atingă ţinta, este necesară stabilirea unui interval temporal în care să devină posibilă manifestarea potrivit status-urilor şi rolurilor precizate. Spre exemplu, poate fi vorba de intervalul între două ore de psihologie (minimum o săptămână), pe durata pauzelor din cadrul programului şcolar.

Încercaţi, după finalizarea experimentului, să faceţi bilanţul celor întâmplate, explicând în ce măsură apartenenţa la una dintre categoriile umane instituite v-a influenţat comportamentul, atitudinile faţă de sine şi faţă de ceilalţi. Care credeţi că este relevanţa prejudecăţilor în acest context? Ce concluzii puteţi desprinde în ceea ce priveşte propriile voastre atitudini curente? Veţi modifica ceva în felul vostru de a fi?

Tipul uman reprezentat: .....

Modificări de comportament şi atitudini observate în cazul propriei categorii umane:	**Modificări de comportament şi atitudini observate în cazul categoriei umane opuse:**
Prejudecăţile ce au putut fi puse în evidenţă:	**Modificări comportamentale şi atitudinale necesare:**

CUPRINS

1. **Obiectul și metodele psihologiei** 3
2. **Procese psihice cognitive senzoriale** 8
3. **Senzația** 12
4. **Percepția** 16
5. **Reprezentarea** 20
6. **Gândirea** 26
7. **Memoria** 33
8. **Imaginația** 38
9. **Limbajul** 44
10. **Atenția** 49
11. **Motivația** 54
12. **Afectivitatea** 58
13. **Activitatea voluntară** 63
14. **Deprinderile** 69
15. **Personalitatea** 72
16. **Individ. Persoană. Personalitate** 76
17. **Temperamentul** 81
18. **Aptitudinile** 85
19. **Caracterul** 91
20. **Creativitatea** 95
21. **Etape în dezvoltarea personalității** 99
22. **Imaginea de sine și percepția ei socială** 105
23. **Relațiile interpersonale** 110
24. **Comportamente pro și antisociale** 114
25. **Atitudinile sociale și formarea lor** 118